BİR ÇOCUKLUK NEVROZU HİKÂYESİ

KURT ADAM VAKASI

Sigmund Freud

Çev.: Dilman Muradoğlu

2. BASKI

SAY

BİR ÇOCUKLUK NEVROZU HİKÂYESİ

Kurt Adam Vakası
[1918 (1914)]

Sigmund Freud
d. 6 Mayıs 1856, Freiberg, Avusturya-Macaristan İmp. (bugün Pribor, Çek Cumhuriyeti sınırları içinde) – ö. 23 Eylül 1939, Londra.

Avusturyalı nörolog, psikanaliz ekolünün kurucusu. Orta halli bir Yahudi yün tüccarının, kırk yaşlarındayken, kendisinden yirmi yaş küçük bir kadınla yaptığı ikinci evliliğinden dünyaya geldi.

Lise yıllarında Latince, Fransızca ve İngilizce eğitimi gördü ve kendi çabasıyla İbranice, İtalyanca ve İspanyolca öğrendi. Liseden üstün başarı derecesiyle mezun oldu. Lise sonrasında Goethe'nin bir yapıtından etkilenerek tıp alanını seçti ve 1873'te Viyana Üniversitesi'ne girdi; buradan mezun olduktan sonra aynı üniversite bünyesindeki Brückle Enstitüsü'nde çalıştı.

1883'te dönemin en ünlü beyin anatomisi ve nöropatoloji uzmanı Dr. Theodor Meynert'in yönetimindeki psikiyatri kliniğinde asistan olarak çalışmaya başladı ve Meynert'ten etkilenerek nöropatolog olmaya karar verdi. 1885'te nöropatoloji doçenti oldu. Aynı yıl kokain üzerinde çalışmaya başladı ve kokainin ağrı kesici, uyuşturucu ve bağımlılık yapıcı etkilerini bulgulayan ilk kişi oldu.

Freud'un psikanaliz tekniğini geliştirmesindeki en önemli rolü, Anna O. diye tanınan bir kadın hastası oynadı. Çeşitli bedensel engelleri olan Anna O. ile "hastayı konuşturarak tedavi" yöntemini geliştirdi ve psikanaliz yönteminin temelini attı.

Prof. J. M. Charcot ile birlikte histeri üzerine yürüttüğü çalışmaların sonucunda, 1890'ların sonunda nörolojiden uzaklaşarak klinik psikolojiye yöneldi.

1896'da babasının ölümünün ardından girdiği derin bunalım sonucunda, sistemli biçimde kendini analiz etmeye başladı. Bu süreçte, çocuk cinselliği üzerine yürüttüğü araştırmalar sonucunda, ünlü "Oedipus Kompleksi" kavramını geliştirdi.

1900'de yaklaşık yedi yıldır üzerinde çalıştığı iki ciltlik *Düşlerin Yorumu* adlı kitabı yayımlandı.

1905'te yayımlanan *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme* adlı yapıtında, cinselliğin ve üremenin aynı kavramlar olduğunu ele alarak, insan-

lardaki cinsel dürtülerin bebeklik çağında başladığını ortaya koydu. Cinsellik üzerine görüşlerinden ötürü dönemin tıp çevrelerince ağır eleştirilere uğradı.

1913'te, psikanalizi antropolojiye uyguladığı, *Totem ve Tabu* adlı yapıtı yayımlandı. Bu çalışmada, ilkel toplumlarda Oedipus Kompleksiyle bağlantılı suçluluk duygusunun bastırılmasının tüm insan kültürünün, dinlerin ve sanatın kaynağı olduğunu öne sürdü.

1923'te kendisine üstçene ve damakta kanser tanısı konuldu, izleyen yıllarda 33 kez ameliyat geçirdi. Sürekli protez takması gerektiği için, uzun yıllar konuşurken ve yemek yerken güçlük çekti.

1938'de Nazilerin Viyana'ya girmesiyle, en küçük çocuğu Anne Freud ile birlikte Avusturya'yı terk etmek zorunda kaldı ve Londra'ya yerleşti. 23 Eylül 1939'da kanserden yaşamını yitirdi.

Mektuplarını ve anı defterlerini yakan, ardında hiçbir özel belge bırakmamaya çalışan Freud'un özel yaşamına ilişkin ilk ve en kapsamlı bilgiler, aynı zamanda yakın dostu olan İngiliz psikiyatr Ernest Jones'un 1953'te yayımlanan üç ciltlik *Sigmund Freud'un Yaşamı ve Yapıtları* adlı kitabıyla ortaya çıkabilmiştir.

Yapıtları:

Die Traumdeutung (1900, Düşlerin Yorumu); *Zur Psychopathologie des Alltagslebens* (1901, Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi); *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* (1905, Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme); *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten* (1905, Espri ve Bilinçdışıyla İlişkisi); *Totem und Tabu* (1913, Totem ve Tabu); *Zur Geschichte der Psychoanalytischen Bewegung* (191 , Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine); *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* (1917, Psikanalize Giriş Üzerine Dersler); *Jenseits des Lustprinzips* (1920, Haz İlkesinin Ötesinde); *Das Ich und das Es* (1923, Benlik ve İlkel Benlik); *Selbstdarstellung* (1925, Hayatım ve Psikanaliz); *Hemmung, Symptom und Angst* (1926, Ketvurma, Belirti ve Bunaltı); *Die Zukunft einer Illusion* (1927, Bir Yanılsamanın Geleceği); *Das Unbehagen in der Kultur* (1930, Kültürün Huzursuzluğu); *Der Mann Moses und die monotheistische Religion* (1939, Musa ve Tektanrıcılık)

Sigmund Freud'un Say Yayınları'ndaki öteki yapıtları:

Cinsiyet Üzerine
Psikanaliz Üzerine
Yaşamım ve Psikanaliz
Çocukta Fobinin Analizi
Kültürün Huzursuzluğu

Bir Çocukluk Nevrozu Hikâyesi

Kurt Adam Vakası

[1918 (1914)]

Sigmund Freud

Almancadan çeviren:
Dilman Muradoğlu

say

Say Yayınları
Psikoloji Dizisi

Bir Çocukluk Nevrozu Hikâyesi
Kurt Adam Vakası [1918 (1914)]

Özgün adı: *Aus der Geschichte einer infantilen Neurose*
[Der Wolfsmann]

ISBN 978-605-02-0047-8
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Almancadan Çeviren: Dilman Muradoğlu
Editör: Derya Önder
Sayfa Düzeni: Mehmet İlhan Kaya

Baskı: Engin Ofset
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 612 05 53
Matbaa sertfika 11254

1. Baskı: Say Yayınları, 2011
2. Baskı: Say Yayınları, 2013

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com • online satış: www.saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Editörün Notu 7

I
Giriş 11

II
Hastalık Hikâyesi ve Hastanın Çevresi ile İlgili Genel Bilgiler 19

III
Baştan Çıkarma ve İlk Sonuçları 27

IV
Rüya ve Primal Sahne 41

V
Birkaç Tartışma 65

VI
Saplantı Nevrozu 81

VII
Anal Erotizm ve Kastrasyon Kompleksi.....95

VIII
Primal Döneme Ait Ek Bilgiler ve Çözüm.....115

IX
Özet ve Sorunlar.....133

Editörün Notu

Almanca baskılar:

1918 Nevroz Kuramı Üzerine Kısa Yazılar Seçkisi 4. cilt, s. 578-717.

1922 Nevroz Kuramı Üzerine Kısa Yazılar Seçkisi 5. cilt, s. 1-140.

1924 Leipzig, Viyana ve Zürih. Uluslararası Psikanaliz Yayınevi. 132 sayfa.

1924 Toplu Yazılar, 8. cilt, s. 437-567.

1931 Nevroz Bilimi ve Teknik, 37-171.

1947 Toplu Yazılar, 12. cilt, s. 27-157.

Freud kitabın 1924 baskısında daha çok tarihlerde birkaç değişiklik yapmış, sonuna ise uzun bir dipnot eklemiştir.

Bu vaka öyküsü hiç kuşkusuz Freud'un en ayrıntılı ve en önemli vaka öykülerinden biriydi. Genç ve zengin bir Rus olan hasta, 1919 yılının Şubat ayında Freud'a geldi. Bu çalışmada belirtildiği üzere hastanın tedavisi 1910 yılının Şubat ayında başladı ve Freud'un analizin bittiğini düşündüğü 1914 Temmuz'unda sona erdi. Freud hastalık öyküsünü 1914 yılı Ekim aymda yazmaya başladı ve aynı yıl Kasım ayının başmda bitirdi [Bu tarihler Ernest Jones'in 1962 tarihli Freud biyografisinden (2. cilt, s. 331) alınmıştır]. Jones bu tarihleri Freud'un mektuplarına dayandırır. Bu baskının 129. sayfa-

sındaki dipnotta Freud vakayı 1914-15 kışında kaleme aldığını belirtiyor. Ancak Freud dört yıl boyunca kitabın yayımlanmasını istememişti ve kendi söylediğine göre (aynı yer, dipnot) kitabın son şeklinde kayda değer bir değişiklik yapmamış, sadece iki paragraf eklemişti. Freud hastalığın tedavi bittikten sonraki seyrini 1924 baskısının sonuna eklediği dipnotta anlatıyor (s. 230-231). Bu dipnotta kısmen Freud'un daha sonra yayınladığı materyale, kısmen de ölümünden sonra ortaya çıkan bilgilere dayanan tedavi sonrasına ait birkaç veri de yer alıyor.

Freud "Kurt Adam" vakasına, vakanın kendisini kaleme almadan önce ve sonra da yayınlanan çeşitli çalışmalarında değinmiştir. *"Rüyalardaki Masal Malzemesi"* (1913d) adlı çalışmasında bir kurt rüyasından söz eden Freud, bu makalenin bir kısmını elinizdeki metne de eklemiştir (s. 149 ve devamı). *"Psikanaliz Tedavisinde Yanlış Tanıma"*(1914a) çalışmasında da bu tedaviden, yine elimizdeki kitapta da yer alan bir başka bölümü kullanmıştır (s. 199). Bu metinden sonra yazılan ama daha önce yayımlanan *"Bastırma"*(1915d) hakkındaki metapsikolojik çalışmada kurt korkusu üzerine bir paragraf vardır. Freud dört yıl sonra *"Ket Vurma, Semptom, Anksiyete"* (1926d) adlı çalışmasının 4. ve 7. bölümlerinde bu vakaya geri dönmüş, hastanın kurt fobisini Küçük Hans'ın at fobisiyle karşılaştırmıştır.

Bu hastalık hikâyesinin, yayımlandığı dönemde Freud açısından özel önemi, kuşkusuz Adler ve Jung'u eleştirmek için kendine kanıtlar sunuyor olmasıydı; burada çocukluk cinselliğinin varlığına yönelik bütün kuşkuları bertaraf edebileceği mantıklı kanıtlar mevcuttu. Ama bu vaka çalışmasının çok başka ve çok daha değerli sonuçları da vardı. Bunlardan biri, primal fantezilerin tinsel içeriğinin kalıtımsal olup olma-

dığı gibi müphem bir soruya ışık tutan "primal sahne" ve "primal fantezi" arasındaki ilişkiydi. *Psikanalize Giriş Dersleri*'nin (1916-1917) 23. bölümünde bu soru yeniden araştırılmış ve elinizdeki kitapta (s. 174 ve devamı, s. 208 ve devamı) daha da ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Freud bunun ötesinde hastanın anal erotizmi üzerine bol miktarda malzeme sunduğu 7. bölümü *"İçgüdülerin Dönüşümü Üzerine"* (1917c) adlı makalesinde kullanmıştı.

Daha önemlisi "Kurt Adam" analizinin, bu kitabın 217-219 sayfaları arasında oldukça ayrıntılı anlatılan libidonun erken oral rejimine ışık tutmasıydı. Bu analizde ortaya çıkan "yamyamlık" malzemesi Freud'un o yıllarda üzerinde çalıştığı teorilerin en önemlilerinden bazıları için ciddi ve öncül bir rol oynuyordu belki de. Bu teoriler, birleştirme, özdeşleşme ve benlik idealinin oluşumu, suçluluk duygusu ve patolojik depresyon hali arasındaki karşılıklı ilişkilerdi. Freud bu teorilerin bir kısmını *Totem ve Tabu*'nun son makalesinde (1912-1913) ve *Narsisizme Giriş* adlı çalışmasında (1914c) dile getirmişti. Diğer bazı teoriler de 1915'te tamamladığı *Matem ve Melankoli*'de (1917e) yayınlandı.

Bu çalışmanın en önemli klinik bulgusu ise, belki de birincil dişil dürtülerin hastanın nevrozunda oynadığı nedensel rolle ilgili kanıtlardı. Hastanın çok gelişmiş biseksüelliği Freud'un uzun zamandır sahip olduğu, Fliess'le dost olduğu döneme ait düşüncelerin ispatlanmasına yaradı. Ancak Freud bunu takip eden çalışmalarında *normal* bir durum olarak ele aldığı biseksüelliği ve "ters" ve "negatif" Ödipus kompleksinin varlığını daha da yoğun olarak vurgulayacaktı. Bu teori en açık ve net şekliyle, *Benlik ve* İd'in (1923b) 3. bölümünde "bütüncül" Ödipus kompleksi açıklamasında dile getirmiştir.

I
GİRİŞ

Yine bazı bölümlerini anlatacağım bu hastalık öyküsü,[1] anlatmaya başlamadan önce değinilmesi gereken kendine has kimi özelliklere sahiptir. Hikâye, 18 yaşında belsoğukluğuna yakalanıp hastalanan, yalnız başına var olamayıp, tamamen başkalarına bağımlı hale gelen ve ancak yıllar sonra psikanaliz tedavisine başlayan genç bir erkeğe aittir. Adam gençlik yıllarının hastalanmadan önceki on yılında enikonu normal

1 Bu hastalık vakası, 1914-1915 kışında tedavi sonlandıktan kısa bir süre sonra, henüz C. G. Jung ve Alfred Adler'in psikanalitzin sonuçlarına getirmek istedikleri yorum farklılıklarının etkisi altındayken kaleme alınmıştır. Yani 1914 yılında yayımlanan *Psikanaliz Yıllığı IV*'te yer alan "Psikanalitik Evrimin Tarihi"yle bağlantılıdır ve bu makaledeki büyük kısmı kişisel olan polemiği, analiz malzemesinin nesnel bir eleştirisiyle tamamlar. Bu vaka önce yıllığın bir sonraki sayısı için düşünülmüştü ama yayımlanması [Birinci] Dünya Savaşı nedeniyle bilinmeyen bir tarihe ertelenince, yazıyı yeni bir yayıncının [Deuticke yerine Heller'in] basacağı *Nevroz Kuramı Üzerine Kısa Yazılar Seçkisi*'nin 4. cildine eklemeye karar verdim. Burada ilk kez söylemeyi düşündüğüm kimi şeyleri, bu arada 1916/1917'de verdiğim *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde ele almak zorunda kaldım. Metin yazıldığı ilk haliyle karşılaştırıldığında kayda değer bir değişime uğramadı. Ekler köşeli parantezle belirtildi.[Sözü edilen şekilde mevcut olan iki ek, s. 115 ve devamı ve s. 133 ve devamında yer almaktadır. Bunların dışında hem bu baskıda, hem de *Dersler*'de yayıncının tüm notları köşeli parantez içine alınmıştır.]

bir hayat sürmüş ve ortaokulu fazla sorun yaşamadan bitirmişti. Ancak daha önce, dört yaşına basmadan çok kısa bir süre önce (hayvan fobisi olarak) anksiyete histerisiyle başlayıp, daha sonra dinsel içerikli bir saplantı nevrozuna dönüşen ve etkileriyle çocuğun onuncu[2] yaşına kadar ulaşan ağır nevrotik rahatsızlıklar yaşamıştı.

İşte anlatacaklarımın tamamı bu çocukluk dönemi nevrozuyla alakalıdır. Hastamın ısrarlarına rağmen, hastalık, tedavi ve iyileşme sürecinin tamamını anlatmayı, teknik olarak imkânsız ve toplumsal anlamda uygunsuz olacağı için reddettim. Bu yüzden de, hastanın çocukluk dönemi ve daha sonraki gerçek hastalığı arasındaki bağlantıya değinme imkânı da ortadan kalkmış oluyor.

Gerçek hastalığıyla ilgili söyleyebileceğim tek şey, bu hastalık yüzünden uzun süre Alman sanatoryumlarında yattığı ve yetkililer[3] tarafından hastaya "manik-depresif bozukluk" teşhisi konmuş olduğu. Çok çeşitli işler ve farklı ilgi alanlarıyla dolu hayatı bu tür krizlerle sekteye uğrayan hastanın babası için bu teşhis doğru olurdu mutlaka. Ama oğlunu uzun yıllar izlememe rağmen, ruh halinde, ortaya çıkış yoğunluğu ve koşulları itibariyle görünürdeki psikolojik durumun ötesine geçen bir değişim gözlemlemedim. Birçok başka hastada olduğu gibi burada da, klinik psikiyatrinin sayısız ve farklı tanılarla kanıtladığı, hızla gelişmiş ama iyileşme sürecinde arıza bırakmış bir saplantı nevrozu olduğunu düşündüm.

2 [1924 baskısında "sekiz" olarak geçiyor.]

3 [Ernst Jung, hastaya tavsiyelerde bulunan psikiyatrlar arasında Berlin'den Ziehen ve Münih'ten Kraepelin gibi önemli isimler bulunduğunu söyler.]

Yani burada anlatacağım çocukluk nevrozu, var olduğu süre içinde değil, hastalığın üzerinden 15 sene geçtikten sonra ele alınmaktadır. Bu durumun diğer analizlerle karşılaştırıldığında, avantajları olduğu gibi, dezavantajları da var. Bizzat nevrotik çocuk üzerinde yapılacak bir analizin daha güvenilir olduğunu düşünürüz, ama böyle bir analiz içerik olarak pek de zengin olmaz, çocuğa gerektiğinden fazla sözcük ve düşünceyle yardımcı olmak zorunda kalırız[4] ve buna rağmen bilincin en derin katmanlarına inmek mümkün olmayabilir. Oysa tinsel olgunluğa erişmiş bir yetişkin, çocukken geçirdiği bir hastalığı kendi anıları ışığında analiz ederken, bu tür kısıtlamalar söz konusu değildir; ama burada da, geçmiş olayları geriye dönük olarak sonradan hatırlamanın çarpıtmalara ve eklemelere, yeniden yazmalara neden olacağı açıktır. Belki de birinci durumda daha ikna edici sonuçlara ulaşırken, ikinci durumda analizimiz daha öğretici olacaktır.

Ancak her halukârda çocuklarda nevroz analizlerinin kuramsal anlamda büyük önemi haiz olduklarını iddia etmek mümkün. Çocukluk rüyaları, yetişkinlere ait rüya analizinde ne işe yarıyorsa, çocukluk nevrozları da yetişkinlerdeki nevrozları anlamak açısından aynı derecede önemlidir. Ve bunun sebebi, çocuk nevrozlarının kolay anlaşılabilir olması ya da barındırdıkları unsurlar açısından yoksul olmaları değildir. Aksine, çocukların ruhsal dünyasıyla empati kurmanın zorlukları, doktorun işini oldukça zorlaştıran bir durumdur.

4 [Freud çocuk analizlerinin kanıt olarak değerini "Küçük Hans" vakasında açıklamıştır.]

Ama yine de, çocuk nevrozunda ileriki yaşlardaki katmanlar söz konusu olmadığı için, nevrozun özü apaçık ortaya çıkar. Psikanalizin sonuçlarına gösterilen tepki, psikanaliz çevresinde kopan savaşın günümüze tekabül eden bölümünde farklı bir boyut almış durumda. Eskiden analizle ulaşılan olguların gerçekliği kabul edilmezdi ve bu reddedişin en iyi yolu, tekrar gözden geçirmekten, kontrol etmekten kaçınmaktı. Bu durum artık yavaş yavaş miadını doldurmaya başladı; şimdi ise, olgular kabul ediliyor, ama bu olgulardan yapılan çıkarsamalar farklı yorumlanarak bertaraf ediliyor ve böylece uygun olmayan yenilikler savuşturulmuş oluyor. Çocuk nevrozlarının araştırılması, farklı yorumlamak için gösterilen bu sığ ve cebri çabaların kifayetsizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmalar, büyük bir heves ve tutkuyla varlığı reddedilen libidinal dürtülerin çocuk nevrozlarındaki önemli rolünü gösteriyor ve çocuğun henüz bilincinde olmadığı ve bu yüzden onun için bir anlam ifade etmeyen uzak kültürel amaçların yokluğunu ortaya koyuyor.

Burada anlatılacak analizi önemli kılan bir başka nokta da, hastalığın ağırlığı ve tedavinin süresiyle ilgili. Kısa sürede olumlu sonuç veren analizler, terapistin özgüvenini olumlu etkiler ve psikanalizin tıbbi açıdan anlamını kanıtlar. Bilimsel bilgiyi desteklemek açısından ise çoğu kez fazla anlam taşımaz, yani bu analizlerden yeni bir şey öğrenmek söz konusu değildir. Analizin çabucak başarıya ulaşmasının sebebi, bu başarının sağlanması için gerekli her şeyin zaten bilinmesidir. Bir analizle yeni bulguya ulaşmak, ancak çözülmesi uzun süren, zorluklar içeren bir analiz söz konusu olduğunda mümkündür. Ancak bu tür durumlarda tinsel geli-

şimin en derin ve en ilkel katmanlarına inmek ve buradan gelecekteki oluşumlarla ilgili sorunların çözümlerine ulaşmak söz konusudur ve ancak o zaman bir analizin ciddi anlamda analiz adını hak ettiği söylenebilir. Doğaldır ki tek bir olgu, öğrenmek istenilen her şeyi açıklayamaz. Daha doğrusu, deneyimsizliğimiz yüzünden azla yetinmesek ve her şeyi bütünüyle kavramak mümkün olsa, tek bir olguyla da her şeyi anlamak mümkün olabilirdi.

Bu hastalık vakasında, sözü edilen türden verimli zorlukların eksikliği hissedilmedi hiç ve tedavinin ilk yıllarında neredeyse hiçbir sonuç elde edilemedi.

Ama talihli bir olaylar zinciri tüm dış koşullara rağmen terapi deneyiminin sürdürülmesini mümkün kıldı. Koşulların bu kadar uygun olmadığı bir durumda bir süre sonra tedaviden vazgeçilebileceğini tahmin ediyorum. Doktor açısından bakıldığında ise, söyleyebileceğim tek şey, şayet bir şeyleri anlamak, bir şeylere ulaşmak istiyorsa, tıpkı bilinçaltı gibi onun da "zamansız, zaman baskısından bağımsız"[5] davranması gerektiği. Bir doktor bunu ancak öngörüsüz ve miyop bir tedavi hırsından vazgeçmesi halinde başarabilir. Hastadan ve hasta yakınlarından sabır, esneklik, anlayış ve güven beklemek ise, çok nadir durumlarda mümkündür. Ama analiz eden doktor açısından bakıldığında, bir vaka üzerinde uzun süre çalışarak elde ettiği sonuçların aynı derecede ağır bir başka hastalık vakasının tedavi süresini enikonu kısaltacağını, bir kez bilinçaltına kulak verdikten, teslim olduktan sonra, onun "zamansızlığını" giderek aşacağını söyleyebiliriz.

5 [*Krş.* "Bilinçaltı" (1915e), V. bölüm.]

Burada anlattığım hasta uzun bir süre itaatkâr bir kayıtsızlığın arkasına gizlenerek kendini korudu. Dinliyor, anlıyor, ama kendisine yaklaşılmasına izin vermiyordu. Olağanüstü zekâsı, zaten kısıtlı olan yaşam alanlarında davranışlarına hükmeden dürtüsel güçler tarafından sekteye uğratılmış gibiydi. Hastayı tedaviye katılmaya ikna etmek uzun bir zaman aldı. Ve bu çabalar sonucu ilk iyileşme belirtileri ortaya çıkmaya başladığında da, başka değişikliklerden korunmak ve hali hazırdaki durumda huzurlu ve rahat var olabilmek için hemen her şeyden vazgeçti. Bağımsız bir varoluştan öylesine çekiniyor ve korkuyordu ki, bu korku hastalığıyla ilgili bütün şikâyetlerin önüne geçiyordu. Tek çare bu korkuyu gidermekti ve korkusunu dengeleyebilmek için bana olan bağlılığının güçlenmesini beklemek zorundaydım. Sonra da birini diğerine karşı koz olarak kullanmaya başladım. Zamanlamanın doğru olduğuna inandığım bir anda da, tedaviyi, hangi aşamada olursa olsun, belli bir tarihte bitirmeye karar verdim. Bu tarihe uymaya kararlıydım; sonunda hastam da ciddi olduğuma inandı. Sürenin kısıtlı olmasının yarattığı acımasız baskıya direnmekten, hastalığına yapışmaktan vazgeçti ve analiz çok kısa bir sürede baskılamaları çözmeye, semptomları bertaraf etmeye yarayacak malzemeleri sağlamaya başladı. İşte hastanın çocukluk nevrozunu anlamamı sağlayan bütün açıklayıcı veriler, direncinin kısmen kırıldığı ve hastanın aslında ancak bir hipnozla sağlanacak bir açıklık ve berraklığa kavuştuğu bu oldukça kısa döneme aittir.[6]

6 [Analizin bitim tarihini tespit etmek, Freud'un bu vakada başlattığı teknik bir yenilikti.]

Tedavinin seyri böylece, analiz teknikleriyle ilgili zaten kabul görmüş bir kuralı ortaya koydu: Bu kural, hastayla birlikte çıkılan uzun yolun ve bol malzemenin, analiz sırasında karşılaşılan dirençle kıyaslandığında hiç önemli olmadığı, bu yol ve malzemenin ancak karşılaşılan dirençle orantılı olduğu ölçüde önemli olduğunu söyler. Bu, tıpkı barış zamanlarında hızlı trenle birkaç saatte kat edilebilecek bir yol ya da ülkenin kendi ordusunun kısa bir süre önce birkaç günde kat ettiği bir yol için, düşman ordusunun haftalara, aylara ihtiyaç duymasına benzer.

Burada söz etmek istediğim üçüncü bir özellik, analizi anlatmaya karar vermemi oldukça zorlaştırdı. Analiz sonuçları ve elimizdeki bilgiler gayet iyi örtüşüyordu, birbirini tamamlıyordu. Ama kimi detaylar bana bile öyle tuhaf ve inanılmaz gelmişti ki, bunlara başkalarının inanmasını beklemek konusunda ben de duraksadım. Hastadan, hatırladıklarını en katı şekilde eleştirmesini istedim, ama onun açısından söyledikleri hiç tuhaf değildi ve bu yüzden anlattıklarında ısrar etti. Okurlarımın en azından, benim hiçbir duhulüm, etkim olmayan olayları sadece aktardığıma inanmalarını istiyorum. Bu dünyada, okulda öğrendiklerimizin sınırlarını aşan daha pek çok şey olduğu yönündeki bilgece sözü[7] hatırlamaktan başka bir şey gelmiyor elimden. Benim ikna olduğum kimi konuları saf dışı bırakabilenler, mutlaka benden çok daha fazla şey keşfedeceklerdir.[8]

7 *Krş.* [*Hamlet*, 2. perde, 5. sahne]

8 [Hastalık vakasının oldukça karmaşık kronolojisi, s. 151-152'deki dipnota bakıldığında daha net ortaya çıkmaktadır.]

II
HASTALIK HİKÂYESİ ve HASTANIN ÇEVRESİ ile İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Hastamın hikâyesini ne kronolojik, ne de pragmatik bir anlatımla yazabildiğim, ne tedavi, ne de hastalık sürecini anlatabildiğim için, bu iki sunuş biçimini birleştirmek zorunda hissediyorum kendimi. Henüz analizin sonunda edinilen izlenimleri analizin içine yerleştirmenin yolu bulunmuş değil. Analiz saatlerinin seyrini uzun uzun, ayrıntılı bir şekilde yazıya dökmek de çok yorucu olur ve hiçbir şey sağlamaz; üstelik tedavi de tekniği itibariyle böyle bir şeye olanak vermiyor. Zaten analizleri, analizin sonuçlarını reddeden ya da sonuçlara inanmayanları ikna etmek için yayınlamıyoruz. Burada tek beklentimiz, hastasıyla ilgili kendi deneyimleri sonucu bir fikir geliştirmiş araştırmacılara yeni bir şeyler söyleyebilmek.

Öncelikle çocuğun dünyasını ve çocukluğunu anlatmakla başlamak istiyorum işe. Bunları öğrenmek hiç zor olmadı. Analizin devam ettiği yıllar içinde de bu bilgilerin tamamlanması ya da daha da netleşmesi söz konusu olmadı.

Genç yaşta evlenmiş, mutlu bir evlilik süren bir çift. Kısa bir süre sonra iki tarafın da hastalanması evliliğe gölge düşürüyor. Anne, bir rahim hastalığına yakalanırken, babanın ruh sağlığıyla ilgili ilk krizleri evden uzaklaşmasına neden oluyor. Tabii çocuk babasının hastalığının çok sonra farkına varıyor; annenin hastalığının ise, çocukluğunun ilk yıllarından itibaren farkında. Anne bu yüzden çocuklarıyla fazla vakit geçiremiyor. Bir gün, –çocuk henüz dört yaşına girmemiş olmalı[1]– elini tutan annesinin, doktorunu kapıya geçirirken şikâyetlerini dile getirmesine tanık oluyor ve bu sözleri daha sonra kendisi için kullanmak üzere aklında tutuyor [*krş.* s. 192]. Çocuk ailenin tek çocuğu değil; kendinden iki yaş büyük, neşeli, yetenekli ve biraz fazla afacan bir kız kardeşi var. Bu kız kardeşin çocuğun hayatındaki rolü çok önemli.

Çocuğu yaşlı, eğitimsiz halktan bir kadın, bitmez tükenmez bir şefkatle büyütüyor. Bakıcı çocuğu küçük yaşlardaki oğlunun yerine koyuyor. Aile kendi çiftliğinde yaşıyor; yaz aylarında ise yine kendilerine ait yazlık çiftliğe gidiyorlar. Her iki çiftlik de büyük şehre uzak değil. Anne ve babasının her iki çiftliği de satıp şehre yerleşmesiyle çocuğun hayatında sona eren bu dönemde, yakın akrabalar, babanın erkek kardeşleri, annenin kız kardeşleri, anne tarafından dede ve büyükanne uzun süreler bu çiftliklere gelip kalıyorlar. Anne ve baba yaz aylarında birkaç haftalığına seyahate çıkıyor. Hasta bastırdığı bir anısında çocuk bakıcısıyla birlikte onu annesinden, babasından ve kız kardeşinden ayıran arabanın arkasından bakıyor ve sessizce eve giriyor. Çocuk çok küçük

1 [*Bkz.* s. 101'deki dipnot. 1924 baskısında "...henüz altı yaşına..." diye geçer.]

olmalı bu dönemde.[2] Ertesi yıl kız kardeşi de evde kalıyor, çocukların bakımına nezaret edecek yaşlı bir mürebbiye işe alınıyor.

Hastaya sonraki yıllarda çocukluğuna dair pek çok hikâye anlatılıyor.[3] Çoğu olayı kendisi de hatırlıyor, ama tabii zaman ve içerik olarak birbirleriyle ilişkilendiremeden. Daha sonraki bir hastalığıyla bağlantılı olarak çok sık dile getirdiği bir olay sayesinde, burada ele alacağımız sorunla tanışmış oluyoruz: Başlangıçta çok yumuşak, itaatkâr ve sakin, sessiz bir çocuktu herhalde, öyle ki çocuğa sık sık aslında kendisinin kız, kız kardeşinin erkek olarak doğması gerektiği söyleniyordu. Anne ve babası bir seyahatten döndüklerinde onu birden çok değişmiş bulmuşlardı. Çocuk mutsuz, hassas, aksi ve öfkeli olmuştu ve hemen her şeye alınıyor, küsüyor, azıp kuduruyor ve bir vahşi gibi çığlıklar atıyordu; öyle ki anne ve babası bir süre sonra çocuğu okula gönderemeyeceklerini düşünüp endişelenmeye başlamışlardı. Bunlar, deli ve tahammül edilmez biri olan, bir süre sonra da içkici olduğu anlaşılan İngiliz mürebbiyenin ailenin yanında olduğu yaz aylarında olmuştu. Bu nedenle anne, bu İngiliz kadının varlığını çocuğun karakterindeki değişikliğin nedeni olarak

2 2,5 yaşında. Bütün tarihler daha sonra kesinlik kazanmıştır.

3 Bu tür anlatıları güvenli malzeme olarak değerlendirmek, hastanın anlatılarındaki boşlukları ailedeki yetişkinleri anlattıklarıyla sorunsuz tamamlamak mümkündür ama ben yine de böyle bir tekniği tavsiye edemeyeceğim. Aile fertlerinin sorulduğunda söyledikleri, her türlü eleştirel yorumu içeriyor olabilir. Çoğu kez bu türden bilgilere bağlanmak daha sonra pişmanlık yaratır, analizin kendine olan güven sarsılmış ve analizin üzerine üst bir merci konmuş olur. Hastanın hatırlayabileceklerinin tamamı zaten analiz sürecinde ortaya çıkacaktır.

görüyordu ve kadının davranışlarıyla çocuğu tahrik ettiğini düşünüyordu.

Zeki bir kadın olan büyükanne ise, çocuktaki bu öfkenin, İngiliz mürebbiye ve bakıcı kadın arasındaki tartışmalardan kaynaklandığını söylüyordu. İngiliz mürebbiye bakıcı kadına birçok kez "cadı" diye hitap etmiş ve odayı terk etmesini söylemişti; çocuk, sevgili "Nanja"sının yanında yer almış ve mürebbiyeye nefretini belli etmiş olmalıydı. Her halükârda, anne ve baba geri döndükten sonra mürebbiye işten çıkarılmış ama çocuğun huysuz halinde bir değişiklik olmamıştı.

Bu kötü günler hastanın aklında kalmış. İlk patırtıyı, Noel ve doğum günü çakışmasına rağmen hak ettiği iki hediyeyi alamadığı için çıkardığını söylüyor. Sevgili Nanja da çocuğun ısrarları ve hassasiyetlerinden nasibini alıyor, hatta çocuk en çok ona eziyet ediyor. Ama karakterinin değiştiği bu dönem, çocuğun aklında zamansal bir sıralamaya sokamadığı sayısız özel durum ve hastalık belirtisiyle birlikte kalmış. Hastam, aşağıda anlatacağım, aynı anda olması imkânsız, içerik olarak çelişkili birçok olayı, "birinci çiftlikte olmuştu" diyerek aynı zamana aitlermiş gibi anlatıyor. Kendisi beş yaşındayken çiftlikten ayrıldıklarını söylüyor.[4] Kız kardeşinin ona acı çektirmek için kullandığı bir korkudan mustarip olduğunu anlatıyor. Resimli bir kitaptaki ayakta duran ve bağıran bir kurt resminden söz ediyor. Çocuk kurt resmini gördüğünde çığlık çığlığa bağırmaya başlıyor ve kurdun gelip

4 [Hasta muhtemelen ailenin yılın büyük bir bölümünü geçirdiği çiftlikten söz ediyor. Freud'un daha sonra İngilizce çevirmenleri Alix ve James Strachey'e anlattığına göre, *bir süre sonra her iki çiftlik de satılmış, bunların yerine yeni* bir çiftlik alınmıştı (*krş.* s. 206).]

kendisini yiyeceğini düşünerek korkuyor. Ama kız kardeş sürekli bir yolunu bulup ona bu resmi gösteriyor ve kardeşinin korkmasından keyif alıyor. Çocuk bu arada büyüklü küçüklü başka hayvanlardan da korkmaya başlıyor. Bir kez sarı çizgili, sivri uçlu kanatları olan bir kelebeği (bir "kırlangıçkuyruk"[5] herhalde) kovalıyor ve yakalamaya çalışıyor.

Fakat birdenbire kelebekten dehşetle korkmaya başlıyor ve bağırarak peşinde koşmaktan vazgeçiyor. Bu arada böceklerden ve tırtıllardan da korkuyor ve iğreniyor. Ama bir taraftan da aynı dönemde böceklere işkence yaptığını, tırtılları kestiğini hatırlıyor; atlar da ona korkunç görünüyor. Bir kez sirkte bir ata vurulduğunda, çığlık çığlığa sirki terk ediyor. Ama bir başka zaman atlara vurmaktan zevk alıyor. Hasta, hayvanlara karşı bu çelişkili davranışların aynı döneme mi ait olduğunu, yoksa birbirini mi izlediğini, şayet öyleyse, hangi sırayla ve ne zaman olduğunu hatırlayamıyor. Yine bu kötü dönemin sonunda hastalık mı başladı, yoksa hastalık süresince de bu hali devam mı etti, bilemiyor. Her halükârda aşağıda anlattıklarına baktığımızda, haklı olarak, çocuğun bir saplantı nevrozundan mustarip olduğunu söyleyebiliriz. Hasta bir süre çok dindar olduğunu, yatmadan önce uzun uzun dua edip, sayısız kez istavroz çıkardığını anlatıyor: Her akşam bir sandalyeye çıkıp, odada asılı kutsal tabloları sırayla huşu içinde tek tek öpüyordu. Aklına adeta şeytanın telkiniyle Tanrı'ya hakaret dolu düşünceler gelmesi bu tabloya hiç uymuyor –ya da belki de tam uyuyor–. Şöyle dü-

5 1924 tarihli baskıda bu sayfada ve VIII. bölümün başında "atalanta kelebeği" denilmiş.

şünceler bunlar: Tanrı-domuz; Tanrı-bok. Bir kez Almanya'da bir sahil kasabasına giderken, yolda üç küme at pisliği ya da benzer bir pislik gördüğünde aklına Kutsal Üçleme'nin gelmesi de ona acı veriyor. Çocuk, dilenci, sakat ya da çok yaşlı insanlar gibi merhamet duyduğu birilerine rastlayınca da özel bir seremoni düzenliyor ve kendini, onlar gibi olmama dileğini göstermek üzere gürültüyle soluk vermek zorunda hissediyor. Başka bir durumda da yine sesli bir şekilde soluk alması gerekiyor. Tabii ben de bunların, hayvan korkusu ve hayvanlara şiddet uygulamasından sonraki bir döneme ve aşamaya ait saplantı nevrozu semptomları olduğunu düşünmekten alıkoyamıyorum kendimi.

Hastanın erginlik dönemine, sayısız depresyon krizi geçiren ve hastalıklı halini çocuktan gizlemeyen babasıyla arasındaki olumsuz ilişki damgasını vuruyor. Bu ilişki, çocuğun hatıralarında ilk çocukluk yıllarında şefkat dolu. Baba çocuğu çok seviyor ve onunla oynamaktan hoşlanıyor. Çocuk babasıyla gurur duyuyor ve babası gibi bir beyefendi olmak istediğini söylüyor.

Nanja'nın ona, kız kardeşinin annesinin, onun da babasının çocuğu olduğunu söylemesi çok hoşuna gidiyor. Ama çocukluk döneminin bitmesine yakın çocuk ve babası arasında bir yabancılaşma ortaya çıkıyor. Baba bariz bir şekilde kızını tercih ediyor ve bu oğlanı çok yaralıyor. Daha sonra ise, babaya duyulan korku baskınlaşıyor.

Hastanın, hayatının en korkunç dönemi olarak nitelendirdiği bu tür olayların hepsi sekiz yaşına basmak üzereyken son buluyor. Ama bıçakla kesilir gibi olmuyor bu, zaman zaman geri dönüyorlar ve sonunda, hastanın söylediğine göre,

kadın bakıcıların yerini alan öğretmenin ve eğiticisinin etkisiyle bir daha geri gelmemek üzere bitiyor. İşte analizin çözmeye çalışacağı bulmacanın oldukça kısaltılmış çerçevesi böyle: Çocuktaki ani karakter değişikliğinin sebebi neydi? Korkuları ve anormal davranışlarının kaynağı neydi? Bu saplantılı dindarlık nereden çıkmıştı; bütün bu olguların birbirleriyle bağlantısı neydi? Burada tekrar hatırlatmak isterim ki, terapiye daha sonra ortaya çıkan bir nevrotik rahatsızlık nedeniyle başladık ve eski rahatsızlığıyla ilgili bilgilere ancak analizin bizi içinde bulunduğumuz zamandan uzaklaştırarak, dolambaçlı yollardan çocukluğun tarih öncesi yıllarına götürmesi halinde ulaşabiliriz.

III
BAŞTAN ÇIKARMA ve İLK SONUÇLARI

Tahmin edileceği gibi ilk kuşku duyulan kişi İngiliz mürebbiyeydi çünkü çocuktaki değişiklikler onun evde bulunduğu sırada ortaya çıkmıştı. Çocuğun aklında mürebbiyeyle alakalı iki örtülü, anlaşılmaz anı kalmıştı. Kadın bir kez sokağa çıkarlarken önden gitmiş ve arkasından gelenler için şöyle demişti: Kuyruğuma baksanıza! Bir başka zaman arabada giderlerken başındaki şapka uçmuştu ve bu çocukların çok hoşuna gitmişti. Bu olay kastrasyon kompleksine işaret ediyordu ve kadının çocuğu tehdit etmesinin, çocuğun anormal davranışlarının sebeplerinden biri olabileceğini düşünmemizi sağlıyordu. Bu tür düşünceleri, doğru olmasalar bile, analiz edilen kişiye aktarmanın hiçbir sakıncası yoktur. Ve zaten, şayet gerçeğe ulaşmada herhangi bir fayda sağlamadıkları düşünülüyorsa dile getirilmezler. Bu durumun bir sonraki etkisi, –tam olarak yorumlanamamış olsalar da, aynı konu etrafında dönüp dolaştıkları tahmin edilebilen– rüyalarda ortaya çıktı. Anlaşılabildiği kadarıyla bu rüyaların konusu, çocuğun kız kardeşine ve mürebbiyesine karşı agresif tutumuyla ve onların bu tutum karşısında çocuğu şiddetle azarlamaları ve cezalandırmalarıyla ilgiliydi. Sanki... banyodan sonra... kız karde-

şini soymak... üzerindeki örtüyü... pelerini yırtmak ya da buna benzer şeyler yapmak istiyordu. Bu yorumdan sağlam bir bilgi edinmem mümkün olmadı, ama asıl malzemenin bu rüyalarda farklı biçimlerde ama sürekli işlendiği anlaşıldığında, bu sözde hatıraları doğru okuduğum kesinleşmişti. Bütün bunlar ancak, ergenlik çağındaki çocuğun, çocukluğuyla ilgili kurduğu fanteziler olabilirdi ve şimdi neredeyse tanınmaz bir halde tekrar ortaya çıkmışlardı.

Hastanın birden bire, kız kardeşinin "kendisi henüz çok küçükken, ilk çiftliklerinde" onu cinsel eyleme teşvik ettiğini hatırlamasıyla bu fantezileri yorumlamak da mümkün oldu. Hastanın ilk hatırladığı, kız kardeşinin sık sık birlikte kullandıkları tuvalette ona, birbirimize popolarımızı gösterelim mi, demesi ve sonra da bunu gerçekleştirmesiydi.

Daha sonra bu baştan çıkartma olayının –zaman ve mekân ayrıntıları da dahil olmak üzere– özü ortaya çıktı. Babanın evde olmadığı bir ilkbahardı; çocuklar bir odada yerde oynuyordu, anneleri ise, yan odada çalışıyordu. Kız kardeş çocuğun cinsel organını tuttu, onunla oynadı ve sonra davranışının açıklaması olarak Nanja hakkında tuhaf şeyler anlattı. Nanja'nın da herkesle, mesela bahçıvanla aynı şeyleri yaptığını, adamı baş üstü durdurup, cinsel organını tuttuğunu söyledi.

Az önce tahmin ettiğimiz fantezilerin ne anlama geldiği açığa çıkmıştı. Bu fanteziler hastanın, eril özgüveni açısından yakışıksız gelen bir olayı silmesine yaramış ve bunu, gerçeğin yerine kendi arzu ettiği bir karşıtlığı koyarak yapmıştı. Bu fantezilerden sonra kız kardeşi karşısında pasif kalmaktan vazgeçerek agresifleşmiş, kız kardeşini çıplak görmek is-

temiş, reddedilmiş, cezalandırılmış ve aile içinde herkesin anlattığı o öfkeye teslim olmuştu. Doğaldır ki büyükanne ve anne tarafından çocuğun öfke nöbetlerinin sorumlusu olarak gösterilen mürebbiye de işin içine dahil edilmişti. Bu fantaziler, büyük, onurlu, kibirli bir ulusun, kurulma aşamasındaki önemsizliğini ve başarısızlıklarını örtmek için destanlar, mitler yaratmasıyla aynı yolu izliyordu.[1]

Mürebbiyenin gerçekte baştan çıkarma ve sonuçlarıyla alakası son derece sınırlı olmalıydı. Kız kardeşiyle arasında yaşananlar, İngiliz kadının evden uzakta olan anne ve babanın yerini aldığı yaz aylarından öncesine rastlıyordu. Çocuğun mürebbiyeye düşmanlığı çok daha başka bir nedene bağlıydı. Çocuk için, bakıcısına bağıran ve "cadı" diye hakaret eden mürebbiye, onun hakkında korkunç şeyler anlatan kız kardeşinin izinden yürüyordu ve böylece ilerde göreceğimiz baştan çıkarma yüzünden aslında kız kardeşine karşı geliştirdiği antipatiyi çocuk mürebbiyeye yöneltme imkânı bulmuştu.

Kız kardeşin baştan çıkarma denemeleri çocuğun hayal ettiği bir şey değildi kuşkusuz. Daha sonraki yıllara dair hiç unutmayıp dile getirdiği bir olay, anlattıklarının inandırıcılığını güçlendiriyordu.

Kendinden on yaştan fazla büyük olan bir kuzeni bir gün ona bir konuşma sırasında, kız kardeşinin ne kadar meraklı ve şehvetli bir şey olduğunu hatırladığını söylemiş, 3-4 yaşlarındayken bir gün kucağına oturup, cinsel organını tutmak için pantolonunu açtığını anlatmıştı.

1 [Bu konuda daha ayrıntılı açıklamalar için *bkz.* Freud'un Leonardo de Vinci hakkındaki incelemesi (1910c; *Ders Notları*, 10.cilt, II. bölümün başı, s. 110 ve devamı.)]

Burada hastamın çocukluk hikâyesine ara verip, kız kardeşinden, onun gelişiminden, başına gelenlerden ve hastam üzerindeki etkisinden söz etmek istiyorum. Kız kardeş çocuktan iki yaş büyüktü ve her zaman ondan ilerdeydi. Erkek çocuk gibi ele avuca sığmaz bir çocuktu. Parlak bir entelektüel gelişme göstermişti, keskin bir zekâsı vardı ve fen bilimleri eğitimi görmeyi tercih etmiş olmasına rağmen, bir taraftan da babasının çok beğendiği şiirler yazıyordu. İlk taliplerinden oldukça üstün olan kız, onlarla alay etmeyi âdet edinmişti. Ancak 20'li yılların başında mutsuz bir insan olmaya başladı, kendini güzel bulmuyor ve bundan şikâyet ediyordu. Bir süre sonra da kendi kabuğuna çekildi. Dostu olan yaşlı bir hanımla çıktığı yolculuktan geri döndüğünde, refakatçisinin kendisine kötü davrandığına dair tuhaf, akıl almaz şeyler anlatmaya başladı. Ama bir taraftan da sözde işkencecisine sıkı sıkıya bağlanmıştı. Kısa bir süre sonra çıktığı ikinci bir seyahatte kendini zehirledi ve evden uzakta öldü. Hastalığı muhtemelen bir "dementia praecox" başlangıcıydı. Ailedeki kalıtımsal nöropati ona da miras kalmıştı, üstelik tek mirasçı o değildi. Amcası ağır saplantı nevrozu benzeri belirtilerle uzun yıllar aykırı bir hayat sürdükten sonra ölmüştü; yine epeyi sayıda ikinci dereceden akraba hafif ruhsal hastalıklardan mustaripti.

Hastamız için kız kardeşi --baştan çıkarma konusu bir tarafa bırakacak olsak da– anne-babadan gördükleri rağbet açısından, oldukça tatsız bir rakipti ve onun üstünlüğü, üzerinde yoğun bir baskı yaratıyordu. Özellikle de kendisi saplantı nevrozuyla entelektüel anlamda tutuk olduğu için babasından daha az takdir görürken, kız kardeşinin tinsel yete-

nekleri ve entelektüel faaliyetleriyle babanın saygısını kazanmış olmasını kıskanıyordu. 14 yaşından sonra kız kardeşiyle olan ilişkisi düzelmeye başladı. Benzer zihinsel sermayeleri ve anne babalarına birlikte muhalefet ediyor olmaları, kardeşleri öylesine yakınlaştırdı ki, çok iyi iki arkadaş gibi oldular. Hasta, ergenlik dönemindeki fırtınalı cinsel uyarımların etkisiyle, kız kardeşine bedensel olarak mahrem bir yakınlaşmaya cesaret etti.

Kız kardeşi onu kararlı ve mahir bir şekilde reddedince de, ilgisi evlerinde çalışan ve kız kardeşiyle aynı adı taşıyan küçük bir köylü kıza yöneldi. Böylece heteroseksüel nesne seçimini belirleyecek olan bir adım atmış oluyordu, çünkü bariz bir şekilde saplantısının etkisi altında âşık olduğu kızlar, hem zekâ, hem de eğitim açısından kendinden aşağıda olan evdeki hizmetçilerdi. Şayet aşkının yöneldiği nesneler onu reddeden kız kardeşinin yerini tuttuysa, bir zamanlar kız kardeşinin onu kedere boğan entelektüel üstünlüğünün nesne seçiminde belirleyici bir eğilim olduğunu da kabul etmek zorundayız.[2] Alfred Adler, birçok başka şey gibi insanın cinsel davranışlarını da, bireyin güçlü olma iradesinden, kendini kanıtlama dürtüsünden kaynaklanan bu türden motiflerin arasında sayar. Bense, güç ve ayrıcalık motiflerini asla inkâr etmemekle birlikte, bu motiflere atfedilen egemen ve ayrıcalıklı role inanmıyordum. Hastamın analizini sonuna kadar devam ettirmemiş olsaydım, bu vakayı gözlemledikten sonra, önyargımı Adler'in söyledikleri uyarınca düzeltmem gerekecekti. Ancak analizin son bölümünde beklenme-

2 [*Krş.* Freud'un bu konuyu ele aldığı çalışması (1912d).]

dik bir şekilde ortaya çıkan yeni malzeme, güçlü olma motifinin (bizim vakamızda aşağılama eğilimi) nesne seçimini ancak katkı sağlama ve ussallaştırma bağlamında belirlediğini, oysa daha derin ve öze yönelik belirlemeler, önceki inançlarıma sadık kalmam gerektiğini ortaya koydu.[3]

Hastam, kardeşinin ölüm haberi geldiğinde neredeyse hiçbir acı duymadığını anlattı. Kendini yas tutar gibi görünmeye zorlamış, soğukkanlılıkla, artık ailenin tek mirasçısı olduğuna sevinmişti. Bunlar olduğunda, uzun yıllardır şimdiki hastalığından mustaripti. İtiraf etmeliyim ki bu bilgi, vakanın teşhisini koyma aşamasında uzun bir süre şüphede bıraktı beni. Ailenin sevilen bir üyesinin kaybının yarattığı acının, halen devam eden kıskançlık duyguları ve bilinçaltındaki ensest aşkın da katkılarıyla ketlenmiş olabileceğini tahmin edebiliyordum gerçi, ama acının yaratacağı duygu patlamalarının yerini tutan bir şey olması gerektiği fikrinden de vazgeçemiyordum. Bu patlama sonunda, hastamın da anlamadığı bir duygulanımda ifadesini buldu. Kız kardeşinin ölümünden bir süre sonra, öldüğü yere kısa bir seyahat yapmış ve orada bir zamanlar kendisinin idolü olan büyük bir şairin mezarını arayıp bulmuş ve mezarın başında gözyaşlarına boğulmuştu. Bu tepkisi kendisine de tuhaf gelmişti çünkü çok beğendiği şairin ölümünün üzerinden iki insan ömrü kadar vakit geçtiğini biliyordu. Bunun ne anlama geldiğini ancak babasının, kız kardeşinin şiirlerini bu büyük şairin şiirleriyle karşılaştırdığını hatırlayınca anlayabildi. Şaire yöneldiğini

3 *Bkz.* s. 207 [Adler'in görüşleriyle ilgili ayrıntılı bir tartışma Freud'un "Psikanalitik Devinimin Tarihi" (1914 d) adlı yazısının III. bölümünde yer alır.]

zannettiğimiz bu bağlılığın altındaki gerçeği anlamama yarayan bir başka işaret de, hastamın hikâyesinde, o anda farkına vardığım bir yanlış bilgiydi. Daha önce sık sık kız kardeşinin kendini vurduğunu söyleyen adam, daha sonra bu bilgiyi düzeltmek zorunda kalmış ve kadının zehir içtiğini söylemişti. Oysa şair silahlı bir düelloda vurularak ölmüştü.[4]

Şimdi erkek kardeşin hikâyesine geri dönüyorum. Ama burada önce işimizi kolaylaştıracak kimi bilgiler vermek zorundayım. Kız kardeşin baştan çıkarma denemeleri başladığında, hastamın 3 yaş 4 aylık[5] olduğu ortaya çıktı. Bu olay, sonbaharında anne ve babanın seyahat dönüşü çocuğu çok değişmiş buldukları yılın ilkbaharında olmuştu. Değişikliğin, bu arada çocuğun cinsel etkinliğinin canlanmasıyla bağlantılı olması da çok yakın bir ihtimal.

Çocuk ablasının baştan çıkarmalarına nasıl tepki vermişti acaba? Sorunun yanıtı şu: Reddetmişti, ama reddettiği olayın kendisi değil, kız kardeşiydi. Kız kardeşi cinsel nesne olarak uygun değildi; bunun sebebi belki de, anne ve babasının sevgisini kazanmak adına girdikleri yarışta kız kardeşine karşı düşmanca duygular besliyor olmasıydı. Çocuk bu yüzden kız kardeşinden uzak durmuş, böylece kızın kışkırtmaları da son bulmuştu. Ama onun yerine başka birini, daha çok sevdiği birini aramış ve bizzat kız kardeşinin söyledikleri sonucu ve Nanja'yı örnek bir insan olarak göstermesi nedeniyle çocuk da tercihini Nanja'dan yana yapmıştı. Böylece Nanja'nın gözü önünde cinsel organıyla oynamaya başlamıştı.

4 [Kurt Adam'ın söylediğinde göre, şair Lermontov'du.]

5 [1924 baskısında 3 yaş 3 aylık - 3,5 yaş, diye geçiyor.]

Çocukların gizlemeye gerek görmeden mastürbasyon yapmasını, baştan çıkarma denemesi olarak anlamamız gerekir.

Nanja ciddileşip, bunun doğru olmadığı söylemiş, çocuğu hayal kırıklığına uğratmış, böyle şeyler yapan çocukların orasının "yara" olacağını eklemişti.

Tehdidi andıran bu tepkiyi farklı açılardan değerlendirmek lazım. Bu olaydan sonra çocuğun Nanja'ya bağlılığı azaldı. Ona kızgın olabilirdi; zaten daha sonra öfke krizleri başladığında kadına karşı kin dolu olduğu da ortaya çıktı. Burada çocuk açısından karakteristik olan tek şey, vazgeçmek zorunda olduğu her libidonal pozisyonu inatla yenisine karşı savunmak zorunda olduğu. Mürebbiye ortaya çıkıp, Nanja'ya bağırdığında, kadını odadan kovup otoritesini yerle bir etmeye çalıştığında, çocuk tehdit altındaki kadına olan sevgisini daha da abartıp, saldırgan mürebbiyeye sırt çevirmiş ve ona karşı daha da inatçı davranmaya, ama bir taraftan da kendine yeni bir cinsel nesne aramaya başlamıştı. Baştan çıkarılmasıyla birlikte, cinsel organlarına dokunulması gibi edilgen bir cinsel hedef edinmişti kendine. Çocuğun bu hedefine kimde ulaşmak istediğini ve bu seçime giderken hangi yollardan geçtiğini daha sonra öğreneceğiz.

İlk cinsel uyarımlardan sonra çocuğun cinsel araştırmalara başlamış ve kısa bir süre sonra da kastrasyon sorununa takılmış olması, beklentilerimizle tamamen örtüşüyor. Çocuk bu dönemde iki kızı, kız kardeşi ve bir arkadaşını çiş yaparken gözetleme fırsatını bulmuştu. Aslında keskin zekâsıyla o anda meselenin ne olduğunu anlayabilirdi, ama o bütün erkek çocukların yaptığını yaptı, Nanja'nın tehditkâr bir şekil-

de ifade ettiği o yarayı gördüğü düşüncesini reddetti ve gördüğünün kızların "ön poposu" olduğuna karar verdi. Kastrasyon konusu bu kararla halledilmiş olmuyordu; duyduğu her şeyde bu konuya ilişkin yeni şeyler seziyordu ve bunları kaydediyordu. Bir kez çocuklara renkli çubuk şeker dağıtıldığında, tatsız fantezilere eğimli olan mürebbiye bunların kesilmiş yılan parçaları olduğunu söylemişti. Bu olay ona, babasının bir yürüyüş sırasında gördüğü bir yılanı bastonuyla parçalara ayırdığını hatırlattı. Kendisine anlatılan tilki masallarından kurdun kışın balık avlamak istediğinde, yem olarak kullandığı kuyruğunun buza çarparak kırıldığını biliyordu. Atların cinsel organına işlevselliğiyle bağlantılı verilen değişik isimleri de öğrenmişti. Yani düşüncelerinde kastrasyonla uğraşıyordu uğraşmasına, ama henüz böyle bir şeye inanmıyor ve korkmuyordu. O dönemde öğrendiği başka masallar çocukta başka cinsel sorunların oluşmasına neden oldu.

Mesela "Kırmızı Şapkalı Kız" ve "Yedi Keçi Yavrusu"nda çocuklar kurdun karnından çıkarılıyordu. O halde kurt dişi bir varlık mı oluyordu? Yoksa erkeklerin de mi karnında çocuk olabiliyordu? O anda bu kesin değildi. Ayrıca bu soruları kendine sorduğunda henüz kurtlardan korkmanın ne olduğunu bilmiyordu.

Hastanın anlattığı anne ve babasının olmadığı döneme ait ve baştan çıkarılmasıyla dolaylı da olsa alakalı olaylardan biri, kendisinde ortaya çıkan karakter değişikliğini anlamamızı sağlayacak yolun önünü açacak. Hasta Nanja tarafından reddedildikten ve ikaz edildikten kısa bir süre sonra mastürbas-

yon yapmaktan vazgeçtiğini söylüyordu. *Yani böylece jenital bölgenin hükmettiği cinsel yaşamı dıştan gelen bir engellemeye yenik düşmüş ve bunun etkisiyle prejenital rejimin daha erken bir dönemine gerilemişti.* Mastürbasyonun bastırılmasıyla çocuğun cinsel yaşamı sadistik-anal bir özelliğe bürünmüştü. Kolay sinirleniyordu, asabi bir işkenceci olmuştu ve bu şekilde hayvanları ve insanları kullanarak kendini tatmin ediyordu. En sevdiği nesnesi, ağlatana kadar cezalar verdiği sevgili Nanja'sıydı. Böylece yetişkin biri olarak onu reddetmiş olmasının intikamını alıyor ve bir taraftan da, cinsel arzularını tepki ve gerileme dönemiyle örtüşecek şekilde tatmin etmiş oluyordu. Küçük hayvanlara vahşet uyguluyor, kanatlarını koparmak için sinekleri yakalıyor, böcekleri ayağıyla eziyor, hayalinde, at gibi büyük hayvanlara vurmaktan da zevk alıyordu. Yani bunların hepsi aktif sadistçe eylemlerdi. Bu dönemdeki anal uyarımları ilerde başka bir bağlamda ele alacağım.

Hastanın aynı döneme ait, erkek çocukların döverek cezalandırıldığı, özellikle penislerine vurulduğuna dair fantezilerini hatırlaması da bizim için çok değerli ve dayak yiyen erkek çocuk gibi anonim figürlerin kimin yerini tuttuğunu, veliaht prenslerin küçük bir alana hapsedilip dövüldüğünü içeren başka fantezilerinden çıkarmak çok kolay. Bu fantezilerde veliaht prensin kendisi olduğu çok açık; yani sadizm, fantezilerde kendi kişiliğine dönüyor ve mazoşizme evriliyor. Bu arada cinsel organının da cezalandırılması, evrilme sırasında mastürbasyon yapmasıyla bağlantılı bir suçluluk duygusunun da etkili olduğu sonucunu ortaya koyuyor.[6]

6 [Dövme fantezileri ile ilgili olarak, *bkz.* Freud, 1919 e.]

Analiz sırasında bu pasif eğilimlerin, aktif sadistlik belirtileriyle aynı anda ya da hemen peşi sıra ortaya çıktığı kesinleşti.[7] Bu durum hastada çok bariz biçimde görülen, yoğun ve sürekli bir *ikilemle*[8] örtüşüyor. Söz konusu ikilem burada ilk kez iki kısmen karşıt dürtünün aynı oranda geliştiğini ifade ediyor. Hastanın daha sonraki davranış biçimlerini de bu libidinal pozisyonlar belirliyor ve daha sonra da bu pozisyonların birinin ötekini bertaraf etmesi söz konusu olmuyor; daha çok diğer tüm pozisyonların yanı sıra bu pozisyonlar da varlığını sürdürüyor ve çocuğun sağlam bir karakter oluşturmasına engel olan sürekli bir bocalamaya neden oluyor.

Çocuğun mazoşist çabaları başka bir noktaya ulaşıyor; ancak bu konuya, çocuğun gelişmesinin daha sonraki evrelerinin analizi sonucu tespit etmek mümkün olacağından, burada değinmekten kaçınıyorum. Nanja tarafından reddedildikten sonra kadına yönelttiği libidonal beklentilerin son bulduğuna, bunun yerine cinsel nesne olarak başka birini gözüne kestirdiğine daha önce değinmiştim. Bu kişi, o anda evden uzakta olan babası. Kuşkusuz, babanın yılanı parçalaması gibi tesadüfi olayların yanı sıra, bir dizi olayın aynı anda gerçekleşmesinin de bu seçimde payı var; ama asıl önemli olan, küçük çocuğun bu seçimle, kendi narsisizmiyle bağ-

7 Pasif eğilimlerle kastettiğim, pasif cinsel hedef; ama demek istediğim dürtünün değil, sadece hedefin değişmesi.

8 ["İkilem" (Ambivalenz) sözcüğünün burada farklı bir anlamı var; Freud bu sözcüğü sevgi ve nefret gibi duygular arasındaki olağan bocalama anlamında kullanıyordu.]

lantılı olarak özdeşleme yoluyla gerçekleşen ilk ve en eski nesne seçimini yenilemiş olması.[9] Babanın çocuk için tapınılan bir örnek olduğuna, büyüyünce ne olmak istediği sorulduğunda, "babam gibi bir beyefendi" dediğine daha önce değinmiştik. Böylece çocuğun aktif eğiliminin özdeşleşme figürü, sadist-anal evredeki pasif bir eğilimin cinsel nesnesi olmuştu. Kız kardeşinin baştan çıkarma çabaları çocuğu pasif bir role itmiş ve onun pasif bir cinsel hedefe yönelmesine neden olmuş olabilir. Hasta bu olayın üzerindeki etkisi süregiderken, kız kardeşinden Nanja'ya ve oradan babasına, yani kadına pasif yönelişinden erkeğe pasif yönelişe uzanan yolu anlatmış ve bu arada da erken doğal gelişim evresiyle bir bağlantı kurabilmişti.

Babası tekrar nesnesi olmuştu. Daha üst gelişim evresine tekabül edecek şekilde, özdeşleşmenin yerini nesne seçimi almıştı. Aktif davranışlarının pasif davranışlara dönüşümü ise, bu arada gerçekleşen baştan çıkartmanın başarısı ve işaretiydi. Doğaldır ki, sadist evrede baskın ve güçlü olan baba karşısında aktif bir tutum sergilemek çok kolay hayata geçirilecek bir durum değildi. Baba yaz sonu ya da sonbaharda geri döndüğünde, çocuğun öfke nöbetleri ve azgınlıkları yeniden başlamıştı. Bu hali Nanja ile ilişkisinde çocuğun aktif-sadist amaçlarına hizmet ediyordu; babaya karşı aynı tutumun altında ise, mazoşist bir plan yatıyordu. Kötü ve yaramaz bir çocuk olduğunu göstererek babayı kendisini terbiye etmeye ve dövmeye mecbur etmek, yani onun aracılığıyla

9 [Özdeşleşme konusuyla ilgili ayrıntılı bir tartışma için *bkz. Kitle Psikolojisi* (1921c) VII. bölüm.]

mazoşist bir cinsel doyuma ulaşmak istiyordu; ağlama ve bağırma krizleri de babayı baştan çıkarma çabalarıydı. Hem de böylece mazoşizmin motivasyonuna uygun biçimde bu terbiye sırasında suçluluk duyguları da doyuma ulaşabilecekti. Böyle bir yaramazlık anında babası yanına geldiğinde daha fazla bağırmaya başladığına dair bir anı hâlâ hatırındaydı. Ama babası onu dövmemiş, yataktaki yastıklarla top oynayarak çocuğu sakinleştirmeye çalışmıştı.

Anne ve babaların ve eğitmenlerin açıklayamadıkları bir yaramazlıkla karşılaştıklarında ne sıklıkta bu tipik ilişkiyi hatırladıklarını bilemiyorum. Böylesine kontrolsüz davranan bir çocuk, aslında suçunu itiraf etmekte ve cezalandırılmak istemekte, terbiye edilirken, bir taraftan suçluluk duygusunun yatıştırılmasının, diğer taraftan da mazoşist cinsel emellerinin doyurulmasının peşindedir.[10]

Hastalığı daha net biçimde açıklayabilmemizi, hastanın bütün anksiyete semptomlarının ancak belli bir olaydan sonra kişilik değişimine neden olduğunu çok açık biçimde hatırlamasına borçluyuz. Hasta, bu olaydan önce anksiyeteye neden olan hiçbir şey olmadığını, ancak bu olaydan sonra anksiyetenin bir işkence gibi ortaya çıktığını söylüyordu. Bu değişim anı, çok açık biçimde tespit edilebildiği gibi, çocuğun dördüncü doğum gününden çok kısa bir süre önce başlamış. Bizim inceleyeceğimiz çocukluk dönemi, bu kesin ipucu sayesinde iki döneme ayrılıyor: Baştan çıkarıldığı 3 yaş 3 aylık olduğu zaman ve dördüncü doğum gününe kadar süren, ya-

10 *Krş.* Freud'un "Psikanaliz Çalışmalarından Birkaç Karakter" (1916 d) adlı makalesinin III. bölümü olan "Suçluluk Duygusunun Yarattığı Suçlular".

ramazlık ve anormallikler ve nevroz emarelerinin ön planda olduğu bunu takip eden dönem. Bu ayrımı yapmamızı sağlayan olay ise, dışsal bir travma değil, çocuğun korkuyla uyandığı bir rüya.

IV
RÜYA ve PRİMAL SAHNE[1]

Bu rüyayı masalsı içeriği nedeniyle başka bir yerde yayınlamıştım[2] ve burada önce bu yazdıklarımı tekrarlayacağım:

Rüyamda gece yatağımda yatıyordum (yatağımın ayakucu pencereye bakıyordu, pencerenin önünde bir dizi yaşlı ceviz ağacı vardı. Rüyamda kış olduğunu ve gece olduğunu biliyordum). Pencere birden kendiliğinden açıldı ve dehşet içinde pencerenin önündeki yaşlı ceviz ağacında birkaç tane beyaz kurdun oturduğunu gördüm. Altı ya da yedi taneydiler. Kurtlar bembeyazdı ve kurttan çok tilkiye ya da çoban köpeğine benziyorlardı. Çünkü kuyrukları tilki kuyruğu gibi uzundu ve kulakları bir şeye dikkat kesilmiş köpeklerinki gibi dimdikti. Kurtların beni yiyeceğinden korkmuş olmalıyım ki, bağırarak uyandım. Bakıcım ne olduğunu anlamak için yatağıma koştu. Penceremin açılması ve ağaçta oturan kurtlar öylesine gerçek ve doğaldı ki, ancak bir süre sonra gördüklerimin rüya olduğuna ikna olabildim. Sonunda sakinleştim ve tehlikenin uzaklaştığını düşünerek tekrar uykuya daldım.

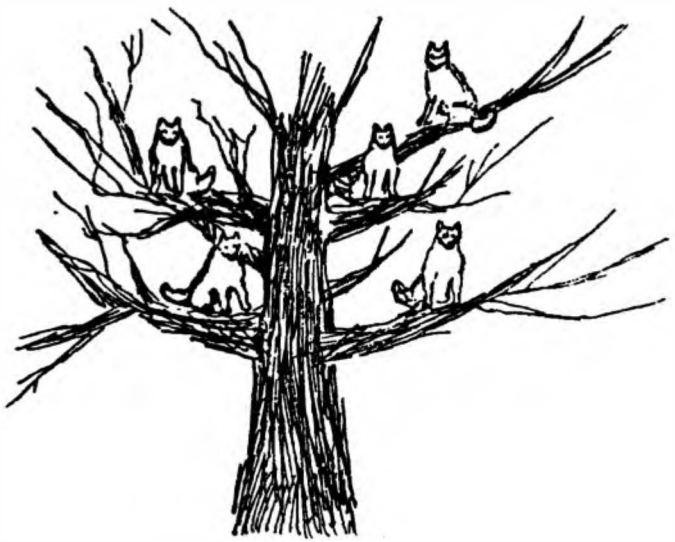
Rüyadaki tek eylem pencerenin açılmasıydı. Çünkü kurtlar hareketsiz ve sessiz ağacın gövdesinin sağında ve solun-

1 [*Bkz.* aşağıda s. 158, 2. dipnot]

2 "Rüyalarda Masal Katmanı" (1913 d)

daki dallarda oturmuş bana bakıyorlardı. Bütün dikkatlerini bana yöneltmiş gibiydiler. Galiba bu gördüğüm ilk anksiyete rüyasıydı. O sırada üç, dört, en fazla beş yaşındaydım. 11-12 yaşlarıma kadar da sürekli rüyamda korkunç bir şeyler görmekten korktum."

Hastam daha sonra, bana yukarıdaki betimlemesini doğrulayan, üzerinde kurtlar olan bir ağaç resmi verdi.

Hasta bu rüyayı sürekli çocukluğunun aynı döneminde bir masal kitabındaki kurt resminden duyduğu korkuyla bağlantılandırıyordu. Kendisinden yaşça büyük ve oldukça baskın olan kız kardeşi çocuğa sataşmak için, bin bir bahaneyle çocuğa bir resim gösteriyor, o da dehşet içinde bağırmaya başlıyordu. Resimde ayakta duran kurt, pençelerini uzatmış, kulaklarını dikmiş, bir ayağıyla adım atıyordu.

Hasta bu resmin "Kırmızı Şapkalı Kız" masalına ait bir illüstrasyon olduğunu söylüyordu.

Kurtlar neden beyaz? Bu, hastaya çiftliğin yakınında büyük sürülerde yetiştirilen koyunları hatırlatmıştı. Babası çocuğu ara sıra bu sürülerin olduğu yere götürürdü, çocuk da bundan büyük bir gurur ve mutluluk duyardı. Daha sonra –yapılan araştırmalara bakıldığında rüyadan kısa bir süre önce olabilir– koyunlar arasında bir salgın baş göstermişti. Baba Pasteur'ün öğrencilerinden birini getirtmiş, öğrenci koyunları aşılamış, ama aşıdan sonra daha çok koyun ölmeye başlamıştı.

Kurtlar ağaca nasıl çıkar? Bu konuda ise, büyükbabasının anlattığı bir hikâyeyi hatırladı. Bu olayın rüyadan önce mi, sonra mı olduğunu hatırlamıyordu, ama önce olduğunu tahmin ediyordu. Hikâye şöyle:

Bir terzi, dükkânında çalışmaktadır. Birden pencere açılır ve içeri bir kurt girer. Terzi dirseğiyle kurda vurur, –hayır tam öyle değil, hasta düzeltiyor söylediğini– terzi hayvanı kuyruğundan yakalar ve kuyruğu koparır, hayvan da dehşet içinde kaçar. Terzi bir süre sonra ormana gider, birden bir kurt sürüsüyle karşılaşır ve bir ağaca tırmanır. Kurtlar önce ne yapacaklarını bilemezler, ama terziden intikam almak isteyen sakat kurt, ağacın üstündeki terziye ulaşana kadar birbirlerinin üstüne çıkmayı teklif eder. Kendisi –güçlü ve yaşlı bir kurttur– piramidin ilk basamağı olacaktır. Ama terzi cezalandırdığı ziyaretçisini tanır ve daha önce de yaptığı gibi bağırmaya başlar: "Gri olanı yakalayın kuyruğundan." Kuyruksuz kurt bu cümleyi hatırlayarak korkar, kaçar ve diğer kurtlar düşer.

Bu hikâyede rüyada kurtların üzerinde oturduğu ağaç yer alıyor. Ama bir taraftan da kastrasyon kompleksiyle reddedilemeyecek bir bağlantı mevcut. *Yaşlı* kurt terzi yüzünden kuyruğundan oluyor. Kurtların tilkininkine benzeyen kuyrukları bu kuyruksuzluğun telafisi olsa gerek.

Neden 6-7 kurt? Çocuğun anksiyete tablosunun Kırmızı Başlıklı Kız masalıyla alakalı olup olmadığını kendime sorana kadar bu sorunun yanıtı yokmuş gibi görünüyordu. Bu masalda kurtla ilgili sadece iki sahne var: Kırmızı Şapkalı Kız'ın ormanda kurtla karşılaştığı ve kurdun başında büyükannenin beresiyle yatakta yattığı sahne. Demek ki bu anının ardında başka bir masal olmalı. Hasta kısa bir süre sonra bu masalın "Kurt ile Yedi Keçi Yavrusu" olabileceğini fark etti. Bu masalda yedi sayısı var, altı sayısı da var. Çünkü kurt keçilerin sadece altı tanesini yutuyor, yedinci yavru saatin içine saklanıyor. Masalda renk olarak beyaz da mevcut. Kurt keçilerin evine ilk kez gittiğinde, yavruların onu gri pençesinden tanımaları üzerine, fırıncıya gidiyor ve pençesini una bulayıp beyazlatıyor. Bu arada iki masalın birçok ortak yanı var. Her iki masalda da yeme eylemi, karnın kesilmesi, yenen kişilerin çıkarılması, onların yerine ağır taşların konulması var, her iki masalın sonunda da hain kurt ölür. Keçi masalında ayrıca bir de ağaç var. Kurt yemekten sonra bir ağacın altına uzanır ve uykuya dalar.

Bu rüyayı ilerde özel bir nedenle yeniden ele alacak ve daha ayrıntılı yorumlayacak ve değerlendireceğim. Çünkü bu, hastanın çocukluk dönemine ait hatırladığı bu ilk anksiyete rüyası ve içeriği, bu rüyayı takip eden rüyalarla ve hastanın çocukluk dönemine ait kimi olaylarla ilgili olarak son derece

ilginç özellikler taşıyor. Biz burada rüyanın, birçok ortak yanı olan iki masalla, *Kırmızı Şapkalı Kız* ve *Kurt ve Yedi Keçi Yavrusu*'yla bağlantısıyla yetineceğiz. Bu masalların düş gören çocuktaki etkisi gerçek bir hayvan fobisi olarak gelişmişti ve bu fobinin benzer durumlardan en önemli farkı, korkulan hayvanın (at ya da köpek gibi) kolayca rastlayacağımız değil, sadece masallar ya da resimli kitaplarda karşılaştığımız bir hayvan olmasıydı.

Hayvan fobilerinin nasıl açıklanacağını ve önemini daha sonra tartışacağım. Şimdilik sadece bu açıklamanın, rüya sahibinin daha sonra yaşayacağı nevrozun temel özellikleriyle örtüşeceğini söylemekle yetiniyorum. Babasından duyduğu korku hastalığının en güçlü nedeniydi ve babanın yerini tutan herkese karşı gösterdiği ikircikli tutum hem yaşamına, hem *de* terapideki haline ve tavrına hükmediyordu.

Hastam için kurt sadece babanın yerini tutan ilk canlıysa eğer, bu durumda keçi yavrularını yiyen ya da Kırmızı Şapkalı Kız'daki kurdun babaya duyulan çocukluk korkusundan başka bir anlamı mı var acaba diye sormak gerekiyor.[3] Bu arada hastamın babasının, birçok insanın çocuklarla ilişkisinde olduğu gibi "tatlı tatlı azarlamak" gibi bir huyu vardı ve –daha sonra sertleşmesine rağmen-küçük oğluyla ilk yıllarda oynarken ya da kucaklaşırken şakayla karışık bir tehdit olan "yerim seni" sözünü birçok kez kullanmış olduğunu tahmin ediyoruz. Bir kadın hastam iki çocuğunun da dedelerini asla sevemediklerini, çünkü dedenin torunlarıyla şefkatle oynarken, onlara karınlarını keseceğini söylediğini anlatmıştı.

3 *Krş.* O. Rank'ın dikkat çektiği bu iki masalın Kronos efsanesiyle benzerlikleri (1912).

Burada şimdilik rüyaların derinlemesine değerlendirilmesini bir tarafa bırakıp, ilk yorumlarına geri dönelim. Bu yorumlamanın yıllarca süren bir iş olduğunu belirtmek istiyorum. Hasta rüyasını terapinin oldukça başında anlatmış ve rüyanın ardında bir çocukluk nevrozunun gizli olduğu yönündeki düşüncelerimi de kabul etmişti. Tedavi sırasında sık sık bu rüyaya geri döndük, ama rüyayı tam anlamak ancak kürün son aylarında, o da hastanın kendi doğaçlama gayretleriyle mümkün oldu. Hasta sürekli, rüyada onu en çok etkileyen iki şey olduğunu söylüyordu. Bunlardan biri, rüyaya hakîm olan tam sessizlik ve kurtların hareketsizliği, diğeri ise, yine kurtların dikkat kesilmiş bir halde kendisine bakıyor olmalarıydı. Rüyanın ardında bıraktığı süregiden bu gerçeklik duygusu hasta için çok önemliydi.

Biz de bu duygudan yola çıkalım. Rüya yorumuyla ilgili edinilen deneyimlerden bu gerçeklik duygusunun belli bir anlamı ve önemi olduğunu biliyoruz. Bu duygu, rüyaların gizli malzemesindeki bir şeylerin belleğimizdeki bir gerçekliğe işaret ettiğinin, yani rüyanın gerçekten olmuş bir şeye işaret ettiğinin, bir hayal ve fantezi olmadığının garantisidir.[4] Doğaldır ki, burada sözü edilen ancak bilinmeyen bir şeyle ilgili bir gerçekliktir; örneğin hastanın dedesinin kendisine terzi ve kurt masalını anlatmış olmasını ya da Kırmızı Şapkalı Kız ve Yedi Keçi Yavrusu masallarının kendisine okunmuş olmasını biliyor olması, asla rüyayı aşıp gelen bu gerçeklik

4 [*Krş. Düşlerin Yorumu* (1900 a), VI-E bölümü, 9. kısım: "Gerçeklik Duygusu ve Tekrarın Temsili; Eğitim Baskısı, 2. cilt, s. 365 ve devamı.]

duygusunun yerini tutamaz. Hastanın rüyası, gerçekliği masalların gerçek dışılığı karşısında iyice ortaya çıkan bir duruma işaret ediyor izlenimi veriyor.

Rüyanın görüldüğü anda bilinmeyen, yani unutulmuş olan bir sahne söz konusuysa şayet, bu sahne çok erken bir döneme ait olmalı. Hasta "bu rüyayı gördüğümde üç, dört, en fazla beş yaşındaydım" diyor. Biz de şunu ekleyebiliriz bu sözlere: "Ve bu rüya sayesinde çok daha önceden olmuş bir şeyi hatırladım."

Bizi bu unutulmuş sahneye götürecek şey, rüyanın görünür içeriğinde hastanın vurguladığı iki şey, yani dikkatle bakma ve hareketsizlik olmalı. Tabii bu malzemenin, bilinmeyen sahneye ait malzemeyi çarpıtılmış bir halde, hatta karşıtına dönüşmüş olarak ihtiva ettiğini umuyoruz.

Hastayla yapılan ilk analizde elde ettiğimiz ham malzemeden, bu bağlama oturtulacak birçok sonuç çıkarmak mümkündü. Koyun besleme meselesine değinmiş olması, hastanın cinsel araştırmalarının, babasıyla birlikte yaptığı ziyaretler sırasında doyuma ulaşan cinsel araştırmalarının kanıtı olabilirdi ve bir taraftan da ölüm korkusuna imalar vardı, çünkü koyunların çoğu bir salgın hastalık neticesinde ölmüştü. Rüyada ön planda olan şey, yani ağaçtaki kurtlar, doğrudan büyükbabanın anlattığı hikâyeye götürmüştü hastayı. Bu hikâyede de en etkileyici unsur, rüyanın görülmesine neden olan en önemli şey, kastrasyon konusundan başka bir şey olamazdı.

Bunun ötesinde rüyanın ilk analizinden kurdun babanın yerini aldığını öğrenmiştik. Demek ki ilk anksiyete rüyası,

çocuğun hayatı boyunca süregidecek olan baba korkusunu açığa çıkarmış olmalıydı. Ama bu sonucun henüz kendi içinde dahi bağlayıcılığı yoktu. Analiz esnasında hastanın sunduğu malzemeden çıkarsama yaparak elde ettiğimiz ilk geçici sonuçları özetlediğimizde, ortaya birleştirilmesi gereken şu parçalar çıkıyor:

Gerçek bir olay-erken döneme ait-bakmak-hareketsizlik-cinsel sorunlar-kastrasyon-baba-korkunç bir şey.

Hastam bir gün rüyasını yorumlamaya devam etti. Rüyada aniden pencerenin kendiliğinden açıldığı anın, (terzinin yanı başında oturduğu ve kurdun içeri girdiği) pencereyle bağlantılı olarak tam net olmadığını söyledi. Aslı şöyleymiş: Aniden gözler açılıyor. Yani ben uyuyorum ve aniden uyanıyorum ve üzerinde kurtlar olan ağacı görüyorum. Bunda itiraz edilecek bir şey yoktu, ama biraz daha geliştirilebilirdi. Hasta uyanmış ve bir şey görmüştü. Rüyada kurtlara atfedilen dikkatle bakma eylemi aslında hastanın kendisiyle alakalı olmalıydı. Burada önemli bir noktada bir yer değiştirme olmuştu ve üstelik bu yer değiştirme de bir başka yer değiştirme sayesinde rüyanın görünür kısmında ortaya çıkmıştı.[5] Dedenin anlattığı hikâyede kurtlar aşağıda bulunduklarına ve ağaca çıkamadıklarına göre, rüyada ağaçta oturan kurtlarda da bir yer değiştirme söz konusuydu.

Peki ya düş gören hastanın ısrarla vurguladığı ikinci an da bir yer değiştirmeye ya da bir tersine çevrilmeye uğrayarak çarpıtılmışsa? Bu durumda hareketsizlik de (kurtlar ağaçta hareket etmeden oturup ona bakıyor ve kıpırdamı-

5 [*Krş. Düşlerin Yorumu* (1900 a), VI-A bölümü, 2. kısım (Eğitim Baskısı, 2. cilt, s. 290) Rüya İçeriğinin Çarpıtılması Üzerine.]

yorlar) şiddetli bir hareket anlamına geliyor olmalı. Yani hasta uyanıyor, şiddetli bir hareketin hakîm olduğu bir sahneyle karşılaşıyor ve gergin halde dikkatle sahneyi izliyor. Bu durumda, bakma konusunda çarpıtma, özne ve nesnenin, etkenlik ve edilgenliğin yer değiştirmesi iken, hareketsizlik konusunda tersine dönüşüm, yani hareketin hareketsizliğe dönüşmesi söz konusu olmalı.

Hastanın ansızın aklına gelen yeni bir şey, rüyayı daha iyi anlamamızı sağladı: Ağaç Noel ağacıydı. Hasta artık rüyayı Noel'den kısa bir süre önce, Noel'i beklerken gördüğünü biliyordu. Noel günü aynı zamanda çocuğun doğum günü olduğu için rüyanın görüldüğü zamanı ve neden olduğu dönüşümün zamanını tam olarak tespit etmek mümkün oldu. Dördüncü doğum gününden çok kısa bir süre önceydi. Çocuk çifte hediye alacağı umudu ve heyecanıyla uykuya dalmıştı. Böyle bir durumda bir çocuğun isteklerin gerçekleştiğini önceden rüyasında görebileceğini biliyoruz. O halde rüyasında Noel'in geldiğini, hediyelerini aldığını, Noel ağacında asılı hediyelerini görmüştü. Ama ağaçta hediye yerine kurtlar asılıydı ve rüya, çocuğun kurdun (belki de babanın) kendisini yiyeceğinden korkup, bakıcısına sığınmasıyla son buluyordu. Çocuğun rüyadan önceki cinsel gelişimini bilmemiz, rüyadaki eksiği tamamlamamızı ve cinsel doyumun anksiyeteye dönüşümünü anlamamızı mümkün kılıyor. Rüyanın oluşmasına neden olan isteklerin en güçlüsü, babasına yönelen cinsel doyum isteği olmalı bu durumda. Bu isteğin gücü sayesinde, baba aracılığıyla cinsel doyumun mümkün olduğu, çocuğun çoktan unuttuğu bir sahne yeniden canlanmıştı ve sonuç, bu isteğin yerine getirilmesinin yarattığı korku ve dehşet, isteğin neden olduğu duygulanımın bastırıl-

ması ve babadan kaçarak daha az tehlikeli olan bakıcıya sığınması olmuştu.

Hasta Noel'de ilk öfke nöbetini geçirdiğini hatırladığını söylüyordu, çünkü Noel hediyelerinden memnun kalmamıştı.

Bu anıda doğru ve yanlışlar vardı; bazı düzeltmelere gitmeden tamamen gerçek olması mümkün değildi, çünkü çocuğun anne ve babası ısrarla ilk nöbeti Noel'den önce, sonbaharda eve döndüklerinde geçirdiğini söylüyorlardı. Çocuğun aklında ise, sevgisinin doyuma ulaşmasındaki yetersizlik, öfke ve Noel zamanı arasındaki bağlantı kalmıştı.

Peki, ama geceleri çocuğu cinsel özlemlerine ulaşmaktan alıkoyacak kadar korkutan sahne ne olabilirdi? Analizin malzemesine bakıldığında bu sahnenin bir işlevi olması gerektiği ortaya çıkıyor. Bu sahne kastrasyonun gerçek olduğuna inanmasını sağlayacak bir sahne olmalı. Kastrasyon korkusu böylece duygu dönüşümünün motoru oluyor.

Bu noktada söylediklerimi analizin akışına dayandırmaktan vazgeçmem gerekiyor. Ve korkarım, okurun da bana inanmaktan vazgeçmeye başlayacağı bir nokta bu.

Söz konusu geceye ait bilinçdışında muhafaza edilmiş anı kırıntılarının yarattığı kaosun içinden canlanan, anne ve babanın çok da olağan olmayan, ama gözlemlenmesi açısından elverişli olan bir cinsel birleşme sahnesiydi. Yavaş yavaş bu sahneyle ilgili bütün sorulara tatmin edici yanıtlar gelmeye başlamıştı: Tedavi sırasında söz konusu rüya çok farklı biçimlerde ve yeniden kurgulanarak karşımıza çıkıyordu ve analiz bu farklılıklar için gerekli açıklamaları üretiyordu.

Böylece çocuğun bu sahneyi izlediği sırada 1,5 yaşında olduğu ortaya çıktı.[6] Çocuk o dönemde sıtmaya yakalanmıştı ve günün belli saatlerinde nöbet geçiriyordu.[7] On yaşından itibaren ise zaman zaman öğleden sonraları başlayan ve yaklaşık beş saat sonra doruğa ulaşan depresyon benzeri bir ruh haline giriyordu. Bu semptomlar analiz sırasında da henüz mevcuttu. Tekrarlayan depresyon, ateş ve halsizlik nöbetlerinin yerini almıştı. Beşinci saat, ya ateşin en yüksek olduğu ya da cinsel birleşmeyi izlediği andı ya da bu ikisi çakışmışlardı.[8] Muhtemelen hasta olduğu için anne ve babasının yatak odasında bulunuyordu.

Aile hikâyesinin de desteğiyle bu olayı yaz aylarına konumlandırmak ve Noel günü doğan çocuğun da n+1, 5 yaşında olduğunu kabul etmek mantıklı görünüyor.[9] O halde çocuk anne ve babasının odasındaki küçük yatağında yatıyordu ve muhtemelen ateşi yükseldiği için, öğleden sonra, belki de ilerde depresyonla ilgili olduğunu göreceğimiz saat olan beşte uyanmıştı. Anne ve babanın yarı giyinik[10] bir halde öğleden sonra uykusuna çekilmiş olmalarından da sıcak

6 Çocuğun sadece altı aylık olma olasılığı neredeyse imkânsız.

7 *Krş.* Bu etkenin saplantı nevrozu sırasındaki değişimi. Analiz sırasında görülen rüyalarda bunun yerini güçlü bir rüzgâr alıyor [1924'te ait ek]: (aria= hava).

8 Bu bilgiyi, hastanın rüyada 6-7 kurt olmasına rağmen rüyasının çiziminde sadece 5 kurt bulunmasıyla bağlantılandıralım.

9 [Daha da netleştirmek adına aslında "n+ 0,5 yaş" demek lazım. Doğum günü ile yaz arasında 6 ay olduğuna göre, çocuk rüyayı gördüğünde 0 yaş+ 6 ay, 1 yaş + 6 ay, 2 yaş+ 6 ay vs. yaşında olmalı. Ancak Freud 0 yaş+ 6 ay alternatifini s. 156'daki ilk dipnotta dışlamıştır.]

10 Beyaz iç çamaşırları, *beyaz* kurtlar.

bir yaz günü olduğunu tahmin edebiliyoruz. Çocuk uyandığında üç kez[11] tekrarlayan bir *coitus a tergo*'ya[12] şahit olmuş, anne ve babasının cinsel organlarını görmüş ve olayın ve anlamının farkına varmıştı[13] ve nihayet annesini ve babasını ilerde açıklayacağımız şekilde engellemişti [s. 105].

Sonuçta genç ve henüz birkaç yıllık evli bir çiftin sıcak bir yaz günü öğle uykusunu sevgi dolu bir cinsel ilişkiyle sonlandırmış olmaları ve bunu yatağında yatan 1,5 yaşındaki küçük çocuğu dikkate almadan yapmış olmalarında olağanüstü bir şey yok ya da bu durum abartılı bir fantezi izlenimi yaratmıyor. Bence bu son derece sıradan, gündelik hayata ait bir şey. İlişki sırasındaki pozisyon da –hele de kanıtlarımız bize cinsel ilişkinin her seferinde arkadan gerçekleştiğine dair bir şey söylemiyorsa– fikrimi değiştirmiyor. Çiftin başka bir pozisyonda izlemeyi zorlaştıracak ya da imkânsızlaştıracak bir seyri izleyicisine bir kez sunmuş olması bile yeterli bu durumda. O halde sahnenin içeriği inanırlığını azaltacak bir kanıt olamaz. İnanılırlıkla ilgili şüphe uyandıran üç şey, daha farklı bir konuyla ilgili: Bunlardan ilki, 1,5 yaşında bir çocuğun böylesine karmaşık bir eylemi en gerçek haliyle

11 Neden "üç kez"? Hasta bir gün, bu ayrıntıyı benim yorumlayarak elde ettiğimi iddia etti. Oysa bu doğru değildi. Doğru olan, fazla da eleştiriye tabi tutulmaması gereken anlık bir çağrışım olmasıydı. Hasta bu çağrışımı âdeti olduğu üzere bana aktardı ve yansıtarak güvenilir bir bilgi olmasını sağladı.

12 Taraflardan birinin diğerine sırtının dönük olduğu cinsel ilişki şekli (Çev. n.).

13 Burada kastettiğim, olayı izlediği anda değil, 4 yaşında rüyayı gördüğü zamanda anlamış olması. 1,5 yaşında edindiği izlenimleri, gelişimi, cinsel uyarımları ve cinsel araştırmaları sayesinde rüyayı gördüğü dönemde anlamlandırabilmişti.

algılayıp, bilinçdışında muhafaza etmesi; ikincisi, bu şekilde edinilen izlenimlerin 4 yaşında bir çocuk tarafından daha sonra anlaşılacak şekilde geliştirilmesinin mümkün olması ve nihayet herhangi bir yöntemle, o koşullarda yaşanmış ve anlaşılmış böyle bir sahnenin ayrıntılarının bütüncül ve anlaşılır şekilde anlatılabilmesi.[15]

Bu ve buna benzer kuşkuları daha sonra titizlikle inceleyeceğim. Okura, çocuğun böyle bir sahneyi izlediğini kabul ederken en az kendisi kadar kuşkucu olduğumu garanti ediyorum ve *şimdilik* bu sahnenin gerçek olduğuna inanmasını rica ediyorum. Öncelikle bu *"primal sahnenin"*[16] rüya, semptomlar ve özyaşam öyküsüyle ilişkilerini incelemeye devam edelim. Sahnenin içeriğinin ve görsel izlenimlerinin bir tanesinin etkilerini ayrıca izleyeceğiz.

Görsel izlenimle kastettiğim, anne babanın pozisyonu; yani babanın dik ve annenin bir hayvan gibi eğilmiş olarak duruşu. Hastanın anksiyete döneminde kız kardeşinin ona gösterdiği resimli bir masal kitabında ayakta duran, pençelerini uzatmış, kulaklarını dikmiş, bir ayağıyla adım atan bir kurt resmi olduğunu biliyoruz [s. 42]. Hasta tedavi sırasında ço-

15 Bu üç konudan ilkiyle ilgili şüpheleri, çocuğun anne babasını izlediğinde belki de bir yaş daha büyük, yani 2,5 yaşında olduğunu, yani konuşabildiğini söyleyerek hafifletmek mümkün değil. Benim hastam için vakanın ayrıntıları itibariyle böyle bir zaman kaydırma imkânsızdı. Ayrıca anne ve babayı cinsel birleşme sırasında izlemiş olmanın analiz sırasında ortaya çıkması hiç de nadir rastlanan bir durum değildir. Ama burada koşul, izleme âlırın çok küçük yaşlarda olmasıdır. Çocuk büyüdükçe, belli bir sosyal seviyedeki anne babalar çocuğun böyle bir sahneye şahit olmasına engel olurlar.

16 ["Primal sahne" kavramı ilk kez burada bir yayının içinde kullanışmış olmalı. Freud bu kavramı benzer bir anlamda 2 Mayıs 1897'de Fliesse'e yazdığı bir mektupta (1950 a, 61. mektup) kullanmıştı.]

cukluğuna ait resimli masal kitabını bulana kadar sahaf dükkânlarını gezmekten vazgeçmemiş ve ona bu dehşet duygusunu veren illüstrasyonun "Kurt ve Yedi Keçi Yavrusu" masalına ait olduğunu bulmuş ve kurdun bu resimdeki pozisyonunun ona babasıyla ilgili primal sahneyi hatırlattığını söylemişti. Her halükârda bu resim daha sonra yaşanan anksiyetenin başlangıç noktası olmuştu.

Yedi ya da sekiz yaşındayken bir gün kendisine ertesi gün yeni bir öğretmenin geleceği söylenmiş, çocuk bunu takip eden gece rüyasında öğretmeni tıpkı resimdeki kurt gibi yatağına yaklaşan, kükreyen bir aslan olarak görmüş ve korku içinde uyanmıştı. Kurt fobisini atlatmış olduğu için kendine korkacağı yeni bir hayvan seçme özgürlüğüne sahip olan çocuk, geç dönemde gördüğü bu rüyada öğretmeni babanın yerine koymuştu. Daha sonraki yıllarda karşısına çıkan her öğretmen bu baba rolünü üstlenmiş ve çocuk tarafından babanın etkisiyle kötü ve iyi meziyetlerle donatılmıştı.

Lise yıllarında kaderi ona kurt fobisini yeniden yaşama ve bu fobinin temelinde yatan bağıntıyı ağır baskılamaların başlangıç noktası yapma imkânını sağlamıştı. Sınıfın Latince hocasının adı Wolf'tu.[17] Bu hocadan baştan beri çekinen çocuk, bir kez Latince çeviri de aptalca bir hata yapmış, böylece hocanın ona hakaret etmesine neden olmuştu ve o andan itibaren hocadan kendini felç eden bir şekilde korkmaya başlamış ve kısa bir süre sonra bu korkuyu diğer hocalara da aktarmıştı. Ancak çeviri sırasında dilinin sürçmesi de bir tesadüf değildi. Latince *filius* sözcüğünü çevirmesi gerekiyordu ve

17 Kurt kelimesinin Almanca karşılığı – Çev. n.

bu kelimenin ana dilindeki karşılığı yerine Fransızca bir sözcük olan *"fils"i*[18] sözcüğünü kullanmıştı. Demek ki kurt, hâlâ babaydı.[19]

Hastanın tedavi sırasında ürettiği ilk "geçici semptom"[20] kurt fobisi ve "Yedi Keçi Yavrusu" masalıyla ilgiliydi. İlk seansları gerçekleştirdiğimiz odada, bana arkası dönük olarak divanda yatan hastanın karşısında büyük bir duvar saati vardı. Zaman zaman yüzünü bana döndüğünü, beni sakinleştirmek ister gibi dostane ve sevimli bir bakış attığını ve sonra bakışlarını saate çevirdiğini fark ettim. O zaman kendisine bunun, seansı bitirmek istediğinin işareti olduğunu söylemiştim. Hasta ise epeyi bir zaman sonra bana bu mimik oyununu ve yedi keçi yavrusundan yedincinin duvar saatinin içine saklandığını, kurdun diğer altı kardeşi yediğini hatırlattı.

Söylemek istediği şuydu: Bana iyi davran. Senden korkmam mı gerekiyor? Yiyecek misin beni? Küçük keçi yavrusu gibi saatin içine mi saklanayım ben de?

18 Erkek evlat – Çev. n.

19 Çocuk "Kurt" öğretmen bir gün onu azarladıktan sonra, arkadaşlarından öğretmenin sus payı olarak ondan para beklediğini öğrenmişti. Bu konuya daha sonra döneceğiz (s. 188 ve devamı). – Eğer kurt korkusunun bütünüyle adı kurt olan bu Latince öğretmeninden kaynaklandığını, çocukluğa yansıtıldığını ve masal kitaplarındaki resimlere dayanarak primal sahne fantezisine kaynak teşkil ettiğini kabul edebilmek mümkün olsaydı, bu türden çocukluk hikâyelerine gerçekçi bir açıdan yaklaşabilmenin ne kadar kolaylaşacağını tahmin edebiliyorum. Ama bunu savunmak imkânsız. Kurt fobisinin daha önce oluşması ve çiftlikte geçen çocukluk yıllarına yerleştirilmesi çok net biçimde kanıtlanmış durumda. Peki ya 4 yaşında görülen rüya?

20 Ferenczi (1912).

Kuşkusuz hastanın korktuğu kurt aslında babasıydı, ama korkunun geçmesi dik duruşun sona ermesine bağlıydı. Hatırladıklarını anlatırken, dörtayak üstünde duran ya da Kırmızı Şapkalı Kız'da olduğu gibi yatakta yatan kurtlardan korkmadığından kesinlikle emindi. Primal sahneyi yeniden canlandırdığımızda kadının pozisyonunun da hasta için önemli olduğu ortaya çıktı; ama bu, cinsellikle sınırlı kaldı. Hastanın cinsel yaşamıyla ilgili en iyi hatırladığı şey, cinsel olgunluğa eriştikten sonra ortaya çıkan ve tuhaf bir silsile içinde beliren ve sonra kaybolan saplantılı fiziksel aşk ataklarıydı. Bu ataklar enerjisini tüketiyor, baskılamaların zincirlerinden kurtuluyor ve hastanın denetiminden çıkıyorlardı. Bu saplantılı fiziksel aşkın hak ettiği önemi, çok özel bir gerekçeyle ileride ele almak üzere [s. 118 ve devamı] şimdilik bir kenara bırakmak zorundayım; ancak bu aşkın bilinçten gizli olduğunu ve ancak tedavi sırasında ortaya çıktığım şimdiden söyleyebilirim. Kadın, primal sahnede anneye atfettiğimiz pozisyonu almış olmalıydı. Hasta, büyük, göze çarpan kalçaları ergenlik döneminden başlayarak kadın cazibesinin en güçlü kısmı olarak algılamıştı; arkadan yaklaşarak gerçekleşen bir cinsel ilişkinin dışında neredeyse başka hiçbir pozisyon ona haz vermiyordu. Şimdi bu noktada, bedenin arka kısmına yönelen bu türden cinsel tercihlerin saplantılı nevroza eğilimi olan kişilere özgü genel bir özellik olduğu ve çocukluk döneminde yaşanmış ve etkilenilmiş özel bir olaydan kaynaklandığını iddia etmeye hakkımız olmadığı eleştirisi yapılacak, bunun anal-erotik yaradılışımızın bir parçası ve bu yapıyı belirleyen arkaik niteliklerimizden biri olduğu söylenecektir. Hayvanlar gibi arkadan birleşmeyi

(*more ferarum*) soy oluşumuyla ilgili (filogenetik) bir biçim olarak kabul etmek mümkün. Hastanın bilinçdışı fiziksel aşk koşullarının aktarılmasını takiben yapacağımız tartışmalarda bu konuya tekrar döneceğiz. [*Krş* s. 75 ve s. 119.]

Şimdi rüya ve primal sahne arasındaki ilişkiyi tartışmaya devam edelim.

Bu ana kadarki tahminlerimizi bakılacak olursa, Noel'de isteklerinin yerine getirilmiş olmasına sevinen çocuğun rüyasında gördüğü, babası tarafından sağlanan cinsel doyumdu; yani tıpkı primal sahnede olduğu gibi, babasından istediği cinsel doyumun bir başka örneğiydi. Ancak rüyada bu sahnenin yerini büyükbabanın kısa bir süre önce anlattığı hikâye almış: Ağaç, kurtlar, sözde kurtların kıllı kuyruklarında abartılı bir karşılık bulmuş olan kuyruksuzluk. Burada primal hikâyeyi kurt hikâyesiyle birleştiren çağrışım zinciri eksik. Bu bağlantıyı bize sağlayacak olan şey ise, sadece ve sadece pozisyon. Büyükbabanın hikâyesinde kuyruksuz kurt diğer kurtlardan *üstüne çıkmalarını* istiyordu. Hastaya primal sahneyi hatırlatan işte bu ayrıntı. Primal sahne böylece kurt hikâyesindeki yerini almış ve aynı zamanda iki kişi olan anne ve baba, çocuğun arzusuna uygun olarak çok sayıda kurtla yer değiştirmişti. Rüyanın içeriği, Yedi Keçi Yavrusu masalının içeriğine uyum sağlayıp bu hikâyeden yedi sayısını alarak bir başka dönüşüme daha uğramıştı.[21]

Malzemenin primal sahneden başlayarak, kurt hikâyesi üzerinden Yedi Keçi Yavrusu masalına dönüşmesi, rüyanın

21 Rüyada bu 6 ya da 7 olarak geçiyor. 6, kurdun yediği çocukların sayısı, yedinci çocuk ise büyük saatin içine gizlenerek kurtuluyor. Her ayrıntıya bir açıklama bulunması, rüya yorumlamanın katı bir kuralıdır.

oluşması sırasındaki düşünce adımlarının bir yansıması, yani babayla cinsel doyuma ulaşma özlemi, bunun kastrasyonla bağlantısı ve babadan korku. Dört yaşındaki çocuğun anksiyete düşünü ancak şimdi tamamen açıklamış olduğumuzu düşünüyorum.[22]

22 Rüyanın sentezini yapmayı başardığımıza göre, şimdi rüyanın açık içeriğiyle gizli içeriği arasındaki ilişkiyi daha sarih bir şekilde göstermeye çalışacağım.

Gece yatağımda yatıyorum. Yatak burada primal sahnenin yeniden üretiminin başlangıcı. Biliyorum, rüyayı gördüğümde mevsimlerden kıştı, geceydi, sözleri rüyayı hatırlamasıyla ilgili, rüyanın içeriğiyle alakalı değil. Doğru bu, çünkü doğum gününden, yani Noel'den önceki gecelerden biriydi.

Pencere birden kendiliğinden açılıyor. Tercümesi şu: Birden kendiliğimden uyanıyorum, primal sahnenin hatırlanması. Kurdun penceren içeri girdiği kurt hikâyesi biraz değişmiş olarak ortaya çıkıyor ve doğrudan anlatımı görsel bir anlatıma dönüştürüyor. Pencerenin anlamı bir taraftan da, bir sonraki rüyanın içeriğini buraya yerleştirebilmek. Noel akşamı birden kapı açılıyor ve üzerinde hediyelerle Noel ağacı görünüyor. Burada (cinsel doyumu da içeren) gerçek Noel beklentisinin etkisi ortaya çıkıyor.

Büyük ceviz ağacı. Gerçek hayatta Noel ağacının temsilcisi, bunun ötesinde takip edilen terzinin kaçarken üstüne tırmandığı, altında kurtların pusuda beklediği ağaç. Büyük ağaç, birçok kez şahit olduğum gibi, aynı zamanda izlemenin, röntgenciliğin bir sembolü. Ağacın üzerinde oturan bir insan, kendisi görülmeden aşağıda olan biteni izleyebilir. *Krş.* Boccaccio'nun ünlü hikâyesi ve benzer şakalar.

Kurtlar. Sayıları *altı ya da yedi.* Kurt hikâyesinde, hayvan sayısı verilmeyen bir sürü var. Burada sayı verilmesi, altı tanesini kurdun yediği, "Yedi Keçi Yavrusu" masalının etkisi. Primal sahnedeki iki sayısının yerine, bu sahnede manasız olacak daha yüksek bir sayı konmasının nedeni, direncin çarpıtma amacı. Hasta rüyasını çizdiği resimde 5 rakamını kullanarak "geceydi" bilgisini düzeltmek istiyor olmalı.

Bir ağacın üzerinde oturuyorlar. Kurtlar önce Noel ağacında asılı duran hediyelerin yerini tutuyor. Ancak ağacın üzerine oturtulmuş olmaları "bakıyorlar" anlamına da gelebilir. Büyükbabanın hikâyesinde aşağıda ./..

../. ağacın etrafındalar. Yani kurtların ağaçla ilişkisi rüyada tersine çevrilmiş. Buradan da rüyanın içeriğinde başka gizli malzemelerin tersine çevrilmiş olduğuna karar verebiliriz.

Bütün dikkatleriyle ona bakıyorlardı. Bu durum tamamen primal sahneye ait ve tam bir çarpıtmayla rüyanın içine girmiş.

Bembeyazlar. Bu aslında önemsiz görünen olguyu, hasta rüyasını anlatırken ısrarla vurguluyor. Bu vurgunun nedeni malzemenin bütün katmanlarından öğelerin yoğun biçimde birbirine karışması, rüyanın diğer kaynaklarının önemsiz ayrıntılarının primal sahnenin daha önemli bir kısmıyla birleşmesi. Son söylediğim, anne babanın yatak takımları ve iç çamaşırlarının beyazı olmalı, buna ek olarak, hayvanlar üzerindeki cinsel araştırmalarına bir göndermeyle koyun sürülerinin, çoban köpeğinin beyazlığı, annenin eli olduğunu anladıkları Yedi Keçi Yavrusu'ndaki beyaz renk. İlerde beyaz rengi ölüme gönderme olarak ele alacağız. [Bu konuya gönderme yapan başka bir işaret yok. Belki de burada kefen bölümüyle bir ilişki vardır (s. 211).]

Kıpırdamadan orada oturuyorlar. Burada izlenen sahnenin en dikkat çeken özelliği reddediliyor. Reddedilen, neden olduğu pozisyon vasıtasıyla primal sahneyle kurt hikâyesi arasındaki bağlantıyı kuran hareketlilik.

Kuyrukları tilki kuyruğu gibi. Bu ifade primal sahnenin kurt hikâyesine etkisinin sonuçlarını reddediyor ve hastanın cinsellik araştırmaları açısından en önemli sonuçlardan biri: Yani gerçekten de bir kastrasyon var. Bu düşüncenin yarattığı dehşet, sonunda rüyada ortaya çıkıyor ve rüyanın bitmesine neden oluyor.

Kurtlar tarafından yenme korkusu. Rüyayı gören kişi bu korkunun rüyanın içeriğinden kaynaklanmadığını düşünüyordu. Korkmasını gerektirecek bir şey olmadığını, daha çok tilki ya da köpeğe benzediklerini, ısırmak vs. için üstüne gelmediklerini, son derece sakin ve asla ürkütücü olmadıklarını söylemişti. Burada rüya çalışmasının bir süre utanacağı kısımları zıddına dönüştürerek zararsız hale getirdiğini görüyoruz. (Kurtlar hareket etmiyorlar, kuyrukları çok güzel.) Bu durum bu yöntem iflas edip, korku patlak verinceye kadar sürüyor. Korku kendini ifade etmek için keçi-yavrularının kurt-baba tarafından yendiği masalı seçiyor. Belki de bu masal birlikte oynarken babasının kendine şakayla söylediği sözleri hatırlatıyordu. Böylece kurt tarafından yenme korkusu, bir taraftan anımsama bir taraftan da yer değiştirme anlamına gelebilir.

Bu rüyanın arzu ve istek elle tutulur şeyler: yüzeydeki hayallere, Noel'in hediyelerle birlikte gelmesini istemesine (sabırsızlık rüyası), daha ./..

Şimdiye kadar değindiğimiz konulara baktığımızda, primal sahnenin hastalığa etkisini ve yine bu sahnenin çocuğun cinsel gelişiminde yarattığı değişimi kısaca ele almanın yeterli olacağını düşünüyorum. Burada sadece rüyayı açığa vuran etkiyi takip edeceğim. Daha sonra primal sahnenin tek bir cinsel eğilime değil, bir dizi eğilime, hatta neredeyse libidoda bir yarılmaya neden olduğuna değinmemiz gerekecek. Ayrıca bu sahnenin yeniden canlanmasının (burada bilinçli olarak sahnenin "hatırlanması" demiyorum), adeta yeni, taze bir olay etkisi yarattığını da unutmayacağız. Bu sahnenin etkileri daha sonra da devam etti ve bu arada, yani 1,5 ve 4 yaş arasındaki dönemde tazeliğinden hiçbir şey kaybetmedi.

Belki ilerde belli etkilerin çocuğun olayı algıladığı dönemde yani 1,5 yaşında da var olduğuna dair kimi kanıtlar bulmak mümkün olacaktır.

Hasta primal sahneye derinlemesine indiğinde, kendi gözlemlerine ait şu konular gün ışığına çıktı: Hasta başta bunun şiddet içeren bir fiil olduğunu düşünmüştü, ama annesinin yüzünde gördüğü haz dolu ifade buna uygun değildi. Böylece burada bir doyum söz konusu olduğunu anlamıştı.[23]

../. derindeki ve sürekli devam eden baba tarafından doyuma ulaştırılma isteği, gördüğü ve onu çok heyecanlandıran şeyi tekrar görme isteği eşlik ediyor. Psikolojik süreç daha sonra bu arzunun hayal edilen primal sahnede gerçekleşmesinden, şimdi kaçınılmaz hale gelen arzunun reddi ve bastırılmasına uzanıyor. Okurun tek başıma yürüttüğüm bir analize inanmasının bedeli olarak, konuyu geniş ve ayrıntılı olarak anlatmaya çabalamak zorundayım. Ama aynı çaba, okurları, yıllarca süren analizlerin yayınlanmasını istemekten vazgeçmek zorunda bırakabilir.

23 Hastanın sözlerini en doğru şekilde anlayabilmek için, izlediği şeyin önce normal pozisyonda bir birleşme olduğunu ve birleşmenin onda sadistik ./..

Çocuk için annesiyle babasını cinsel ilişki sırasında görmesinin onun açısından en önemli ve yeni yanı, böylece kastrasyon gerçeğine inanmış olmasıydı. Kastrasyonun mümkün olabileceğini daha önce de düşünmüştü aslında (çiş yapan kızları izlemesi, Nanja'nın tehditleri, mürebbiyenin çubuklu şekerler hakkında söyledikleri ve babasının bir yılanı parçalara ayırdığı ana dair hatırladıkları). Çünkü şimdi Nanja'nın sözünü ettiği yarayı gözleriyle görmüş ve bu yaranın babayla ilişkiye girmek için gerekli olduğunu anlamıştı. Artık küçük kızlara bakarken olduğu gibi yarayı popoyla karıştırması söz konusu değildi.[24]

Rüyanın çıkış noktası anksiyeteydi ve Nanja'sı yanına gelene kadar sakinleşememişti. Yani babadan kaçarak Nanja'ya

../. bir eylem intibaı yarattığını kabul etmek zorundayız. Ancak daha sonra pozisyon değiştirilmiş olmalı ki, hasta farklı gözlemler yapma ve yargılara varma imkânına sahip olmuş olsun. Bu kabulün kanıtlanmış olmaması, çok da önemli değil. Metnin gerçek durumu kısaltarak aktarmasının, analizdeki kişinin dört yaşına ait izlenimleri ve duygulanımları 25 yaşında, bu yaşa uygun ve dört yaşındayken bilemeyeceği sözlerle dile getirdiği gibi gerçekleri göz ardı etmemize neden olmasına izin vermemeliyiz. Bunu göz ardı edersek, dört yaşında bir çocuğun böylesine teknik yargılara varmış olması, böylesine bilgece düşünceleri olması bize tuhaf gelebilir. Çocuk 1,5 yaşındayken bir şey yaşıyor, bir izlenim ediniyor ve o yaşta buna gerektiği gibi tepki veremiyor. Bu izlenimi ancak 4 yaşında yeniden yaşadığında anlıyor, etkileniyor ve ancak 20 yıl sonra analiz sırasında bilinçli düşünme yetisiyle ne olduğunu kavrayabiliyor. Analizdeki hasta doğal olarak bu üç farklı zamanı dikkate almayarak o andaki benliğini geride kalmış durumun içine yerleştiriyor. Biz de onu bu yolda izliyoruz, çünkü kendini doğru gözlemlemesi ve yorumlamasından, ikinci ve üçüncü zaman arasındaki mesafenin göz ardı edilmesi mümkünmüş gibi bir sonuç çıkmalıdır. Elimizde ikinci dönemi açıklayacak başka bir malzeme de yok zaten.

24 Sorunun bu bölümüyle *nasıl* baş ettiğini, anal erotiğin izini sürerken öğreneceğiz [s. 192 ve devamı.]

sığınmıştı. Anksiyete –rüyanın sebep olduğu– baba tarafından doyuma ulaştırılma çabasının reddi anlamına geliyordu ve içeriği kurdun onu yemesi ve babayla cinsel ilişkiye girmekti, yani anne gibi doyuma ulaşma arzusunun –ilerde göreceğimiz gibi gerileme şeklinde– tercümesiydi sadece. Son cinsel hedefi olan baba karşısında pasif pozisyonda olma isteği bastırmaya uğramış, babasından duyduğu korkunun yerini kurt fobisi almıştı.

Peki, bu bastırmanın itici gücü neydi? Vakanın tamamına baktığımızda bunun çocuğun narsistik cinsel libidosu olduğunu görüyoruz. Libido, erkeklik uzvunu korumak adına, bu uzuvdan vazgeçmeyi şart koşan bir doyuma direniyordu. Tehdit altındaki narsisizminden, babası karşısındaki pasif pozisyona karşı direnen erilliğini türetmişti.

Geldiğimiz noktada terminolojimizi değiştirmek zorunda olduğumuzu fark ediyoruz. Hasta rüya sırasmda cinsel yapısı itibariyle yeni bir evreye ulaşmıştı. Bu ana kadar hasta için cinsel karşıtlıklar *aktif* ve *pasiften* ibaretti. Baştan çıkarılma olayından beri cinsel hedefi pasifti, genital uzuvlarına dokunulmasını istiyordu, daha sonra bu durum gerileyerek, sadistik-anal evreden, daha önceki bir evre olan mazoşist evreye ulaştı ve hedefi azarlanmak, cezalandırılmak oldu. Bu hedefe bir erkekle mi, yoksa bir kadınla mı ulaşacağı çocuk için önemli değildi. Farklı cinslerden olmalarını hiç dikkate almayarak, Nanja'dan vazgeçip babasına yöneldi. Nanja'dan cinsel uzvuna dokunmasını istemiş, babasını ise kendini azarlamaya kışkırtmıştı ve jenital uzuv burada önemli değildi. Penisine vurulması, fantezisinde henüz gerilemenin üstü-

nü örttüğü bağlamda ifadesini buluyordu. Primal sahnenin rüyada yeniden canlanması ise onu jenital rejime geri çevirmişti. Vajinayı ve erillik ve dişiliğin biyolojik anlamını keşfetmişti. Artık aktif olanın erillik, pasif olanın dişilik olduğunu anlıyordu. Pasif cinsel hedefini dişil bir amaca dönüştürmesi gerekiyordu ve "babası tarafından poposuna vurulması" amacının yerini "babayla cinsel ilişkiye girme" almıştı. Bu dişil hedef ise, bastırılmış ve kurda karşı duyulan korkuyla yer değiştirmek zorunda kalmıştı.

Çocuğun cinsel gelişimi ile ilgili tartışmaya bu noktada, hikâyesinin ileriki safhaları bize yeni kapılar açana kadar son vermek durumundayız. Kurt fobisinin hakkını teslim etmek için, bir de, hem annenin, hem de babanın kurt olduğunu ekleyelim sadece. Anne kastrasyona uğramış kurdu temsil ediyordu burada, üstüne çıkılmasına izin veriyordu; baba ise üste çıkan kurttu. Ama hastanın kendisinin de ısrarla söylediği gibi, sadece ayakta duran kurttan, yani babasından korkuyordu. Öte yandan rüyadaki korkunun büyük babanın anlattığı hikâyeyi model aldığını görmek lazım. Bu hikâyede kastrasyona uğramış kurt, üstüne çıkılmasına izin vermiş ve kastrasyona uğradığı hatırlatıldığında da korkuya kapılmıştı. Bu durumda görünen o ki, çocuk rüya sırasında kastrasyona uğramış anneyle özdeşleştirmişti kendini ve buna karşı direniyordu. Çocuğun şunu kastettiğini ummak isterim: Babamın beni doyuma ulaştırmasını istiyorsam, annem gibi kastrasyona uğramak zorundayım; ama bunu istemiyorum. Kısaca söylemek gerekirse, erilliğin ciddi bir protestosu bu! Bu arada şunu da açık açık söyleyelim: Cinsel gelişimini ta-

kip ettiğimiz bu vakanın zaafı, tam anlamıyla dış etkilerden bağımsız olmamasıdır. Vaka, önce bir baştan çıkarmaya maruz kalmış, sonra da cinsel birleşme sahnesinin (bu sahne ilerde ikinci bir baştan çıkarma etkisi yaratacak) izlenmesiyle yolundan sapmıştır.

V
BİRKAÇ TARTIŞMA

Kutup ayısı ve balinanın birbirleriyle savaşamayacağı söylenir, çünkü her ikisi de kendi çevresiyle sınırlıdır ve bir araya gelemezler. Aynı şekilde benim de psikoloji ve nevroz konularında çalışan ve psikanalizin önermelerini kabul etmeyen veya sonuçlarını birer artifakt[1] olarak görenlerle tartışmam giderek imkânsızlaşıyor. Öte yandan son yıllarda, en azından kendi bakış açıları çerçevesinde psikanalizin alanına giren, psikanalizin tekniklerine ve sonuçlarına itiraz etmeyen ve kendilerinde psikanalizin malzemesinden farklı sonuçlar çıkarma ve farklı şekilde yorumlama hakkı gören bir muhalefet ortaya çıktı.

Ancak teorik çelişki çoğu zaman kısırdır. Kişi, içinden çıkarım yapacağı malzemeden uzaklaştıkça, kendi iddialarının sarhoşluğuna kapılma ve sonunda her tür gözlemden azade fikirlerini savunur hale gelme tehlikesiyle karşı kaşıya kalır. Bu nedenle, konudan sapan görüşlerle, bu görüşleri tek tek vakalar ve sorunlar bazında sınayarak mücadele etmenin işlevsel olarak son derece uygun olduğunu düşünüyorum.

1 İnsan eliyle yapılmış, yapay olgu. (Çev. n.)

Daha önce (s. 51 ve devamı), "1,5 yaşında bir çocuğun böylesine karmaşık bir eylemi en gerçek haliyle algılayıp, bilinçdışında muhafaza etmesinin, bu şekilde edinilen izlenimlerin 4 yaşında bir çocuk tarafından daha sonra anlaşılacak şekilde geliştirilmesinin ve nihayet herhangi bir yöntemle, o koşullarda yaşanmış ve anlaşılmış böyle bir sahnenin ayrıntılarının bütüncül ve anlaşılır şekilde anlatılabilmesinin" imkânsız olduğunun düşünüleceğine değinmiştim.

Burada sözü edilen son konuyu verilere dayanarak anlamak mümkün. Analizi belirlenen teknikleri kullanarak derinlemesine devam ettiren biri, bunun mümkün olduğunu bizzat görecek ve anlayacaktır. Bunu yapmayan ya da üst katmanlarından birinde analizden vazgeçenler ise, konu hakkında bir yargıya varmaktan vazgeçmiş olur. Ve bu asla, derinlemesine analizle ulaşabileceklerin neler olduğu hakkında bir karar verilebileceği anlamına gelmez.

Tereddüt yaratan diğer iki konu ise, erken çocukluk dönemine ait izlenimlerin küçümsenmesi ve bu izlenimlerin böylesine kalıcı etkiler yaratamayacağı düşüncesidir. Bu görüştekiler nevrozların nedenini, neredeyse sadece ileriki yaşlarda yaşanan ciddi çatışmalarda ararlar. Bu kişilere göre, bizim çocukluğun önemli olduğunu düşünmemizin tek nedeni, nevrotiklerin bugüne ait amaç ve sorunlarını geçmişten kalıntılarla ve sembollerle anlatmaya meyilli olmalarıdır. Çocukluk döneminin bu şekilde değerlendirilmesi, kuşkusuz analizin en mahrem alanını oluşturan kimi şeylerin ve tabii bunlara direnen ve dışarıdakilerin güvenini azaltan birçok şeyin yok olmasına neden olacaktır.

Öyleyse tartışmaya açtığımız yaklaşıma göre, (bu öyküde olduğu gibi) nevrozların derinlemesine analiziyle elde edilen çocukluk dönemine ait sahneler, ileriki yaşlarda hayatın ve semptomların oluşumuna etkisi olduğunu söyleyebileceğimiz gerçeklerin yeniden üretimi değil, kaynakları yetişkinlik döneminde olan, gerçek arzu ve istekleri bir ölçüde temsil eden ve varlıklarını yaşanan anın sorunlarından vazgeçmeye, bir tür gerileme eğilimine borçlu olan fantezilerdir. Doğal olarak böyle bakanlar için, çok küçük yaştaki çocukların ruhsal hayatına ve entelektüel performanslarına şaşırtıcı anlamlar yüklemekten de kurtulmuş oluruz.

Bu zor sorunu ussallaştırma ve basitleştirme eğiliminin yanı sıra, bu görüşü destekleyen kimi gerçekler de vardır. Yine uygulama yapan bir analizcide oluşacak bir şüphe ve tereddüdü böylece baştan ortadan kaldırmak mümkün olacaktır. Ancak kabul etmeliyiz ki çocukluk dönemiyle ilgili bu yaklaşım doğru olsa bile, bu, analizin uygulamasında herhangi bir farklılığa neden olmayacaktır. Nevrotik kişi, yaşadığı ana ilgisizleşme ve fantezilerinde kendini daha önceki gelişim basamaklarına gerileten temsili oluşumlara bağlanma gibi kötü özelliklere sahip olduğu sürece, onu gittiği yolda takip etmekten ve bu bilinçaltı oluşumları bilinç üstüne çıkarmaktan başka yapacak bir şey yoktur. Çünkü bu oluşumlar, gerçek açısından değerli olmamalarını bir yana bırakacak olursak, aslında şimdiki zamandaki görevlerine yönlendirmek üzere açığa çıkarmaya çalıştığımız ilginin taşıyıcıları ve sahipleri olarak son derece önemlidirler.

Analizimiz, bu fantezilerin gerçek olduğuna naifçe inanılan analizlerle aynı yolu izlemelidir. Fark ancak analizin so-

nunda, fanteziler açığa çıktığında ortaya çıkacaktır. O zaman hastaya şöyle denecektir: "Peki, tamam. Nevrozunuz adeta çocukluğunuzda buna benzer izlenimler edinmişsiniz ve bu izlenimleri geliştirmişsiniz gibi ilerlemiş. Bunun mümkün olmadığını anlıyorsunuz herhalde. Bunlar, size gerçek hayatta önünüze çıkan görevlerinizi unutturacak fantezi ürünleriydi. Şimdi gelin, bu görevlerin neler olduğunu ve bu görevlerle fantezileriniz arasında nasıl bir bağ olduğunu araştıralım." Tedavinin gerçek yaşama yönelik ikinci kısmı, çocukluk fantezileri bu şekilde ele alındıktan sonra başlayabilecektir.

Bu yolun kısaltılması, yani şimdiye değin yürütülen psikanalitik tedavinin değiştirilmesi teknik olarak mümkün değil. Hasta bilincinde fantezilerini bütün boyutlarıyla ve kapsamlı olarak algılayamazsa, bu fantezilere bağlı ilgi ve çıkarları yönetemez. Bu fantezilerin varlığı ve genel çerçevesi fark edildiğinde hastanın dikkatini başka yöne çekersek, sadece bastırma mekanizmasını, hastanın tüm çabalarına rağmen bu fantezileri ulaşılmaz kılan o mekanizmayı desteklemiş oluruz. Hastaya vaktinden önce bütün bunların gerçek hayatta hiç önemi olmayan birer fantezi olduğu söyleyerek, onun gözünde değersiz kılınmasına neden olursak, o da bu fantezilerin bilinç üstüne çıkması için asla çaba göstermeyecektir. Bu yüzden, çocukluğa ait sahnelere nasıl bir değer atfedilirse atfedilsin, en doğru yol, analiz tekniğinde bir değişiklik yapmamaktır.

Bu sahnelerin gerileme içeren fanteziler olduğu tezimi destekleyecek kimi gerçekler olabileceğine daha önce değinmiştim ve bilhassa şunun üzerinde durmuştum: Şimdiye ka-

darki deneyimlerim gösteriyor ki, çocukluk dönemine ait sahneler tedavi sırasında hatıra olarak yeniden üretilmiyor, bu sahneler bir kurgunun, fiksiyonun sonuçları. Eminim kimileri için bu, tartışmanın sonucunu belirleyecek bir iddia.

Yanlış anlaşılmak istemiyorum. Her analizci, başarılı bir tedavi sırasında hastanın kendiliğinden bir dizi çocukluk anısını anlattığını bilir. Doktor, bunların ortaya çıkmasında –ya da belki ilk kez ortaya çıkmasında– kendinin de bir payı olduğunu düşünmez, çünkü hastaya benzer bir konuyu çağrıştıracak herhangi bir kurgulama çabası içine girmemiştir.

Daha önce bilinçaltında olan bu anıların gerçek olması da gerekmiyor. Olabilirler doğru, ama çoğu kez gerçekten sapmıştırlar, içlerinde düş unsurları barındırırlar, tıpkı kendiliğinden muhafaza edilen örtülü bellek gibi. Söylemek istediğim şu: Vakanın hikâyesi açısından ileriki aşamalarda büyük önem atfedilecek olan –bu hastamdaki gibi– erken çocukluk dönemine ait benzer içerikteki sahneler, genelde bir anının yeniden üretilmesi değildir ve bu yüzden adım adım ve büyük zahmetlerle bir dizi belirtinin içinden yorumlanmaları, –kurgulanmaları– gerekir. Aslında burada bu tür sahnelerin sadece saplantı nevrozu vakalarında ya da sadece incelediğimiz vakayla sınırlı olarak bir anı gibi bilince çıkmadığını söylemek bile tartışma için gerekli bir argüman olarak yeterli olacaktır.

Bu sahnelerin, bir anı olarak hatırlanmadıkları için mutlaka birer fantezi olduklarını da düşünmüyorum. Sahneler –bizim vakamızda da olduğu gibi– rüyalarla yer değiştiriyorsa şayet, bu rüyaların analizi bizi tekrar tekrar aynı sahneye geri götürüyorsa ve rüyalar büyük çabalarla o sahnenin

içeriğini başka bir şekle sokuyorsa, bu sahneler benim için kesinlikle anılara eşdeğerdir. Rüya görmek de, gece de olsa ve rüya oluşumunun kurallarına göre işlese de, bir nevi hatırlamadır sonuçta. İşte hastaların bile bu primal sahnelerin gerçek olduğuna inanmalarının, hatıralara inanmaktan hiç de geri kalmamasını rüyalardaki tekrarlarla açıklıyorum ben kendime.[2]

Muhaliflerim, anlamsız diyerek bu iddialarıma karşı durmaktan vazgeçmemeli. Rüyaların güdümlenebildiğini biliyoruz.[3] Hastanın analize inancı, psikanaliz tedavisinde hâlâ ne rolü olduğu araştırılan telkinin bir başarısı olabilir. Eski kafalı bir psikoterapist, hastasına artık iyileştiğini, ketlemelerini aştığını vs. telkin edecektir. Ama bir psikanalist hastasına çocukken şu ya da bu olayları yaşadığını ve şimdi iyileşmek için bunları hatırlaması gerektiğini söyler. İşte ikisi arasındaki fark budur.

Önce, muhaliflerin bu son açıklama çabalarıyla, çocukluk dönemine ait sahnelerin başta ilan ettiğimizden çok daha yoğun biçimde saf dışı bırakıldığını kabul edelim. Muhalifler, daha önce bu sahnelerin gerçek değil, fantezi olduğu söylüyordu. Ama şimdi söyledikleriyle açıkça ortaya çıktı ki, bu

2 Bu konu üzerine ne kadar erken düşünmeye başladığımın kanıtı *Rüya Yorumları*'nın (1900 a) ilk baskısıdır. Burada 126. sayfada [V. Bölüm, A kısmının sonundaki "zararsız" rüyaların ilki] rüyadaki konuşmanın analiziyle ilgili şu bilgi vardır: *Artık oldukları gibi elde etmek mümkün değil.* Bu söz bana ait: Birkaç gün önce, "çocuklukta yaşananları *artık oldukları gibi elde etmenin mümkün olmadığını*, analiz sırasında ancak aktarma ve rüyalarla temsil edildiğini" açıklamıştım [*Bkz.* Eğitim Baskısı, 2. cilt, s. 196.]

3 -Rüya mekanizmalarını değiştirmek mümkün olmasa da, rüyanın malzemesini kısmen kontrol altında tutmak mümkündür.

sahnelerin hastanın değil, doktorun fantezileri olduğunu ve doktorun bunları kendi bazı kompleksleri yüzünden hastaya atfettiğini düşünüyorlar. Doğaldır ki bu suçlamayı duyan psikanalist, suçlamaları yatıştırmak için, güya kendisine ait olan fantezinin yapısının nasıl yavaş yavaş oluştuğunu, nasıl doktorun önerilerinden bağımsız olarak şekil aldığını, tedavinin belli bir aşamasından itibaren her şeyin nasıl fanteziyle birleşmeye başladığını, sentez sırasında fanteziden nasıl farklı ve tuhaf sonuçlar çıktığını, hastalık hikâyesinde büyük ve küçücük sorunların dahi bu tek varsayım etrafında çözüldüğünü söyleyecek ve bütün bunları tek bir vakada tasarlamak gibi bir hevese kapılmayacaktır. Ama bu savunma da, analizi bizzat yaşamamış olan muhalifleri etkilemeyecektir. Kimileri, ustalıkla kendini kandırıyor, diyecek, kimilerinden kör bir muhakeme olduğu yönünde sesler yükselecek, sonuçta bir karara varmak mümkün olmayacaktır.

Karşıt görüşlülerin kurgulanmış çocukluk sahnelerine yönelik düşüncelerini destekleyen başka bir noktaya geçelim şimdi:

Bu ihtilaflı oluşumların fantezi olarak anlaşılması ve açıklanması için istifade edilen bütün süreçler gerçekten vardır ve önemli ve anlamlı olarak kabul edilmelidirler. Gerçek hayatın sorumluluklarına ilgiyi kaybetmek,[4] vazgeçilen sorumlulukların yerine geçen olarak fantezilerin varlığı, fantezilerde dile gelen gerileme eğilimi (birçok anlamda gerileme eğilimi: hem yaşamdan elini ayağını çekmek, hem de geçmişe

4 *Libidonun* güncel hayattaki *çatışmalardan* sapması demek için geçerli nedenlerim var.

dönmek), bütün bunların hepsi doğru ve analizlerde her zaman doğru olduğu ortaya çıkıyor. Söz konusu –sözde– çocukluğa ait anıları açıklamanın yeterli olduğu ve bu açıklamanın bilimin ekonomiklik prensibi açısından bakıldığında, yeni ve kafa karıştıran varsayımlar olmadan yetersiz kalan açıklamalara oranla daha uygun olduğu da ileri sürülebilir.

Bu noktada, günümüz psikanaliz literatüründe çelişkilerin "bütünün yerini tutan parça" (*pars pro toto*) prensibiyle kaleme alındığına dikkat çekme hakkını görüyorum kendimde. Çok katmanlı bir bütünden önemli faktörler çekip alınıyor, bunlar gerçeğin ta kendisi olarak ilan ediliyor ve bu faktörlerin lehine diğer faktörler ve bütün reddediliyor. Tercih edilen faktörler grubuna daha yakından baktığımızda ise, bu faktörlerin daha önceden bilinen şeyleri içerenler ya da bu tür faktörlere en yakın duranlar olduğunu görüyoruz. Jung'ta güncellik ve gerileme, Adler'de bencillik motifleri böyle örnekler. Ama asıl hatalı olarak reddedilenler ya da terk edilenler, psikanalizde yeni olan ve psikanalize özgün olanlar. İnsanları rahatsız eden psikanalizin devrim niteliği taşıyan atılımlarını en kolay bu yoldan reddetmek mümkün oluyor.

Muhaliflerin çocukluğa ait sahnelerin anlaşılması için öne sürdüğü noktaların hiçbirinin, Jung tarafından sanki yeni bilgilermiş gibi anlatılmasına gerek olmadığının altını çizmekte fayda var. Bugün tartışılan, gerçekten kaçma, fantezi-den elde edilen doyum, geçmişe gerileme gibi sorunlar, üstelik aynı bağlamda ve ama belki biraz terminolojik farklılıklarla her zaman benim öğretimin entegre birer parçası olmuştur. Ama tamamı bundan ibaret değil öğretimin, sadece

gerçekten gelerek gerilemeyle nevroz oluşumuna yolan açan nedenler bunlar. Burada gelişen ikinci bir etkiye de yer açtım. Bu etki, çocukluk izlenimlerinden kaynağını alıp, hayattan geri çekilen libidoya yol gösteren ve açıklaması zor olan çocukluğa gerilemeyi anlatan bir etki. Bence bu iki etken semptomların oluşumda birlikte çalışıyorlar, ama daha önce birlikte çalışıyor olmaları da muhtemeldir. Ben, *nevroz oluşumlarının başlangıç aşamasında, bireyin hayatın gerçek sorunları karşısında pes edip etmeyeceği, edecekse hangi anda edeceğinde çocukluğun da belirleyici olduğunun anlaşılmaya başlandığını* iddia ediyorum.

O halde tartışma konusu çocukluktur. Şimdi yapmamız gereken, çocukluğun önemini kuşkuya hiç mahal vermeden kanıtlayacak bir vaka bulmak. Hayatın ileriki aşamalarında yaşanan bir nevrozdan önce çocukluğun ilk yıllarında yaşanan bir nevrozun söz konusu olduğu elimizdeki bu hastalık vakası, işte böyle bir vakadır.

Zaten ben de bu nedenle anlatmak için bu vakayı seçtim. Gerçek bir nevroz olarak kabul etmek için hayvan fobisini yeteri kadar önemli görmeyip kabul etmeyecekler olursa şayet, onlara bu metnin ileriki sayfalarında yer alacak, hayvan fobisini hemen takip eden saplantı seremonilerine, saplantılı davranışlara ve düşüncelere göz atmalarını tavsiye ederim.

Dört ya da beş yaşında yaşanan nevrotik bir hastalık, çocuklukta yaşananların –hayattaki sorumluluklardan kaçmak gibi bir durum söz konusu olmadan– tek başlarına bir nevroz üretmeye yetkin olduklarını kanıtlar. Şimdi çocuğa da sürekli yeni sorumluluklar verilebileceği ve çocuğun bunlardan kaçmak isteyeceği gibi bir itiraz gelebilir. Doğru bu, ama

bir çocuğun okul öncesi hayatı genellikle çok dikkat çekmez. Bu dönemde çocuğa nevroza neden olacak bir "sorumluluk" yüklenip yüklenmediği incelenebilir. Ama böyle bir incelemede, çocuğun doyuma ulaştırması gereken, başa çıkması imkânsız içgüdüsel duygulanımlardan ve bu duygulanımların kaynaklarından başka bir şey çıkmayacaktır ortaya.

Nevrozun başlamasıyla çocuklukta geçen bu olaylar arasındaki sürenin çok kısaltılmış olması, beklendiği gibi, nedenlerin gerilemesiyle ilgili bölümü çok güdük bırakmış ve bu bölümün gelişen kısmını, yani daha önce yaşadıklarının etkisini apaçık gözler önüne sermiştir. Ben işte bu ilişkinin, bu hastalık hikâyesine net bir çehre kazandıracağını umuyorum. Çocukluk nevrozu, primal sahnelerin doğasıyla ya da analizle ortaya çıkan çocukluğa ait ilk yaşananlarla ilgili soruya, başka nedenlerle net bir yanıt verir.

Şimdi reddedilemez bir önkoşul olarak var sayalım ki, bu türden bir primal sahne teknik olarak doğru bir şekilde oluşmuş olsun, bu sahne, çocukluk hastalığının semptomlarının ortaya koyduğu bütün bilmecelerin toplam çözümü için vazgeçilmez olsun, bütün sonuçlar bu primal sahneden kaynaklanıyor olsun ve analizin açtığı bütün yollar primal sahneye çıksın. Böyle bir durumda, içeriği dikkate alındığında primal sahnenin çocuğun yaşadığı gerçekliğin yeniden üretilmesinden başka bir şey olması imkânsızdır. Çünkü çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi, bir fanteziyi ancak edinilmiş malzemeden yola çıkarak üretebilirler. Malzemenin edinildiği yollar çocuğa (mesela okuma-yazma bilmediği için) kısmen kapalıdır, bu malzemeyi edineceği süre de kısıtlıdır.

Bizim vakamızda primal sahne, anne ve baba arasındaki (kimi gözlemler yapabilmek açısından çok uygun bir pozisyonda) cinsel ilişkiyi içeriyor. Bu türden bir sahne, semptomları (yani sahnenin etkileri) ileriki yaşlarda ortaya çıkmış bir hastada söz konusu olsaydı, bu, kesinlikle sahnenin gerçekliğinin kanıtı olamazdı bizim için. Böyle bir durumda uzun bir zaman aralığı söz konusu olduğu için, hasta bu süre zarfında izlenimler, düşünceler ve bilgiler edinmiş, bunları fantezilere dönüştürmüş, geriye doğru çocukluğuna yansıtmış ve anne babasıyla ilintilendirmiş olabilirdi. Ama böyle bir sahnenin etkileri 4-5 yaşlarında ortaya çıkıyorsa, çocuğun bu sahneye daha erken yaşta tanık olmuş olması gerekir. O halde çocukluk nevrozunun analizi sırasında ortaya çıkan bütün kafa karıştırıcı sonuçlar geçerlidir. Tabii birileri hastanın sadece primal sahneyi değil, karakterindeki değişiklikleri, kurt korkusunu ve din saplantısını yaşadığını uydurmuş olduğuna inanmak istiyorsa, o başka. Ama bu da çocuğun normalde makul ve iyi huylu olmasıyla ve ailesindeki geleneklerle çelişirdi. Ben başka bir çare göremiyorum: Ya çocukluk nevrozuyla ilgili yaptığımız analiz bir saçmalıktan ibaret ya da yukarıda anlattıklarımın hepsi anlatıldığı şekliyle doğru.

Daha önce (s. 55) şu ikilemle ilerlemiştik: Hasta bir yandan, kadın kalçaları ve cinsel birleşme sırasında kalçaların göründüğü pozisyonları tercih etmesini, anne ve babasının cinsel birleşmesi sırasında edindiği izlenimlerden bir çıkarsama olarak elde etmiş gibi görünüyor. Ama öte yandan böyle bir tercih, saplantı nevrozuna eğilimli arkaik yapıların genel bir özelliğidir. Burada bu çelişkiyi, birbirinden bağımsız var olan birçok başka faktörle çözecek açıklayıcı bir bilgi

var. Cinsel birleşme sırasında söz konusu pozisyonda izlediği kişi öz babası olduğuna göre, bu pozisyona duyduğu eğilim çocuğa babasından miras kalmış olabilir. Ne babanın daha sonra hastalanması, ne de aile hikâyesi bunun aksini gösteriyor bize. Daha önce de değindiğimiz gibi [s. 30], çocuğun babasının erkek kardeşlerinden biri, ağır bir saplantı hastalığının sonucu olarak anlamamız gereken bir durumda ölmüştü.

Bu bağlamda kız kardeşin çocuğu 3 yaş 3 aylıkken[5] baştan çıkardığı dönemde, terbiyeli yaşlı çocuk bakıcısına, herkesi baş üstü durdurup, cinsel organını tuttuğu gibi, tuhaf bir iftira attığını (s. 29) hatırlayalım.

Burada, kız kardeşin de küçük erkek kardeşi gibi yine küçük yaşlarda anne ve babayı aynı şekilde görmüş ve bu nedenle cinsel birleşmeyi baş üstü durdurmak olarak anlamış olabileceğini düşünmek zorunda kalıyoruz. Bu tahmin, kızın erken cinselliğinin kökenlerine dair bir işaret de olabilir.

[[6]Başlangıçta "primal sahnelerin" gerçek değeri üzerine yürüttüğüm tartışmaya burada devam etmek gibi bir niyetim yoktu. Ama bu arada konuyu *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde [1916-1917, 23. Ders] daha geniş olarak ve polemik niyeti taşımadan ele almam gerektiği için, buradaki belirleyici ölçütleri elimizdeki vakada ihmal etmek karışıklığa neden olacaktır. Bu nedenle konuya eksikleri tamamlayarak ve inceleyerek devam ediyorum: Rüyanın kökeninde yatan sahneyi, yukarıdaki düşüncelerden biraz farklılaştıracak ve kimi

5 [1924 baskısında "3,5 yaş" olarak geçer.]

6 Köşeli parantez Freud'a aittir. Bkz s. 129'daki birinci dipnotun sonu.

zorlukları ortadan kaldıracak şekilde başka türlü yorumlamak da mümkün. Çocukluktaki sahneleri gerileme sembollerine indirgemek isteyen teori bu farklılaştırmadan fazla bir şey kazanmayacaktır; bu teori bence bu –ya da başka herhangi bir– analiz neticesinde tamamen çürütülmüş oluyor.

Bence konuyu şöyle açıklamak da mümkün: Çocuğun kastrasyonun boş bir tehditten fazlası olduğuna ikna olduğu cinsel birleşmeyi izlediği kabulünden vazgeçmemiz mümkün değil. Yine daha sonra kadın ve erkeğin pozisyonunun anksiyetenin gelişmesinde ve cinsel birleşme koşullarında oynadığı rol, bize bunun bir *coitus a tergo, more ferarum*'dan başka bir şey olamayacağını gösteriyor. Ama çok da önemli olmayan ve muhtemelen dikkate alınmamış bir başka konu daha var. Çocuğun izlediği belki de anne ve babasının değil, hayvanların cinsel birleşmesiydi. Çocuk sahneyi izledikten sonra, sanki onların da farklı bir şey yapmadığına karar vermiş gibi, anne ve babaya yakıştırmıştı.

Bu yorum rüyadaki kurtların aslında çoban köpeği olduğu, çizimde de çoban köpeğine benzedikleri görüşünü destekliyor.

Çocuk rüyayı görmeden kısa bir süre önce sık sık koyun sürülerinin bulunduğu bir yere götürülüyordu [s. 150]. Belki de burada beyaz köpekleri cinsel birleşme sırasında izlemişti. Burada rüya gören hastanın yorum yapmadan ortaya attığı "üç" rakamını ele alıp, [s. 51, 3. dipnot] çocuğun çoban köpeklerinde üç kez cinsel birleşme sahnesi izlediğini ve bunun aklında kaldığını varsaymak istiyorum. Rüya gördüğü gecenin beklenti dolu uyarımları arasında, kısa bir süre önce yaşadıklarını *bütün* ayrıntılarıyla anne babasına aktarmıştı

ve böylece bildiğimiz güçlü duygulanımlar mümkün olmuştu. Artık birkaç hafta ya da birkaç ay önce edinilen izlenimleri daha sonra anlayabileceği bir durum, belki de hepimizin başına gelmiş bir süreç söz konusuydu. Cinsel ilişki sırasındaki köpekleri anne babaya aktarma, sözcüklerle bir çıkarsama yaparak değil, anne babayı birlikte olurken izlediği gerçek bir sahneyi hatırlamasıyla gerçekleşmişti ve bu sahne bir cinsel ilişki sahnesiydi. Rüya analizinde sahneyle ilgili anlattığı ayrıntılar birebir yeniden üretilmiş olabilirdi. Gerçekten de bir sonbahar öğleden sonrasıydı; çocuk sıtmaya yakalanmıştı; uykudan uyandığında anne ve babası beyaz giysiler içinde başında duruyorlardı, yani sahne tamamıyla zararsızdı. Gerisi, köpeklerden bildikleri bağlamında anne ve babasını cinsel ilişki sırasında gizlice dinlemek isteyen meraklı bir çocuğun arzularının ekledikleriydi. Ve şimdi bu fantezi sahne, sanki gerçekmiş gibi –önce etkisiz, daha sonra son derece etkileyici iki parçanın birleştirilmesinden oluşmamış gibi– tahmin ettiğimiz bütün etkileri yaratmıştı.

İnanmak zorunda olduklarımızın ne kadar azaldığı açıkça ortada. Artık, anne ve babanın, henüz çok küçük de olsa çocuğun yanında cinsel birleşmeye girdiğine kabul etmek zorunda değiliz, ki böyle bir sahne zaten çoğumuz için tatsız bir manzaradır. Sahnenin etkilerinin sürdüğü süre büyük oranda kısalmış oluyor böylece; bu süre artık sadece, dört yaşın birkaç ayını kapsamıyor ve ilk çocukluk yıllarının karanlıklarına uzanmıyor.

Köpeklerden anne babasına aktarma yapan ve babası yerine kurttan korkan çocuğun davranışlarında artık tuhaf bir şey yok. Çocuk henüz, *Totem ve Tabu*'da [1912-1913, IV. ma-

kale] totemizme geri dönüş olarak karakterize edilen dünyaya bakışının başlangıç aşamasında.

Nevrozlardaki primal sahneleri ileriki bir zamandan geriye dönük fanteziler yoluyla açıklamaya çalışan teori, nevrotik hastamız henüz dört yaşında olmasına rağmen desteklenmeye değer bir yaklaşımdır. Çocuk çok küçük olmasına rağmen dört yaşına ait bir izlenimin yerine 1,5 yaşına ait, fantezinde canlandırdığı bir travmayı koymayı başarmıştır; ancak bu gerileme ne karmaşık, ne de maksatlıdır. Travma sahnesi, hastanın hayatının bu ilk yıllarında var olan (örn. anne ve babasının yatak odasındaki bir yatakta bulunmak gibi) belli koşullara uymak zorundaydı.

Ancak önerdiğim bu yaklaşımın doğru olup olmadığına karar verecek okur için burada başka vakalara ait analiz sonuçlarını ekleyebilmem belirleyici olacaktır. Doğrusunu söylemek gerekirse, çok küçükken anne babanın (ister gerçek bir anı olsun, isterse bir fantezi) cinsel ilişki sahnesinin izlenmesi, nevrotik insanların analizlerinde hiç de az rastlanan bir durum değildir. Belki de aynı durum nevrotik olmayanlar için de geçerlidir. Bu sahne belki de –bilinçaltında ya da bilinçte– anı depomuzun olağan bir parçasıdır. Bu tür bir sahneyi analiz vasıtasıyla ne zaman ortaya çıkarmayı başardıysam, hepsinde bu hastamızda rastladığım bizi şaşırtan özelliklerle karşılaştım. Hepsinde, izleyicinin cinsel organları görmesine imkân veren *coitus a tergo* söz konusuydu. Bu durumda burada, kaynağı her zaman izlenen hayvanlarda cinsel birleşme olan bir fantezinin söz konusu olduğuna şüphe yok. Hatta daha önce belirttiğim gibi [s. 51], benim "primal sahne" tasvirim bence eksiktir. Burada, çocuğun anne baba-

yı cinsel bileşme sırasında nasıl rahatsız ettiğini daha sonra anlatmak üzere sakladığımı ima etmiştim. Şimdi çocuğun verdiği rahatsızlığın bütün vakalarda aynı olduğunu söyleyebilirim.

Bu hastalık hikâyesinin okurlarında derin kuşkular yarattığımı tahmin edebiliyorum. Peki ama, madem "primal sahnenin" bu yorumuyla ilgili argümanlar elimin altındaydı, önce böylesine tuhaf görünen bir versiyonun arkasında durduğumu nasıl açıklayacağım? Yoksa hastalığı ilk kaleme aldığım zamanla bu yeni ekler arasındaki sürede, yeni deneyimler kazanmak ve düşüncelerimi tadil etmek zorunda kaldığımı herhangi bir sebeple itiraf etmemem mi lazım? Ama ben burada başka bir şey itiraf edeceğim: Niyetim primal sahnenin gerçek değeri tartışmasını bir *non liquet*'le (konu tam açık değil) bitirmek. Bu hastalık hikâyesi henüz bitmedi. Hastalığın bundan sonraki aşamalarında şu anda bizi memnun eden kesin bilgileri çürütecek bir şeyler muhakkak çıkacaktır. O zaman herhalde, *Dersler*'de primal fanteziler ve primal sahneler sorunlarını ele aldığım bölümlere işaret etmekten başka bir çarem kalmayacak.]

VI
SAPLANTI NEVROZU

Hasta üçüncü kez gelişimini büyük ölçüde değiştirecek bir etkiye maruz kalmıştı. 4,5 yaşındaydı ve hırçınlığı ve endişeleri tam geçmemişti; annesi dikkatini dağıtmak ve moralini düzeltmek için çocuğu İncil'in öyküsüyle tanıştırmaya karar verdi ve bunu başardı da. Dinle tanışması o ana kadar süre gelen evreyi sonlandırdı, ama bir taraftan da kaybolan endişe semptomlarının yerini saplantı semptomları aldı. Çocuk Noel'den bir gece önce gördüğü kötü rüyayı yeniden görme korkusuyla kolayca uykuya dalamıyordu. Şimdi buna yani bir şey eklenmişti: Artık yatmadan önce odadaki bütün aziz resimlerini öpmek, dualar okumak ve göğsünde ve yatağında sayısız kez haç çıkarmak zorundaydı.

Şimdi çocukluktaki evreleri çok net olarak görebiliyoruz: Birinci evre, primal sahneyi de içeren baştan çıkarılmaya kadar geçen süre (3 yaş 3 ay), ikincisi anksiyete rüyasını görene kadar devam eden, karakterinin değiştiği dönem (4 yaş) ve üçüncüsü, dinle tanışana kadar süren hayvan fobisi (4,5 yaş) ve bu dönemden 10 yaşına kadar süren saplantı nevrozu evresi. Bir evrenin diğer evreden kesin sınırlarla ayrılması ne durumun doğasına, ne de hastamıza uygun düşer. Tam

tersine hastamız için önceki evrelerin yenilerinin içinde süre gitmesi ve çeşitli evrelerin birlikte var olması karakteristikti. Anksiyete başladığında yaramazlıkları bitmemiş, dindar olduğu dönemde de yavaş yavaş azalarak devam etmişti. Ama kurt fobisi bu son dönemde kalmamıştı. Saplantı nevrozu fasılalarla devam etmişti; en uzun ve en yoğunu ilk krizdi, hasta sekiz ve on yaşlarındayken gerçekleşen iki krizin de içerik olarak nevrozla ilişkisi çok açıktı. Anne, kutsal hikâyeyi çocuğa kendi anlatmış, bir taraftan da Nanja'ya aynı hikâyeyi resimli bir kitaptan okutmuştu. En önemli bölüm Hazreti İsa'nın çilesini anlatan hikâyeydi tabii. Batıl inançları da olan dindar Nanja, hikâyeye kendi açıklamalarını da katmış, ama bir taraftan da küçük eleştirmenin itiraz ve kuşkularını dinlemek zorunda kalmıştı. Çocuğu sarsan çatışmaların sonunda inancın zaferiyle sonuçlanmasına Nanja'nın katkısı olmadığını söylemek mümkün değil.

Hastamın dinle tanıştığında gösterdiği tepkiyle ilgili anlattıklarına önce kesinlikle inanmadım. Bunların 4,5-5 yaşında bir çocuğun düşünceleri olamayacağını düşündüm. 30 yaşında bir yetişkin düşündüklerini geçmişe yansıtıyor olmalıydı.[1] Ama hastam bu düzeltmeyi kabul etmiyordu; aramızdaki sayısız görüş ayrılığı nedeniyle onu ikna etmem mümkün olmadı. Hatırladığı düşünceleri ve anlattığı semp-

1 Hastanın hikâyesini en azından bir yıl ötelemeye, yani baştan çıkarmayı 4 yaş 3 aya, rüyayı 5. doğum gününe vs. ilerletmeye çalıştım. Gerçi olayların arasındaki zaman aralıkları değişmeyecekti, ama hastam kuşkularını gideremekle beraber bunu kabul etmedi. Demek ki hastanın hikâyesi, bu hikâyeye bağlı açıklamalar ve çıkarsamalar açısından her şeyin bir yıl ötelenmesinin hiçbir anlamı yoktu.

tomlar arasındaki ilişki ve bu semptomların cinsel gelişmesiyle iç içe girmiş olması, sonunda beni ona inanmak zorunda bıraktı. Sonra kendime, bir çocuğun yapamayacağını düşündüğüm din eleştirisini, aslında zaten ancak çok az sayıda yetişkinin yapabildiğini söyledim.

Şimdi önce hastanın anılarını ortaya koyup, daha sonra bunları anlamamızı sağlayacak bir yol bulmaya çalışacağım.

Hastanın da söylediği gibi, kutsal hikâyenin anlatılması onu olumlu anlamda etkilememişti. Önce çilekeş İsa karakterine, daha sonra da hikâyenin tamamına inatla karşı çıkmış ve memnuniyetsizliğini Tanrı'ya eleştiriye dönüştürmüştü. Tanrı'nın her şeye gücü yettiğine göre, insanların cehenneme gidecek kadar kötü olmasının, başkalarına eziyet etmesinin sebebi de oydu. Tanrı'ın insanları iyi yaratması gerekirdi, demek ki bütün kötülükler ve eziyetler onun suçuydu. "Sana vurana öbür yanağını uzat" emrine, İsa'nın çarmıha gerildiğinde[2] kutsal kâseyi kendisinden almalarını istemiş olduğuna ve onun Tanrı'nın oğlu olduğunu ispatlayacak hiçbir mucize olmamasına itiraz ediyordu. Çocuğun böylece sağduyusu keskinleşmiş ve kutsal yalanın zaaflarını amansız bir disiplinle araştırmaya başlamıştı.

Ancak bu akılcı eleştiriye bir süre sonra vehim ve şüpheler eşlik etmeye başladı; bu da bize işin işinde gizli duygulanımların olduğunu gösteriyordu. Nanja'ya yönelttiği ilk sorulardan biri, İsa'nın da poposu olup olmadığıydı. Nanja da ona, İsa'nın aynı zamanda hem Tanrı, ama hem de insan ol-

2 [Burada sözü edilen Zeytin Dağı'ydı tabii. Freud İngilizce çevirmenlerine bu hatanın hastaya ait olduğunu söylemişti.]

duğu, insan İsa'nın tıpkı diğer insanların sahip olduklarına sahip olduğu ve onların yaptıklarını yaptığı bilgisini vermişti. Bu bilgi onu tatmin etmemiş, poponun bacakların devamı olduğunu düşünerek kendini teselli etmişti. Kutsal bir varlığı aşağılama korkusu daha henüz yatışmadan yeniden alevlenmiş, bu sefer de kendine İsa'nın kaka yapıp yapmadığını sormaya başlamıştı. Bu soruyu dindar Nanja'ya yöneltmeye çekiniyordu. Ama Nanja'nın bulamayacağı kadar iyi bir mazereti sonunda kendi kendine buldu: İsa yoktan şarap yaratabildiğine göre, yediklerini de yok edebilir ve dışkılamaktan kurtulmuş olabilirdi.

Hastanın daha önce biraz da olsa değindiğimiz cinsel gelişimine girebilmek için, bu düşüncelerin mantığını anlamamız gerekiyor. Çocuğun cinsel yaşamının, Nanja tarafından reddedilmesi [s. 33 ve devamı] ve buna bağlı olarak cinsel organların başlayan aktivitesinin bastırılmasıyla sadizm ve mazoşizm yönünde geliştiğini biliyoruz. Çocuk böylece küçük hayvanlara kötü davranıyor ve eziyet ediyor, atlara vurmayı, bir taraftan da tahtın varisine vurulmasını hayal ediyordu.[3] Sadizmde babasıyla ilk özdeşleşme devam ediyordu, mazoşizmde ise, babayı cinsel nesnesi olarak seçmişti. Çocuk bütünüyle benim saplantı nevrozunu[4] konumlandırdığım prejenital dönemdeydi. Primal sahnenin çevresinde oluşan rüyanın etkisiyle çocuğun jenital evreye geçmesi, babaya karşı geliştirdiği mazoşizmin dişil bir yaklaşıma, yani eşcinselliğe dönüşmesi mümkündü. Ama rüya bu ilerlemeyi sağ-

3 Özellikle de penise vurulmasını (s. 145. [ve s. 165]).

4 [*Bkz.* Freud'un bu çalışmadan kısa bir süre önce aynı konuyla ilgili yaptığı çalışma (1913 i).]

layamadığı gibi, anksiyeteyle son bulmuştu. Cinsel nesnesi olan babası tarafından terbiye edilme arzusu da bir sonraki hedefe, babasıyla bir kadın gibi cinsel ilişkiye girme hedefine yönelebilirdi, ama narsistik erkekliği buna itiraz etmiş ve babasıyla ilişkisi böylece daha ilkel bir seviyeye savrulmuş, babanın yerini başka bir şey almış, kurt tarafından yenme korkusuyla bölünmeye uğramış, ama mesele burada da kapanmamıştı.

Bu karmaşık görünen duruma ancak babaya yönelen üç farklı cinsel amacı da birlikte ele alarak hakkını verebiliriz. Çocuk rüyayı gördüğü andan itibaren bilinçaltında eşcinseldi, nevroz sırasında kanibalizm seviyesine ulaşmıştı; ama çocuğa hükmeden, eski mazoşist tutumuydu. Her üç tutumun da cinsel hedefleri edilgendi. Nesnesi aynıydı, cinsel uyarımlar aynıydı, ama bu uyarının üç farklı düzeye ayrışması gerçekleşmişti.

Kutsal hikâyeyi öğrenmiş olması çocuğa, babasına karşı var olan mazoşist tutumu yüceltme imkânı vermişti. Doğum günü aynı tarihte olan babanın İsa'nın yerini alması oldukça kolay olmuştu. Çocuk böylece büyümüştü (ve şimdilik henüz çok vurgulanmasa da) bir erkek olmuştu. İsa'nın bir poposu olup olmadığı kuşkusunda, belli belirsiz baskılanmış eşcinselliğini görmek mümkün. Çünkü bu konuya kafa yormasının, baba tarafından bir kadın gibi, primal sahnedeki anne gibi kullanılıp kullanılamayacağı sorusundan başka bir anlamı olamaz. Diğer saplantılı düşüncelerin çözümünü yaparken bu yorumun kanıtlanmış olduğunu göreceğiz. Kutsal kişiyi böylesine şekilde saygısız bir bağlamda ele almasının utanç verici olduğu düşüncesi, edilgen eşcinselliğinin bastı-

rılmasına tekabül ediyordu. Burada yeni yüceltme çabalarını, bastırılmış kaynaklardan bağımsız kılma çabasını gördüğümüz çocuk, bunu başaramayacaktı.

Edilgen bir karakter olan İsa'ya ve babasının kendisine kötü davranmasına neden karşı koyduğunu ve buna bağlı olarak ve o ana kadarki mazoşistik idealini kendisinin yüceltti̇ği şekliyle bile neden inkâr etmeye başladığını henüz anlayamıyoruz. Aşağılayıcı saplantılı düşüncelerin ortaya çıkması açısından bu ikinci çatışmanın (hüküm süren mazoşistik ve bastırılmış eşcinsellik arasındaki) birinci çatışmadan daha uygun olduğunu söylemek mümkün, çünkü ruhsal bir çatışma sırasında kaynakları ne olursa olsun bütün karşı koyuşlar birleşir. Karşı koyuşunun ve böylece dini eleştirmesinin nedenlerini hastadan edindiğimiz yeni bilgilerden çıkaracağız.

Kutsal hikâyeyle ilgili anlattıkları, hastanın cinsel araştırmaları açısından da verimli olmuştu. O güne değin çocukların sadece bir kadından doğabildiğine inanmasını gerektirecek bir nedeni yoktu.

Tam tersine Nanja, onun babasının, kız kardeşinin ise annesinin çocuğu olduğuna [s. 24] inanmasına neden olmuştu ve babasıyla bu yakınlık onun için çok değerliydi. Şimdi ise Meryem'in Tanrı'yı doğuran kişi olduğunu öğreniyordu. Demek ki çocuklar anneden geliyordu ve Nanja'nın söyledikleri gerçek olamazdı. Öte yandan İsa'nın babasının kim olduğu hakkında anlatılanlar da kafasını karıştırmıştı. Babanın Josef olduğunu düşünmeye eğilimliydi, çünkü onun Meryem'le her zaman birlikte yaşadığını duymuştu, ama Nanja Josef'in *tıpkı* kendi babası gibi bir baba olduğunu, asıl

babanın ise Tanrı olduğunu söylüyordu. Çocuk hiçbir şey anlamamıştı. Tek anladığı, eğer tartışmak mümkünse, baba-oğul ilişkisinin kendisinin tahmin ettiği gibi çok yakın bir ilişki olmadığıydı.

Oğlan her dinin temelinde var olan babaya yönelik ikircikli duyguları hissetmiş ve babayla ilişkinin böylesine uzak olmasından ötürü dine saldırmaya başlamıştı. Tabii ki kısa bir süre sonra bu muhalefeti, din öğretisinin gerçekliği konusunda kuşku duymaktan vazgeçerek, bizzat Tanrı'nın kendisine yöneldi. Tanrı oğluna katı ve merhametsiz davranmıştı, insanlara karşı da daha iyi değildi. Oğlunu kurban etmiş, İbrahim'e de aynı şeyi yapmasını buyurmuştu. Çocuk Tanrıdan korkmaya başladı.

Kendisi İsa'ysa şayet, babası da Tanrı olmalıydı. Ama dini kendisine zorla kabul ettiren Tanrı, sevdiği ve elinden alınmasını istemediği babasının yerini tutuyor olamazdı. Babasına sevgisi, eleştirel bir sağduyu geliştirmesini sağladı. Babasına tutunmak için Tanrı'ya cephe alırken, aslında eski babayı yeni babası karşısında savunuyordu ve burada babasından kopmak gibi gerçekleştirmek zorunda olduğu zor bir görevi vardı.

O halde çocuğun Tanrı'yla mücadele enerjisinin ve dine karşı eleştirel sağduyusunun kaynağı erken yaşlarda ortaya çıkan baba sevgisiydi. Ama öte yandan bu yeni Tanrı'ya duyulan düşmanlık da içkin bir olgu değildi; babasma yönelik, anksiyete düşünün etkisi altında gelişen düşmanca duygulanımlar Tanrı'ya duyduğu düşmanlığa örnek olmuş, yani aslında yeniden canlanmıştı. Hastanın bütün hayatına hükmedecek bu karşıt duygulanımlar, din konusundaki ikircikli

mücadelede bir araya gelmişti. Bu mücadelede açığa çıkan semptom, yani müfteri düşünceler, hastayı "bok Tanrı", "domuz Tanrı" gibi şeyler düşünmeye iten üzerindeki baskı –bu düşüncelerin anal erotizm bağlamında çözümlemesinde göreceğimiz gibi– gerçek bir uzlaşmaydı.

Kimi daha hafif saplantı semptomları, babaya işaret etmekle birlikte, saplantı nevrozunun daha önceki tesadüfi gelişmelerle de bağlantılı olduğunu gösteriyor.

Çocuk için Tanrı'ya hakaretlerinin cezasını çektiği dini törenlerden biri de, belli koşullarda belli ritüellerle soluk alıp vermesiydi. Haç çıkarırken derin derin soluk alması ve hızla soluk vermesi gerekiyordu. "Soluk" sözcüğü çocuğun dilinde" ruh" anlamına geliyordu. O halde bu Kutsal Ruh'un işi olmalıydı. Kutsal Ruh'u içine çekmesi ya da varlıklarını duyduğu ya da okuduğu kötü ruhları[5] dışarı üflemesi gerekiyordu. Tanrı'ya hakaret ettiği sözleri de, kendileri yüzünden bir sürü kefaret ödediği kötü ruhlara atfediyordu. Dilenci, sakat, çirkin, yaşlı ve zavallı insanlar gördüğünde soluk vermek zorunda hissediyordu kendini ve bunu ruhlarla ilişkilendirme baskısına bir anlam veremiyordu. Kendi kendiyle hesaplaşırken ise, sadece o insanlar gibi olmamak için böyle yaptığını söylüyordu.

Daha sonraki analizlerimizde, zavallı insanlara bakarken soluk vermesinin altıncı yaşından itibaren bir rüyayı takiben başladığı ve babasıyla bağlantılı olduğu ortaya çıktı. Bir kez annesi çocuklarla şehre gideceğini ve onlara sevinecekleri bir

5 Daha sonra göreceğimiz gibi, bu semptom 6 yaşında, okuma yazmayı öğrendiğinde ortaya çıkmıştı.

şey göstereceğini söylemiş, bunun üzerine çocuk babasını aylarca görmemişti. Anne daha sonra çocukları babalarını görecekleri bir sanatoryuma götürmüştü. Baba kötü görünüyordu ve çocuk ona acımıştı. O halde baba, –tıpkı insana korku dolu anlarda görünen korkunç yüzler gibi ya da biriyle alay etmek için çizilen karikatürler gibi– çocuğun gördüğünde soluk vermek zorunda olduğu sakatların, dilencilerin, yoksulların sembolüydü. İleride [s. 63] bu acıma duygusunun primal sahnenin özel bir ayrıntısıyla bağlantılı olduğunu ve bu ayrıntının saplantı nevrozunun ileri aşamalarında etkisini gösterdiğini göreceğiz.

Demek ki, sakatların önünden geçerken onlar gibi olmamak için soluk vermesi, babayla eski özdeşleşmesinin negatife dönüşmüş haliydi. Ama bir taraftan da pozitif olarak babasını, güçlü bir şekilde soluk alıp vererek, onun cinsel birleşme sırasında çıkardığı sesleri taklit ediyordu.[6]

Kutsal Ruh'un kaynağı, eril cinsel uyarımın bu işaretiydi. Solumlar bastırma yoluyla Kötü Ruh'a dönüşmüştü. Kötü Ruh'un bir başka kaynağı da, primal sahnenin yaşandığı dönemde çocuğun geçirdiği sıtmaydı [s. 50].

Kötü ruhları reddedilişi, çocuğun başka tepkilerinde de ifadesini bulan kuşku götürmez bir çilecilikle örtüşüyordu. İsa'nın bir kez kötü ruhları domuzlara çevirdiğini ve bu domuzların uçuruma yuvarlandığını duyduğunda, kendisinin hatırlayamadığı çocukluk yıllarında kız kardeşinin bir kez limandaki kayalık yoldan kumsala yuvarlandığına dair anlatılanlar aklına gelmişti. Kız kardeşi de kötü bir ruh ve bir do-

6 Primal sahnenin gerçek olduğunu kabul edersek!

muzdu. Bu hikâyeden "domuz Tanrı'ya" giden yol oldukça kısaydı. Babasının da şehvetperest biri olduğu ortaya çıkmıştı. İlk insanın hikâyesini duyduğunda kaderinin Âdem'inkine benzediği dikkatini çekmişti. Nanja'yla konuşmasında Âdem'in bir kadın tarafından felakete sürüklenmiş olmasından duyduğu sahte şaşkınlığı dile getirmiş, Nanja'ya asla evlenmeyeceğine söz vermişti. Kız kardeşi tarafından baştan çıkarılması bu dönemde kadınlara duyduğu düşmanlığı daha da arttırmıştı ve bu düşmanlık ileriki yıllardaki aşk hayatını da oldukça sık kötü etkileyecekti. Kız kardeşi çocuk için şeytana uyma ve günahkârlığın kalıcı temsilcisine dönüşmüştü. Günah çıkardığında temiz ve günahlardan arınmış hissediyordu kendini. Ama sonra kardeşi onu yine günahkâr yapmak için pusuda bekliyor gibi geliyordu ve bu hataya düşmemek için kız kardeşini tartışmaya kışkırtıyor, bu da onu yine günahkâr yapıyordu. Böylece baştan çıkarma gerçeğini sürekli yeniden üretmek zorunda kalıyordu. Bu arada Tanrı'ya hakaret dolu düşüncelerini –kendini ne kadar bunaltsalar da– günah çıkarırken kesinlikle dile getirmiyordu.

Bu konuya girerek, daha sonraki yıllardaki saplantı nevrozunun semptomlarından bahsetmeye başlamış olduk. Bu yüzden şimdi aradaki olayları atlayarak nevrozun başlangıcından söz etmek istiyoruz. Nevrozun süreklilik arz etmesinin yanı sıra, zaman zaman yoğunluğunun da arttığını biliyoruz. Bu yoğunlaşmalardan biri –bizim henüz açıklayamadığımız bir konu olmakla beraber– aynı sokakta oturan, kendini özleştirdiği akranı bir erkek çocuğun ölümüyle yaşanmıştı. Çocuk on yaşındayken, kendisi üzerinde kısa sürede çok etkili olacak Alman bir özel öğretmen gelmişti eve. Ço-

cuk, babanın yerini alan bu öğretmenle yaptığı eğitici konuşmaları takiben öğretmenin dindarlığı ve dinin gerçekliğini hiç önemsemediğini anladıktan sonra, yoğun dindarlığının bir daha geri dönmemek üzere ortadan kaybolmuş olması son derece öğreticidir.

Çocuğun dindarlığı bu yeni ve daha uyumlu baba figürüne bağlılığı neticesinde ortadan kaybolmuştu. Ama bu, saplantı nevrozunun son bir kez alevlenmesine engel olamamıştı ve hasta saplantıyı özellikle net hatırlıyordu: Sokakta üç hayvan pisliğini bir arada gördüğü anda hemen aklına Kutsal Üçlü Birlik (Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh) geliyordu. Kendisi için değerini yitiren bir şeye son bir kez tutunmayı denemeden, asla yeni bir şeylere razı olmuyordu. Öğretmen onu küçük hayvanlara karşı merhametsiz tutumundan vazgeçirmeye çalıştığında, bu kötü davranışına son vermiş, ama daha önce bir tırtılı iyicene parçalamaktan da geri durmamıştı. Hasta tedavisi sırasında da aynı davranışı gösteriyor, kısa bir süre "olumsuz" bir tepki gösteriyordu. Her radikal çözümden sonra bir süreliğine çözülen semptomu yoğunlaştırarak çözümün etkisini reddetmeye çalışıyordu. Çocukların yasaklar karşısında benzer bir davranış sergiledikleri bilinen bir şeydir; örneğin dayanılmaz bir gürültü çıkardıkları için azarlandıklarında, gürültüye son vermeden önce yasaklanan şeyi bir kez daha tekrarlarlar. Böylece herhalde yasağa meydan okumuş ve kendi istekleriyle vazgeçmiş olurlar.

Çocuğun ergenlik çağının yaklaşmasıyla mazoşizminin önüne geçen sadizmi Alman öğretmenin etkisiyle yeni ve daha iyi bir yüceltmeye maruz kalmıştı. Artık askerliğe, üniformalara, silahlara ve atlara hayrandı ve bütün bunlar hiç bit-

meyen gündüz düşlerini süslüyordu. Böylece bir adamın sayesinde edilgenliğinden kurtulmuş, bir süreliğine tamamen normalleşmişti. Bir süre sonra onu terk eden hocasına olan bağlılığının ardıl bir etkisi ise, Alman olan her şeyi (doktor, hastane, kadınlar) kendi memleketine ait (ve babasının temsil ettiği) her şeye tercih etmesi olacaktı ve bu da tedavi sırasındaki aktarıma büyük kolaylık sağlayacaktı.

Bu noktada hocasından koptuğu sırada gördüğü ve tedavi sırasında ortaya çıkana kadar unuttuğu bir rüyaya değinmek istiyorum: Rüyada bir atın üzerinde giderken dev bir tırtıl tarafından takip edildiği gören çocuk, bunun, çok önce yorumladığımız, hocasından önceki dönemde gördüğü bir rüyayla alakalı olduğu anlamıştı. İlk rüyada siyah giysiler içinde ön ayakları üzerinde duran bir şeytan vardı ve şeytanın duruşu ona kurttan ve aslandan nasıl korktuğunu hatırlatmıştı. Şeytan parmağını uzatmış, dev bir salyangoza işaret ediyordu. Hasta şeytanın önemli bir şiirdeki[7] iblis olduğunu ve rüyanın iblisi bir kızla sevişirken gösteren çok bilinen bir resmin uyarlaması olduğu tahmin etti. Salyangoz kusursuz bir dişil cinsel simge olarak kızın yerini almıştı. İblisin parmağıyla işaret etmesinde, rüyanın anlamını, yani çocuğun primal sahnede babanın yaptığı gibi ona cinsel ilişki bulmacasında bilmediği son noktalar hakkında bilgi verecek birini aradığını anlamıştık.

Hasta, dişil sembolün yerini eril sembolün aldığı ikinci rüyayla ilgili, rüyadan kısa bir süre önce gerçekleşen bir olayı anımsadı: Bir gün arazide atla dolaşıyordu. Yanında oğlu,

7 [Lermontow'un Ecinni adlı şiiri.]

uyuyan bir çiftçinin önünden geçerken çocuk babasını uyandırmış ve bir şeyler söylemişti. Bunun üzerine çiftçi atlıya bağırıp çağırmış, onu takip etmeye başlamış, hasta da atıyla çabucak oradan uzaklaşmıştı. İkinci hatırladığı şey de, arazide tırtıllar tarafından tamamen örülmüş, beyaz ağaçlar olduğuydu. Burada, çocuğun babanın yanında yatması fantezisinin gerçekleşmesinden korkarak kaçtığını, beyaz ağaçların ceviz ağacındaki beyaz kurtlarla ilgili anksiyete rüyasına bir gönderme olduğunu anlıyoruz. Yani bu, önce dinsel, daha sonra askeri yüceltmeyle [s. 91] kendini korumaya çalıştığı, erkeğe kadınsı yaklaşımın baş göstermesinden duyduğu korkuydu.

Ancak saplantı nevrozunun ortadan kalktıktan sonra kalıcı etkisinin olmayacağını düşünmek hatalı olur. Bu süreç dini inancın, eleştirel ve araştırmacı isyanı yenmesine neden olmuştu ve bunun önkoşulu da eşcinsel tutumun bastırılmasıydı. Bu iki faktör kalıcı dezavantajlara neden olmuştu. Bu ilk büyük yenilgiyi takiben zihinsel etkinlik ciddi biçimde örselenmişti. Öğrenme hırsı sonlanmıştı, henüz beş gibi körpe bir yaşta dini öğretiyi paramparça eden sağduyusundan eser kalmamıştı. Anksiyete rüyası gördüğü dönemdeki yoğun eşcinselliğin bastırılması, bilinçaltı için anlamlı bir uyarımı saklı tutmuş, asıl amacına uygun biçimde korumuş ve normalde yatkın olduğu bütün yüceltmelerden yoksun bırakmıştı. Bu yüzden hasta hayata anlamını veren bütün sosyal ilgilerden mahrum kalmıştı.

Ancak analiz tedavisinde eşcinsellik zincirlerinden kurtulduğunda durum olumlu bir yöne doğru seyretmeye başlamıştı ve –doktorum ikazı olmadan– özgürleşmiş eşcinsel li-

bidonun her bir parçasının hayatta karşılığını bulması ve insanlığın büyük ortak ilgilerine katılma arayışı son derece ilginçti.

VII
ANAL EROTİZM ve KASTRASYON KOMPLEKSİ

Okurumdan, bu çocukluk nevrozu hikâyesinin yetişkin bir hastanın analizi sırasında elde edilmiş bir nevi yan ürün olduğunu aklında tutmasını rica ediyorum. Bu hikâyeyi normalde bir sentez için hazır bulunanlardan çok daha küçük parçalardan birleştirerek ortaya çıkarmak zorunda kaldım. Aslında çok da zor olmayan bu işin, çok katmanlı bir oluşumun betimleme düzlemine geçirilmesinin doğal bir sınırı var ama. Okuyucunun canlı bir bütüne dönüştürebileceği parçaları önlerine koymakla yetinmek durumundayım. Daha önce de birçok kez değinildiği gibi, söz konusu saplantı nevrozu sadistik-anal bir oluşum temelinde gelişmiş. Ama şimdiye değin sadece ana kahraman olarak sadizmden ve onun başkalaşmış hallerinden söz edildi. Şimdiye kadar bilinçli olarak bir kenara bırakılan anal erotizmle ilgili bölüme şimdi burada topluca değinilecektir.

Analizciler uzun süredir anal erotizm adı altında ele alınan çok çeşitli dürtüsel itkilerin cinsel hayat ve ruhsal etkinliklerin oluşumunda çok büyük –ve asla abartılmamış– bir rolü olduğu konusunda hemfikirler. Yine bu kaynaktan türe-

tilen dönüştürülmüş erotizmin en önemli özelliğinin para ile ilişkinin şekli olduğu konusunda da bir uzlaşma var.[1] Bu kıymetli nesne daha önce anal bölgenin ürünü olan dışkıya layık görülen psikolojik ilgiyi hayatın akışı içinde kendi üzerine çeker. Bizler de, libidonal değil akılcı olduğu sürece paraya olan ilgiyi dışkılama hazzına bağlamaya ve normal bir insandan parayla ilişkisini libidinal etkilerden bağımsız kılmasını ve gerçekçi bir ilgiyle yönetmesini istemeye alışmışızdır.

Bizim hastamızda daha sonra hastalandığında bu ilişki çok kötü bir şekilde bozulmuştu ve bunun, hastanın başkalarına muhtaç olmasında ve hayatla baş edemeyişinde küçümsenmeyecek bir rolü vardı. Babasından ve amcasından kalan mirasla zengin olan adam, zenginliğini çok önemsiyor, bunu açıkça gösteriyor ve bu durum önemsenmediğinde de incinebiliyordu.

Ama ne ne kadar parası olduğundan haberdardı, ne ne kadar harcadığından, ne de geriye ne kaldığından. Hastayı cimri ya da müsrif olarak sınıflandırmak da güçtü. Bir öyle davranıyordu, bir böyle; yani tutarlı bir niyeti olduğunu gösteren bir tutum içinde değildi asla. İleride anlatacağım dikkat çekici birkaç konuya bakıldığında, hasta, parasıyla övünen iflah olmaz bir gösterişçi, zenginliğinin kendisinin en önemli ayrıcalığı olduğunu, duygularının paranın yanında zerre kadar anlamı olmadığını düşünen biri gibi görünebilir gözümüze. Ama bir taraftan da insanları zenginliklerine göre değerlendirmiyor, çoğu kez daha çok mütevazı, yardımsever ve merhametli bir kişilik sergiliyordu. Para onun bilinçle sahip olduğu bir şey değildi ve bambaşka bir anlam taşıyordu.

1 [Freud'un "Karakter ve Anal Erotizm" başlıklı yazısı (1908b).]

Son yıllarda en iyi dostu olan kız kardeşini kaybetmesi üzerine kendini, ebeveynlerinden kalan mirası onunla paylaşmak zorunda olmadığını düşünerek teselli etmesini düşündürücü bulduğuma daha önce (s. 142) değinmiştim. Daha da dikkat çeken bir husus, itiraf ettiği bu duygusuzluğu kendisinin de asla anlayamadığını büyük bir sükûnet içinde anlatmış olmasıydı. Analiz, kardeşiyle ilgili duyduğu acının sadece yer değiştirdiğini göstererek iyileştirmişti hastayı iyileştirmesine, ama onun ölmesiyle zenginleşmesine rağmen bir yedek kız kardeş aramak istemesi gerçekten anlaşılmazdı.

Başka bir olayda takındığı tavıra hastanın kendisini de şaşırtmıştı. Babasının ölümünde sonra miras kendisi ve annesi arasında pay edilmişti. Annesi serveti yönetiyor ve çocuğun para taleplerini, kendisinin de kabul ettiği gibi, en cömert ve kusursuz şekilde karşılıyordu. Buna rağmen aralarında parayla ilgili geçen her konuşma çocuğun annesinin kendisini sevmediği, paraya tek başına sahip olabilmek için onun ölmesini istediği gibi suçlamalarla son buluyordu. Anne ise gözyaşları içinde tekrar tekrar kendisini düşünmediğini temin ediyor, bunun üzerine hasta utanarak onun hakkında asla böyle düşünmediğini söylüyordu. Ama bir taraftan da bir sonraki konuşmada aynı sahnenin tekrarlanacağından emindi.

Burada, hastanın gözünde dışkının analizden uzun bir süre önce başlayarak para anlamına geldiğini gösteren birçok olaydan ikisini ele alacağım. Hasta henüz şikâyetlerinin bağırsaklarıyla bağlantılı olmadığı bir dönemde büyük bir kentte yaşayan yoksul bir kuzenini ziyarete gitmişti.

Ziyaretten sonra kendini akrabasına parasal yardım yapmamakla suçlamaya başlamış, hemen ardından "hayatındaki en yoğun dışkılama ihtiyacını" hissetmiş, iki yıl sonra da bu kuzenine emekli maaşı bağlamıştı.

İkinci olay: Hasta 18 yaşında lise bitirme sınavlarına hazırlanırken, bir arkadaşıyla randevulaşıp onu ziyarete gitmişti. Sınavda başarısız olma gibi ortak bir korkuları vardı ve bu ziyaret bu anlamda faydalı görünüyordu.[2] Arkadaşıyla hademeye rüşvet vermeyi kararlaştırmışlardı ve tabii ödenecek paranın büyük kısmını kendi ödeyecekti. Eve dönerken sınavda başarılı olursa, sınav sırasında başına bir şey gelmezse daha da fazlasını ödemeye razı olacağını düşünmüş ve eve varmak üzereyken gerçekten de küçük bir aksilik yaşamıştı.[3]

Hastanın daha sonraki rahatsızlıklarında bağırsaklarıyla ilgili inatçı ve çeşitli vesilelerle değişiklik gösteren bağırsak fonksiyonu bozukluklarına maruz kaldığını duymaya hazırız şimdi. Benim tedavim altına girdiğinde hasta uzun süredir lavman kullanıyordu; lavmanı uygulayan bir yardımcısı vardı. Bir şekilde ani bir heyecan yaşadığında birkaç günlüğüne doğal yollardan faaliyete geçen bağırsaklar, çoğu kez aylarca doğal olarak boşalamıyordu. Hastanın en büyük şikâyeti, bütün dünyanın onun için bir perdenin ardında oldu-

2 Hasta, bağırsak rahatsızlıkları için kullanılan *"Durchfall"* sözcüğünün kendi dilinde olmadığı söylemişti. [Almancada ishal anlamındaki *"Durchfall"* ve sınavdan kalmak, başaramamak anlamındaki *"durchfallen"* sözcükleri. – Çev. n.]

3 Hasta bu sözcüğün kendi dilinde de aynı anlamda kullanıldığını söylemişti. [Burada kullanılan Fransızca kökenli "Malheur" sözcüğü küçük aksilik anlamına gelmekle beraber çocuklarda "altına yapmak" anlamında da kullanılır. – Çev. n.]

ğu ya da bir perdeyle kendisinin dünyadan izole edildiğiydi. Bu perde ancak lavman sırasında bağırsağın içindekiler bağırsaktan çıktığında yırtılıyor, hasta ancak o zaman kendini tekrar sağlıklı ve normal hissediyordu.[4]

Hastayı bağırsaklarının durumunu kontrol etmesi için gönderdiğim meslektaşım, durumun işlevsel veya psikolojik nedenleri olduğunu söyleyecek ve duruma müdahale etmek üzere ilaç vermeye yanaşmayacak kadar ehil biriydi. Ayrıca zaten ne bu, ne de doktorun tavsiye ettiği diyet bir işe yaramıştı. Analiz tedavisi gördüğü yıllarda hasta (sözü edilen ani etkiler dışında) kendiliğinden dışarı çıkamıyordu. Hasta rahatsız organının her yoğun tedavi seansından sonra daha da kötülediğine inanmaya başlamıştı ve haftada bir ila iki kez lavmanla ya da müshil ilaçlarıyla zorla dışarı çıkabilmeye razı olmuştu.

Bağırsaklarla ilgili rahatsızlığın tartışıldığı bölümde, hastalığın daha sonraki seyrine ilişkin, çocukluk nevrozuyla ilgili bu çalışmam içinde planladığımdan daha çok yer ayırdım. Bunun iki nedeni vardı: Birincisi, bağırsak semptomlarının çocukluk nevrozundan çıkıp çok da fazla değişmeden takip eden nevroza da geçmeleri, ikincisi ise, tedavinin sonlandırılmasında en önemli bir rolü oynamalarıydı.

Bir saplantı nevrozunu analiz eden doktor için kuşkunun ne anlama geldiği bilinen bir şeydir. Bu kuşku, hastanın en güçlü silahı, en tercih ettiği direnç biçimidir. Hasta bu kuşku sayesinde yıllarca ağırbaşlı bir ilgisizliğin ardına gizlenmiş ve tedavinin çabalarına kulak asmamıştı. Yani değişen hiçbir

4 Lavmanı başkası da yapsa, kendi de yapsa etkisi aynı şekilde oluyordu.

şey yoktu, hastayı ikna etmenin bir yolu da yoktu. Ama sonunda benim için bağırsak rahatsızlığının ne anlama geldiğini anladı. Bu rahatsızlık, saplantı nevrozunun temelinde her zaman yatan bir parça histeriydi. Hastaya bağırsaklarının tamamen eski işlevini kazanacağına söz verdim, güvensizliğini bu sözümle açığa vurmuş oldum ve bağırsaklarının histeriye kapılmış bir organ gibi "konuşmaya başlamış" olmasını ve uzun zamandır tesiri azalmış işlevini yeniden bulmasını takiben kuşkularının dağılmış olmasının keyfini yaşadım.

Şimdi artık hasta için, dışkının para anlamına gelmesinin imkânsız olduğu çocukluk dönemine geri dönüyorum.

Bağırsak bozukluğu ve özellikle de çocuklarda en olağan şey olan kakayı tutamama hastada çok erken başlamıştı. Ama erken yaştaki bu gelişmenin bir hastalık göstergesi olduğunu reddetmekte ve bunun sadece bağırsakları boşaltma esnasında haz alırken rahatsız edilmek, kontrol edilmek istememesinin bir kanıtı olarak görmekte haklıyız. Kimi toplumsal katmanlarda sıradan bir kabalık olan anal şaka ve gösterilerden çok keyif alması, ilerdeki hastalığının başlangıcından sonra da devam etmişti.

İngiliz mürebbiyenin yanlarında çalıştığı dönemde, çocuk ve Nanja zaman zaman nefret ettikleri mürebbiyeyle odalarını paylaşmak zorunda kalmışlardı. Nanja böyle gecelerde çocuk artık bırakmış olmasına rağmen altını ıslattığını fark etmişti. Çocuk ise bundan asla utanmıyordu, yaptığı, mürebbiyeyle inatlaşmasının bir ifadesiydi.

Bir yıl sonra (4,5 yaşındayken) anksiyete döneminde, bir gün gündüz altına kaçırdı. Çok utandı ve üstü başı temizlenirken haykırarak, "artık böyle yaşayamayacağını" söylü-

yordu. Demek ki bu arada bir şey olmuştu ve biz haykırışının izini sürerek ne olduğunu kavramıştık. "Artık böyle yaşayamayacağım" sözlerini başkasından duyduğu ortaya çıktı. Bir gün[5] annesi muayene olduğu doktora tren istasyonuna eşlik ederlerken çocuğu da yanına almıştı. Yol boyunca ağrılarından ve kanamalarından şikâyet eden kadın, elinden tuttuğu çocuğunun aklında tutacağına hiç ihtimal vermeden aynı cümleyi kurmuştu: "Artık böyle yaşayamayacağım." O halde daha sonraki hastalığı sırasında sık sık tekrar ettiği bu sözler çocuğun kendini annesiyle özdeşleştirdiği anlamına geliyordu.

Zaman ve içerik olarak bu iki olay arsında eksik olan parça kısa bir süre hastanın aklına geldi. Anksiyetesinin başladığı dönemde, annesi yakın bir çiftlikteki dizanteri salgını yüzünden endişeyle çocukların korunması gerektiğini söylemişti. Çocuk dizanterinin ne olduğunu araştırmış, bu hastalıkta dışkıda kan olduğunu öğrenmiş, çok korkmuş ve kendi dışkısında da kan gördüğünü söylemişti. Dizanteriden ölmekten korkmuş, ancak muayene edildikten sonra yanıldığına ve korkacak bir şey olmadığına ikna olmuştu. Bu korkuyla doktorla konuştuğu sırada kanamaları olduğunu öğrendiği annesiyle özdeşleşmesinin gerçekleştiğini anlıyoruz. Daha sonraki özdeşleşme denemesinde (4,5 yaşındayken) kan konusundan vazgeçmiş, ne olduğunu anlayamamış, utandığını düşünmüştü ve bağırıp çağırmalarının açık bir şekilde ele verdiği gibi, ölüm korkusuyla sarsılmıştı.

5 Bu olayın geçtiği tarih tam olarak bilinmiyor. Ama her halükârda dört yaşında gördüğü kâbustan, muhtemelen anne ve baba seyahate çıkmadan önce.

Rahim hastalıklarından mustarip olan annesi o zamanlar çocuklar için endişeli değildi. Bu yüzden çocuğun korkularının, korkunun motiflerinin yanı sıra anneyle özdeşleşmeyle alakalı olması muhtemeldi.

Peki, anneyle özdeşleşmek ne anlama geliyordu?

3,5 yaşındayken kakasını keyifle tutmasıyla, 4,5 yaşında kakası karşısında dehşete kapılması arasında, 1, 5 yaşındayken yaşadığı bir olayı[6] ve kadının cinsel ilişkideki rolünü daha sonra anlamasını sağlayan ve anksiyeteyi de başlatan o rüya vardı.

Dışkılamaya yaklaşımındaki bu değişimi de bu köklü dönüşümle açıklamak akla yakın gözüküyor. Belli ki, dizanteri annesinin yakındığını duyduğu, onunla yaşanamayan bir hastalıktı. Çocuk için, annesinin üreme organları değil, bağırsakları hastaydı. Primal sahnenin etkisi altında, annenin, babanın ona yaptığından[7] ötürü hastalandığını anlamıştı. Dışkısında kan olabileceğinden ve annesi gibi hastalanacağından korkması ise, o malum cinsel ilişki sahnesinde anneyle özdeşleşmeyi reddetmesiydi; rüyadan uyandığında yaşadığı reddedişin aynısı. Ancak bu korkusu bir taraftan da, primal sahneyi daha sonra ele alırken kendini annenin yerine koymuş, babasıyla ilişkisini kıskanmış olmasının kanıtıydı. Bir kadınla özdeşleşmenin, bir erkeğe edilgen eşcinsel yaklaşımın ifade bulduğu uzuv anal bölgeydi. Bu bölgenin işlevlerindeki bozukluklar da kadınsı ve hassas duygulanımlar anlamına geliyordu ve çocuğun sonraki hastalığı sırasında da bu anlamı korumuşlardı.

6 *Bkz.* s. 163-164.

7 Pek de yanlış sayılmaz.

Bu noktada, karmaşık gibi görünen konunun netleşmesine çok faydalı olacak bir itiraza kulak vermek gerekiyor. Hastanın rüya sırasında kadınların kastrasyona uğradıklarını, erkek organı yerine cinsel ilişkiye girmeye yarayan bir yaraya sahip olduklarını, kastrasyonun dişi olmanın ön şartı olduğunu, çocuğun bu kayıp tehdidi altında erkeğe dişil yaklaşımını bastırdığını ve eşcinsellik hayallerinden anksiyete içinde vazgeçtiğini kabul ettik. Peki ama cinsel ilişkinin ve vajinanın bu şekilde algılanması, kadınlarla özdeşleşmek adına bağırsakların seçilmiş olmasıyla nasıl bağdaşabilir? Bağırsak semptomları muhtemelen daha eskilerde yatan, kastrasyon endişesiyle bütünüyle çelişen, anüsün cinsel ilişkinin gerçekleştiği yer olduğu düşüncesine dayanmıyor mu?

Evet kuşkusuz, bu çelişki mevcut ve bu iki görüşün uyum içinde birlikte var olması mümkün değil. Ama burada asıl sorulması gereken, uyum içinde olmaları gerekip gerekmediği. Durumun bize anlaşılmaz gelmesinin nedeni, bilinçdışı zihinsel süreçleri, bilinçüstü süreçler gibi görmemiz ve bu iki psikolojik sistem arasındaki derin farklıları unutmamız.

Heyecanla beklediği Noel rüyasının çocuğa sunduğu, bir kez izlediği (ya da kurguladığı) şekliyle anne-babasının cinsel birleşme sahnesinin kesinlikle kadının anüsünün erkeğin organını içine aldığı eski versiyonuydu. Bu sahneyi 1,5 yaşında izleyen biri başka ne düşünebilirdi zaten?[8] Ama şimdi buna 4 yaşındayken olanlar eklenmişti. O ana kadar yaşadıkları ve kastrasyonla ilgili duyduğu imalar yeniden zihninde canlanmış, kloake teorisinden kuşku duymaya başlamasını,

8 Ya da köpeklerin cinsel birleşmesini anlamadığı sürece başka ne düşünebilirdi?

cinsiyetler arasındaki farkı ve dişinin cinsel rolünü kavramasını sağlamıştı. O da –cinsel ya da başka bir konuda– istemeyen bir açıklamayla karşılandığında çocukların her zaman yaptığı yapmış, –bizim örneğimizde kastrasyon korkusundan– yeni versiyonu reddetmiş, eski olanda ısrar etmişti. Tıpkı daha sonra Tanrı'nın karşısında, babanın yanında yer almasında olduğu gibi, aynı saiklerle bu kez vajina karşısında bağırsağın yanında yer almış, yeni açıklamayı reddederek, eski teoriye tutunmuştu. Eski teori daha sonra bağırsaklarla ilgili ölüm korkusu olarak ortaya çıkan kadınlarla özdeşleşme ve İsa'nın bir poposu olup olmadığı vb. gibi ilk dini tereddütleri için gerekli içeriği sağlamış olmalıydı. Ancak buradan yeni teorisinin etkisiz kaldığını çıkarmamak gerekir; aksine bu teori de gelişmiş ve rüya sürecini baskılayan ve bilinçli bir özümlemeyi engelleyen bir motif olarak çok önemli bir etki kaynağına dönüşmüştü. Ama bir taraftan da böylece etki gücü tükenmiş ve cinsel sorunun saptanmasında hiçbir rolü kalmamıştı. Bu noktadan itibaren kastrasyon korkusunun bağırsak aracılığıyla kadınla özdeşleşmeyle bir arada bulunması bir çelişkiydi tabii, ama sadece fazla bir şey ifade etmeyen mantıksal bir çelişkiydi. Aslında bütün bu süreç daha ziyade bilinçaltının nasıl çalıştığına dair özgün bir durum. Baskılama ve reddetme birbirinden ayrı şeylerdir.

Kurt fobisinin oluşumunu incelerken, yeni anlayışının cinsel ilişkideki etkisini takip ediyorduk. Şimdi bağırsak rahatsızlıklarını incelerken ise, kloaka teorisinin topraklarında bulunuyoruz. Bu iki yaklaşım bir bastırma aşaması aracılığıyla birbirinden ayrılıyor.

Bastırma sonucu reddedilen, erkeğe kadınsı yaklaşım tabiri caizse bağırsak semptomlarına geri çekilmişti ve kendini, çocuklukta sık sık tekrarlayan ishal, kabız ve bağırsak sancılarında gösteriyordu. Hakiki cinsel bilgilere dayanan ileriki yaşlardaki cinsel fanteziler şimdi bir gerilemeye girerek bağırsak rahatsızlığı olarak ortaya çıkıyordu. Ancak bunları da dışkının ilk çocukluk günlerinden itibaren yaşadığı anlam değişikliğini çözmeden anlayamayız.[9]

Daha önce (s. 51) primal sahnenin bir kısmını daha sonra tamamlamak üzere anlatmadığımı belirtmiştim. Bu sahnenin sonunda çocuk kaka yapmış olmayı bahane ederek bağırmaya başlamış ve anne ve babasının cinsel birleşmesini yarıda kesmişti. Bu sahnenin diğer kısmını anlatırken tartışmaya açtığım her şey, şimdi bu sahne için de geçerlidir. Hasta, bu son sahneyle ilgili benim düşüncemi ve sahneyi "geçici semptom oluşumu" olarak kabul etmiş görünüyordu. Ama babanın bu olaydan rahatsız olduğu ve bunu çocuğu azarlayarak gösterdiği yönündeki yeni yorumuma katılmamıştı. Analizin malzemesi bu yoruma yanıt vermemişti.

Kuşkusuz burada eklediğim ayrıntı, sahnenin daha önce aktarılan bölümüyle aynı düzlemde ele alınmamalı. Burada söz konusu olan, daha sonra bir dizi belirtilerle tekrar ortaya çıkması beklenecek dıştan gelen bir etki değil, çocuğun kendi tepkisi. Bu ayrıntı o zaman gerçekleşmemiş ya da daha sonradan sahnenin içine yerleştirilmiş olsa bile, hikâyenin

9 *Krş.* "İçgüdülerin Dönüşümü" vs. [(1917 c). Bu çalışma bu vaka öyküsünden daha önce yayınlandı gerçi ama muhtemelen daha sonra yazılmıştı.]

bütününde bir değişiklik olmazdı. Ama yaklaşımın kuşku götürmeyen yanı (en geniş anlamıyla) anal bölgenin uyarılmasıdır. Çocuğun cinsel birleşmeye tanık olduğu başka anlar idrar yapmasıyla sona ermişti. Yetişkin bir erkekte böyle bir durumda ereksiyon söz konusu olurdu. Bizim küçük oğlanın cinsel uyarımının dışkılamayla sonuçlanmasını, cinsel yapısının bir özelliği olarak değerlendirmek lazım. Çocuk hemen pasif bir tavır takınıyor, daha ilerde erkekten ziyade kadınla özdeşleşmeye eğilim gösteriyor.

Bunu yaparken de bağırsağın içindekini, her çocuk gibi ilk ve temel anlamında kullanıyor.

Dışkı ilk *armağan*, çocuğun şefkat karşısındaki ilk fedakârlığı, bedeninin feragat ettiği, ama sevilen bir insan için feragat ettiği bir parçası.[10] Bizim örneğimizde 3,5 yaşında bakıcıyla inatlaşmak üzere kullanılması, bu ilk armağan anlamının sadece olumsuza dönüşmüş hali. Hırsızların suç mahallinde bıraktıkları *dışkı kümesi* her iki anlama da geliyor gibi: dalga geçmek ve bir tepki olarak verilen zarar. Bir sonraki evreye geçildiğinde, bir önceki evre her zaman olumsuz an-

10 Bebeklerin sadece tanıdıkları ve sevdikleri insanları kakalarıyla pislettiklerini kanıtlamanın kolay olduğunu düşünüyorum. Yabancılar bu ödüle layık görülmezler. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de [(1905 d), II. Deneme, birinci kısım, dördüncü bölüm (Eğitim Baskısı, 5. cilt, s. 92-94)] ilk kez dışkının bağırsak mukozasının otoerotik uyarılması için kullanıldığını yazmıştım. Şimdi bir adım ilerleyerek, bunu, itaat ettiği, hatırı olan bir nesneye saygısının belirleyicisi olduğu şeklinde tamamlayabiliriz. Bu ilişki çocuk büyüdüğünde sadece belli kişilerin kendisini lazımlığa oturtmasına izin vermesi, sadece belli kişiler tarafından çiş yaparken yardım kabul etmesi şekilde devam ediyor ama bir taraftan doyuma yinelik başka amaçlar da devreye giriyor.

lamda aşağılanmış olarak kullanıma girer. Bastırma bu karşıtlıkta ifadesini bulur.[11]

Dışkı daha sonraki bir evrede *çocuk* anlamını alır. Çocuklar tıpkı dışkılamak gibi, anüsten doğarlar. Dışkının armağan olarak anlamı bu dönüşümü rahatlıkla sağlamaya izin verir. Çocuk da normal konuşmalarda "armağan" olarak tanımlanır. Daha çok kadının erkeğe "bir çocuk armağan ettiği" söylenir, ama bilinçaltında haklı olarak bu ilişkinin öbür yüzü, yani kadının çocuğu erkekten hediye olarak "aldığı" da kabul görür.

Dışkının *"para"* anlamı, armağan anlamından başka bir yöne saparak ayrılır.

Hastamızın Noel'de yeteri kadar hediye gelmediği için ilk öfke krizini geçirmiş olmasıyla ilgili örtülü anısı, işte şimdi asıl derin anlamını ifşa ediyor. Burada yoksunluğunu hissettiği, anal olarak algıladığı cinsel doyumdu. Rüyadan önceki cinsel araştırmalarıyla hazırlanmış, rüya sırasında da artık cinsel birleşmenin küçük çocukların nereden geldikleri bulmacasının çözümü olduğunu kavramıştı. Küçük çocukları rüyadan önce de sevmezdi. Bir kez yuvadan düşmüş küçük, çıplak bir kuş gördüğünde, kuşun küçük bir insan olduğunu düşünmüş ve ondan iğrenmişti.

Analiz, tırtıl gibi, böcek gibi öfkelendiği bütün küçük hayvanların onun için küçük çocuk anlamına geldiğini ortaya koydu.[12] Kendinden yaşça büyük olan kız kardeşiyle ilişkisi,

11 Bilinçaltında "hayır" sözcüğü olmadığını, zıtlıkların bir araya geldiğini biliyoruz. Reddetme ancak bastırma sürecinde ortaya çıkıyor. [*Bkz.* "Bilinçaltı" (1915 e), V. bölüm ve daha sonra yazılan "Reddetme" (1925 h).]

12 Aynı şekilde, rüyalarda ve fobilerde de haşere küçük çocukların yerini tutar.

büyük çocukların küçük çocuklarla ilişkisi üzerine bolca düşünmesine imkân vermişti. Nanja bir kez, annesinin kendisini en küçük çocuk olduğu için çok sevdiğini söylemiş, bu da, kendinden küçük başka bir çocuğu istememesi için anlaşılır bir motif vazifesi görmüştü. Kendinden küçük bir çocuk olmasından duyduğu korku, anne ve babasını cinsel birleşme sırasında gördüğü rüyayla yeniden canlanmıştı.

Demek ki bildiğimiz cinsel eğilimlere, diğerleri gibi rüyada yeniden üretilen primal sahneden kaynaklanan yeni bir cinsel eğilim eklememiz gerekiyor. Çocuk kadınla (annesiyle) özdeşleşerek babaya bir çocuk hediye etmeye razı oluyor ve bunu zaten yapmış olan ve belki de yeniden yapacak olan anneyi kıskanıyor.

Burada para ve çocuk dolambaçlı bir yoldan aynı anlama, yani hediye anlamına geldiği için, para, çocuk anlamını ve böylece feminen (eşcinsel) tatmini ifade etmeyi üstleniyor. Bu süreç hastamızda, bir kere iki kardeş bir Alman sanatoryumunda kalırken babasının kız kardeşine iki büyük banknot verdiğini gördüklerinde gerçekleşmişti. Fantezisinde her zaman babasıyla kız kardeşinden şüphelenen çocuğun kıskançlık duyguları kabarmış, yalnız kaldıklarında kız kardeşinin üstüne hücum etmiş ve onu itham ederek paradaki hakkını istemiş ve kız da ağlayarak parayı önüne atmıştı. Onu böylesine öfkelendiren gerçek, paradan ziyade çocuktu, yani babanın anal cinsel doyuma ulaşmasıydı. Babası sağken –kız kardeşi öldüğünde– [s. 97] bununla teselli edebilmişti kendini. Kız kardeşinin ölüm haberini aldığında aklından geçen öfkeli düşüncelerin tek anlamı şuydu: Artık tek çocuğum, artık babam sadece beni sevecek. Ama bilince çıkmaya

çok müsait bu düşüncenin arkasında yatan eşcinsellik öylesine dayanılmazdı ki, bu düşüncenin ahlâksız bir para hırsına dönüşmesi çocuğa büyük bir rahatlama sağlamıştı. Bu durum, babası öldükten sonra annesini para konusunda kendisini dolandırmakla, parayı kendisinden çok sevmekle itham etmesiyle aynı şeydi [s. 97]. Annesinin başka bir çocuğu kendisinden çok sevmesiyle, kendisinden sonra başka bir çocuk daha istemesiyle ilgili eski kıskançlık duyguları onu bu ithamlara zorluyordu ve aslında kendisi de bu ithamların bir dayanağı olmadığının farkındaydı.

Dışkının bu yorumu bize açıkça gösteriyor ki, Tanrı ve dışkıyı bir araya getiren saplantılı düşünceler, bu düşüncelerin zannedildiği gibi sadece hakaret değil, başka bir anlam daha taşıyor olmalı. Bunlar daha çok şefkatli ve fedakâr bir gerçek eğilimin yanı sıra, düşmanca ve hakaretamiz bir eğilimi de içeren bir uzlaşının sonuçlarıydı. "Tanrı" ve "bok" sözcükleri muhtemelen günlük hayatta duyduğumuz "Tanrı'ya sıçıp sıvamak", "Tanrı için bir şey sıçmak" gibi terimlerin kısaltılmış haliydi. Bu terimler Tanrı'ya bir çocuk vermek, armağan etmek ya da Tanrı tarafından bir çocuk armağan edilmesi anlamına da geliyordu. "Armağan" sözcüğünün önceki olumsuz anlamı ve daha sonra bu sözcükten "çocuk" anlamının geliştirilmesi, saplantılı bir biçimde bir araya getirilmişti. "Çocuk" anlamı, eğer bir kadın olarak sevilme söz konusuysa, dişil bir şefkatte ve erillikten feragatte ifadesini buluyordu. Yani burada söz konusu olan tam olarak paranoyak Senato Başkanı Schreber'in[13] Tanrı'ya karşı vehimlerinde açık bir şekilde dile getirdiği duygulanımlardı.

13 [Freud, 1911 c, 1. bölümün sonu; Eğitim Baskısı, 7. cilt, s. 159-161.]

İleriki sayfalarda hastanın semptomlarının iyileşme sürecinin son döneminden bahsederken, bağırsak rahatsızlığının eşcinsel eğilimlere nasıl hizmet ettiğini ve babaya karşı dişil yaklaşımı nasıl dile getirdiğini göreceğiz. Şimdi dışkının yeni bir anlamından yola çıkarak kastrasyon kompleksini tartışacağız.

Dışkı bağırsağın erojen mukoza zarını uyararak, bu bölge için –tıpkı penisin vajinanın mukoza zarı için oynadığı role benzer– aktif bir organ rolünü üstlenir ve aynı zamanda kloake döneminde penisin öncüsü gibidir. Dışkıdan (sevilen) biri adına feragat edilmesi kastrasyonun ilk örneği, sevilen kişinin lütfunu kazanmak için kendi bedeninin bir parçadan ilk feragattir.[14] Böylece aslında narsistik olan kendi penisine duyulan sevgi anal-erotik unsurlar da içerir. Dışkı, çocuk ve penis, bir bütünü, bilinçdışı bir kavramı, –bağışlayın lütfen– insan bedeninden kopup ayrılan o küçük şeyi oluştururlar. Bu bağlantılar üzerinden libidonun içini dolduran ve patoloji açısından önemli ve analizle ortaya çıkacak yer değiştirmeler ve yoğunlaşmalar gerçekleşir.

Hastamızın kastrasyon sorununa ilk yaklaşımını biliyoruz. Daha sonra bu yaklaşımı reddeden hasta, anal cinsel birleşme yorumunda direnmeye başladı. Burada yaklaşımı reddettiğini söylerken kastettiğim, bu konuda bastırma anlamına gelecek hiçbir şey duymak istememesiydi. Bu tutumu kastrasyonun varlığı hakkında bir karar vermiş olması anlamına da gelmiyordu, ama yokmuş gibi davranmak işine ge-

14 Dışkı da çocuk için bedeninden bir parça anlamına gelmektedir.

liyordu. Ancak bu yaklaşımın, çocukluk nevrozu sırasında bile, kesin kararı olarak devam etmesi mümkün değildi. İlerde kastrasyon gerçeğini kabul ettiğine dair sağlam kanıtlar var. Burada da yine kendine özgü bir şekilde davranmıştı ve fakat bu davranışı bizim açıklamamızı ve sorunu anlayabilmemizi çok zorlaştırıyordu. Önce itiraz etmiş, sonra kabul etmişti, ama bir hali öbürünü bertaraf etmemiş, biri kastrasyondan iğrenen, diğeri ise kabul eden ve bunun yerine dişillikle teselli bulan bu iki karşıt eğilim birlikte varlıklarını sürdürmeye başlamıştı. Gerçekliği konusunda bir karar söz konusu olmamakla birlikte kastrasyonu reddeden, en eski ve en derin üçüncü bir yaklaşımı yeniden etkinleştirmek ise henüz mümkündü.

Başka bir yerde[15] bu hastamın beş yaşında gördüğü bir halüsinasyondan bahsetmiştim. Şimdi bununla ilgili kısa bir yorum yapmak istiyorum:

"Beş yaşındayken, bir bakıcıyla bahçede oynuyordum ve rüyama[16] da giren ceviz ağaçlarından birinin kabuğunu çakımla oymaya başladım. Birden (sağ elimin? sol elimin?) küçük parmağını tek bir deri parçasının ucunda sallanacak şekilde kestiğimi düşünerek inanılmaz bir dehşete kapıldım. Acı hissetmiyordum, ama korku içindeydim. Birkaç adım ileride duran bakıcıya bir şey söylemeye cesaretim yoktu, en yakın banka çöktüm ve parmağıma bakmaktan korkarak orada oturakaldım. Bir süre sonra sakinleştim, parmağıma baktım ve kesilmediğini gördüm."

15 Psikanalizde "fausse reconnaissance ("déjá raconté") [1914 a].
16 *Krş.* "Rüyada Masal Malzemesi" [1913 d].

Hastanın 4,5 yaşında kutsal hikâyeyi duyduktan sonra, saplantılı bir dinsellikle sonuçlanan yoğun bir düşünme süreci yaşadığını biliyoruz. Demek ki, bu halüsinasyonun kastrasyon gerçeğini kabul etmeye karar verdiği döneme tekabül ettiğini ve belki de hastanın attığı bu adıma bir gönderme olduğunu varsayabiliriz. Burada hastanın küçük bir düzeltmesi de (bkz. son dipnot) ilginç. Halüsinasyon Tasso'nun "Kurtarılmış Kudüs" yapıtının kahramanı Tancred'in anlattığı o korkunç olayla[17] örtüşüyorsa şayet, küçük hastam için 'ağaç' ve 'kadın'ın aynı anlama geldiği yorumu da yerinde bir yorum olacaktır. O halde, hasta burada babanın rolünü üstlenmişti ve annesinin bildik kanamalarını kadınların kastrasyonuyla ve "yarayla" ilişkilendirmişti.

Hasta daha sonra, kesilmiş parmak halüsinasyonun nedeninin, altı parmaklı doğan bir akrabasının bir parmağının baltayla kesildiğine dair anlatılan hikâye olduğunu belirtmişti. Demek ki kadınların penisi yoktu, çünkü doğum sırasında bu fazlalıkları kesilmişti. Hasta bu yoldan rüya sürecinde yaşadığı ve daha sonra bastırarak reddettiği şeyi saplantı nevrozu evresinde kabul etti. Kutsal hikâyeyi ve bu konudaki konuşmalarla ilgili kitapları okurken, İsa'nın ve ama aslında Yahudilerin sünnet töreni hakkında da bilgi edinmişti.

Bu dönemde babanın, kastrasyon tehdidinin kaynağı olan korkulan kişi olduğundan kuşkumuz yok. O dönemde savaştığı, insanları daha sonra cezalandırmak için günahkâr yapan, oğlunu ve insanoğullarını kurban eden zalim Tanrı karakterini babasına yansıtmıştı. Ama çocuk bir taraftan da

17 *Gerusalemme Liberata.* Tancred'in aşık olduğu Corinda'nın ruhu bir ağaca hapsedilmiştir. Bunu bilmeyen Tancred ağacın gövdesine bir kılıç darbesi indirir ve çentikten kan sızmaya başlar.

babasını Tanrı karşısında savunmaya çalışıyordu. Oğlan burada filogenetik bir şemaya uymak zorundaydı ve bunu kişisel deneyimleriyle örtüşmemesine rağmen gerçekleştirmişti. Kastrasyon tehdidi ve imasında bulunanlar daha çok kadınlardı,[18] ama bu durum nihai sonucu daha fazla öteleyemezdi. Sonunda kastrasyonu gerçekleştirecek kişi olarak babasından korkmaya başladı.

Sonunda soya çekim rastlantısallığı yendi: İnsanoğlunun ilk tarihinde kastrasyonu ceza olarak uygulayan ve daha sonra bunu sünnet olarak yumuşatan kişi mutlaka baba figürüydü. Saplantı nevrozu boyunca cinsellik bastırıldıkça,[19] cinsel eylemin asıl temsilcisi olan babayı böylesine kötü amaçlarla donatmak da ona daha makul gelmek zorundaydı.

Babanın kastrasyonu gerçekleştirecek kişiyle özdeşleştirilmesi,[20] ona karşı duyulan –ölmesini istemeye kadar varan– bilinçdışı bir düşmanlık ve bunun karşısına dikilen suçluluk duygusu bağlamında önem kazanıyordu. Bu noktaya kadar normal, yani pozitif bir Ödipus kompleksinden mustarip herhangi bir nevrotik gibi davranmıştı. Tuhaf olan burada, babanın kastrasyona uğradığı ve çocuğun acıma duygularını neden olan karşıt bir eğilimin de varlığıydı.

Sakat, dilenci vb. insanları gördüğünde gerçekleştirdiği soluk alma ve verme ritüellerini analiz ederken, bu semptomun da sanatoryumda yatarken acıdığı hasta babasıyla ala-

18 Nanja bunlardan biriydi ve bir kadın daha söz konusu olacaktı.

19 Bu konunun kanıtları için *bkz.* s. 184.

20 İkinci hastalığın en acı ve tuhaf semptomlarından biri, bir kıyafet siparişi verdiği, karşısında utangaçlık ve saygı gibi duygulara kapıldığı, abartılı bahşişler vererek gözüne girmeye çalıştığı ve her seferinde işiyle hastayı hayal kırıklığına uğratan bir terziyle ilişkisiydi. [Kurdun kuyruğunu koparanın da bir terzi olduğunu hatırlayalım (s.151)].

kalı olduğunu gösterebilmiştim [s. 89]. Analiz bu kanalı daha da gerilere götürebilmemi sağlamıştı. Çok eskiden, belki de baştan çıkarılma evresinde (3 yaş 3 aylıkken) çiftlikte eve su taşıyan yoksul bir gündelikçi işçi vardı. İşçi konuşamıyordu, dilini kestikleri söyleniyordu. Adam muhtemelen doğuştan sağır-dilsizdi. Çocuk adamı çok seviyor ve ona acıyordu. Adam öldüğünde, çocuk onu gökyüzünde aramaya başlamıştı.[21] Yani işçi çocuğun ilk kez merhamet duyduğu bir sakattı ve bu bağlamda ve analizdeki sıralamaya bakıldığında da kuşkusuz baba yerini tutan biriydi.

Analiz sırasında bu kişi ona özellikle marazi ve Yahudi (sünnet!) olan başka hizmetkârları hatırlattı. 4,5 yaşında yaşadığı talihsiz olay sırasında ona yardım eden uşak da [s. 100] Yahudiydi, vereme yakalanmıştı, çocuk ona da merhamet duyuyordu.

Bütün bu kişilerle tanışması çocuğun babasını sanatoryumda ziyaret etmesinden, yani soluk alıp vererek merhamet duyulan kişiden onu uzak tutacak semptomun oluşmasından önceydi. Analiz sonunda bir rüyayla bağlantılı olarak daha eskilere uzanmış, hasta bir kez primal sahnede cinsel birleşme sırasında penisin kaybolduğunu, babasma bu nedenle acıdığını, sonra kaybolduğunu sandığı penis tekrar ortaya çıktığında sevindiğini iddia etti. Yani yine primal sahneyle başlayan yeni bir duygulanım. Burada merhamet ve acımanın narsistik kökeni son derece açık.

21 Burada anksiyete rüyasından sonra birinci çiftlikte görülen ve cinsel birleşme sahnesinin gökcisimleri arasındaki ilişki olarak yer aldığı rüyaya değinmek isterim.

VIII
PRİMAL DÖNEME AİT EK BİLGİLER ve ÇÖZÜM

Çoğu kez analizin sonuna yaklaştıkça birdenbire daha önce titizlikle gizlenmiş yeni bir anı çıkar ortaya. Ya da umursamaz bir ifadeyle, gayet önemsizmiş gibi sıradan bir şey atılır ortaya. Buna artık doktorun dikkat kesildiği bir şey eklenir ve sonunda önemsenmeyen o kırıntıda hastanın nevrozunu çepeçevre saran önemli gizlerin kapısını açan anahtarı görürsünüz.

Hastam çok önce yaramazlığının anksiyeteye dönüşmeye başladığı döneme ait bir anısını anlatmıştı: Sarı çizgili, sivri uçlu kanatları olan, büyük, güzel bir kelebeğin [yani bir kırlangıçkuyruğun (*bkz.* s. 23)] peşinden koşarken, kelebek bir çiçeğe konduğunda birden dehşetli bir korkuya kapılmış ve bağırarak oradan uzaklaşmıştı. Analiz sırasında zaman zaman bu anı geri gelmiş, bir açıklama beklemiş, ama bulamamıştı. Bu tür bir ayrıntının salt kendisinden kaynaklanan bir nedenle bellekte yer edinmesinin mümkün olmadığını, bunun önemli bir şeyin yerini tutan ve bir şekilde bununla bağlantılı olan örtülü bir anı olduğunu en baştan tahmin etmek mümkündü. Hasta bir gün kelebeğe anadilinde "babuşka",

yani nine dendiğini söyledi ve zaten kelebeklerin ona kadın ve kız, böcek ve tırtılların ise erkek gibi göründüğünü ekledi. Demek ki hastada anksiyete anında bir kadınla ilgili duygular uyanmıştı. O zaman ona kelebeğin sarı çizgilerinin, belki de benzer çizgileri olan bir elbise giymiş bir kadını hatırlatmış olabileceğini söylediğimi gizlemeyeceğim. Bunu burada sadece, bir örnekle, doktorun kurduğu bağlantıların ortaya atılan soruların çözümünde aslında ne kadar yetersiz olduğunu, analizin sonuçlarını doktorun fantezisine ve telkinlerine bağlamanın ne büyük bir haksızlık olduğunu göstermek adına yapıyorum.

Hastam aylar sonra bambaşka bir bağlamda kelebeğin otururken kanatlarını açıp kapamasının kendisini ürküttüğünü söyledi. Bu hareketin bir kadının bacaklarını açmış haline, yani Romen rakamıyla beşe (V) benzediğini söylüyordu. Malum olduğu üzere saat 5 hastanın çocukluk yıllarında, hatta şimdi de kederli bir ruh haline bürünmesine neden oluyordu [s. 50].

Bu hiç aklıma gelmeyecek bir düşünceydi ve burada ortaya çıkan çağrışım sürecinin gerçekten çocukluk dönemine özgü olduğunu düşünmeye başladığımda kıymetini anladım. Duran nesnelerden çok hareket eden şeylerin çocukların dikkatini çektiğini birçok kez fark etmişimdir. Çocuklarda benzer hareketler, yetişkinlerin ihmal ettiği ya da atladığı çağrışımlar uyandırır.

Küçük sorunumuz bir müddet bir daha dile getirilmedi gerçi, ama ben yine de bu noktada kelebek kanadındaki sivri ve çubuk benzeri şeylerin jenital organları sembolize etmiş olabileceği yönündeki kuşkularımı dile getirmek istiyorum.

Bir gün utangaç ve belli belirsiz bir anı çıkıverdi su yüzüne. Hastam, bakıcı kadından önce, çok sevdiği bakıcı bir kız olması gerektiğini dile getirdi. Kızın adı annesininkiyle aynıydı. Ve bu yüzden kızın şefkatine karşılık veriyordu. Yani gizli kalmış bir ilk aşk. Ancak birlikte daha önce ilerde önem kazanacak bir şey olmuş olması gerektiği konusunda anlaştık.

Hasta bir süre sonra bu anısıyla ilgili kimi düzeltmeler yaptı. Kızın adının annesiyle aynı olmasının imkânsız olduğunu, yanlış hatırladığını söyledi. Bu da bize bakıcı kızı anılarında annesiyle özdeşleştirdiğinin bir kanıtıydı. Daha sonra kızın gerçek adının oldukça dolambaçlı yollardan aklına geldiğini söyledi. Hasta aniden ilk çiftlikteki, toplanan meyvelerin muhafaza edildiği depoyu ve kabuğunda sarı çizgiler olan büyük ve çok lezzetli bir armut çeşidini hatırladı. Armut hastanın ana dilinde *gruşa* demek, bakıcı kızın adı da Gruşa'ydı.

Kovalanan kelebekle ilgili örtülü anının altında yatanın bakıcı kızla ilgili hatıralar olduğu böylece ortaya çıkmış oldu. Sarı çizgiler kızın elbisesinde değil, aynı adı taşıyan armudun üzerindeydi. Peki, ama kızla ilgili anılar tazelendiğinde ortaya çıkan anksiyetenin nedeni neydi? Bir sonraki kolaycı açıklama şu olabilir: Çocuk kızın bacaklarının hareket ettiğini görmüştü ve bunları Romen rakamı V'e, yani jenital bölgeyi açan harekete benzetti. Ama biz bu açıklamayla yetinmeyip, yeni malzeme beklemeye başladık.

Hastam kısa bir süre sonra eksik de olsa kesin bir sahneyi hatırladı. Gruşa yerde yatıyordu, yanında ise bir kova ve kısa bir çalı süpürgesi vardı. Çocuk da yanındaydı, kız onunla şakalaşıyor ya da ona kızıyordu.

Burada eksik olan taşı, başka bir yerden tamamlamak mümkün oldu. Hasta tedavinin ilk aylarında bir çiftçinin kızma karşı saplantılı bir şekilde tutulduğunu anlatmıştı. 18 yaşında da aynı kızdan daha sonra ortaya çıkacak hastalığı kapmıştı.[1] Kızın adını söylemeyi dikkate şayan bir ısrarla reddetmişti o zaman. Bu, genelde kayıtsız şartsız itaatkâr olan hastanın tek tük direndiği anlardan biriydi. Kızın adının köylü adı olduğunu, bu nedenle telaffuz etmeye utandığını iddia ediyor, modern bir kızın asla böyle bir adı olmayacağını söylüyordu. Sonunda kızın adının *Matrona* olduğunu öğrendik. Anneyi (Mutter) çağrıştıran bir isimdi bu. Utanma duygusu besbelli yer değiştirmişti. Neredeyse sadece alt sınıftan kızlara tutuluyor olmasından değil, isimlerden utanıyordu. Şayet Matrona'yla yaşanan maceranın Gruşa sahnesiyle bir ilgisi olduğu anlaşılabilirse, utanma duygusunu da bu eski olaya bağlamak mümkün olacaktı.

Hasta bir başka zaman bana Johannes Huss'un hikâyesini duyduğunda çok etkilendiğini ve Huss'un yakıldığı yerdeki çalı balyalarının aklında kaldığını söyledi. Burada Huss'a duyulan sempati özel bir kuşku yarattı kafamda. Bu kuşkuya birçok genç hastamda kapıldım ve her zaman aynı açıklamayı buldum. Hatta bu hastalardan biri bana Huss'un başına gelenleri anlatan kendi yazdığı bir tiyatro oyunu getirmişti. Oyunu gizli aşkını yitirdiği gün yazmaya başlamıştı. Huss yakılarak öldürülmüş ve diğer benzerleri gibi gece yatağını ıslatanların kahramanı olmuştu. Hastam Huss'un yakıldığı çalı balyalarını bakıcı kızın çalı süpürgesiyle ilişkilendirmişti.

1 Bel soğukluğu enfeksiyonu, *krş.* s. 129.

Bütün bu bilgiler, zorlamadan birbirini tamamlıyor, Gruşa'yla ilgili sahnedeki eksiği tamamlıyordu. Kızı yerleri yıkarken gördüğü anda odanın ortasına çişini yapmış ve kız da mutlaka şakayla bir kastrasyon tehdidi savurmuştu.[2]

Erken çocukluk dönemine ait bu vakayı neden bu kadar ayrıntılı anlattığımı okurların tahmin edip edemediklerini bilemiyorum.[3] Bu vaka primal sahne ve daha sonra gerçekleşen ve hastanın hayatı için belirleyici olan saplantılı fiziksel aşk [s. 56] arasında önemli bir bağlantı kuruyor ve bunun ötesinde bu saplantıyı açıklayan cinsel birleşme koşullarını ortaya koyuyor.

Çocuk kızı dizlerinin üzerine çökmüş, kalçaları öne çıkmış, yeri temizlerken gördüğünde annenin cinsel birleşme sırasındaki pozisyonunu hatırlamıştı. Bakıcı kız annesinin yerini almış, hasta primal sahne sırasındaki cinsel tahrike kapılmış,[4] kıza karşı –muhtemelen çiş yaptığını zannettiği– babası gibi eril davranmıştı. Yere çişini yapması aslında kızı baştan çıkarma çabasıydı. Kız ise, niyetini anlamış gibi, onu kastrasyonla tehdit etmişti.

Primal sahneden kaynaklanan saplantı bu sahneye aktarılmış ve buradan etkisini sürdürmeye devam etmişti. Ama

2 Utanma duygusunun beklenildiği gibi dışkılamayla değil, birebir (gece ya da gündüz) istemsiz çiş kaçırmakla alakalı olması gerçekten tuhaftır. Bu durum, edinilen deneyimlerle kesinlik kazanmıştır. Çiş kaçırma ve ateş arasında her zaman bilinen ilişki de düşündürücüdür. Burada muhtemelen, insanlık kültür tarihinin, izlerine mitlerde ve folklorde rastladığımız kalıntılarından daha derinlerde yatan kalıntılar mevcuttur.

3 Bu olay hasta 2, 5 yaşlarındayken, muhtemel cinsel birleşmeyi izlediği dönemle baştan çıkarma arasında gerçekleşmiştir.

4 Rüyadan önce!

cinsel birleşme koşulları değişime uğramıştı ki, bu da ikinci sahnenin etkisinin bir kanıtıydı; bu sahne kadının pozisyonundan, bu pozisyonda yaptığı işe aktarılmıştı. Bu durum örn. Matrona'yla yaşananlarda ortaya çıkıyordu. Bir kez daha sonra kendi arazilerine dahil olacak köyde gezintiye çıktığında [*krş.* s. 23] gölün kenarında çamaşır yıkamak üzere diz çökmüş bir köylü kızı görmüş, çamaşırcı kıza o anda, henüz daha yüzünü görmemiş olmasına rağmen, inanılmaz güçlü duygularla tutulmuştu. Kız, pozisyonu ve yaptığı iş itibariyle Gruşa'nın yerini almıştı. Artık Gruşa ile ilgili sahnedeki utanma duygusunun Matrona ismiyle nasıl ilişkilendirildiğini anlıyoruz.

Birkaç yıl önceye ait bir başka tutulma, âşık olma atağı Gruşa sahnesindeki zorlayıcı etkiyi daha net ortaya koyuyor.

Hasta evde çalışan genç bir köylü kızı uzun zamandır beğeniyordu, ama ona yaklaşmamayı başarmıştı. Bir gün kızı odada yalnız gördüğünde aşkı depreşti. Kız, yanında kova ve süpürge, yatar vaziyette, yani tıpkı çocukluğundaki bakıcı kız gibi yeri temizliyordu.

Hayatı için çok önemli olan en son cinsel nesne seçimindeki –burada değinmeyeceğimiz– koşulların bile, aynı cinsel birleşme koşullarına bağlı olduğu, primal sahneden Gruşa sahnesine uzanarak cinsel nesne seçimini belirleyen saplantının öncüsü olduğu böylece ortaya çıkmış bulunuyor. Daha önce hastada cinsel nesnesini aşağılama çabası olduğunu belirtmiştim. Bunun nedeni kendisinden üstün olan kız kardeşinin üzerinde kurduğu baskıya bir tepkiydi. Ama o zaman da bu güç motifinin tek belirleyici olmadığını, salt cinsel mo-

tiflerin daha derin belirleyici gücünü örttüğünü göstermeye söz vermiştim [s. 32]. Yeri silen, ama pozisyonu nedeniyle aşağılanan bakıcı kız bu motifi su yüzüne çıkarmıştı. Daha sonraki cinsel nesneleri bu kızın yerine geçmişti; kızın kendisi ise bir tesadüf sonucu annenin yerine geçmişti. Hastanın ilk kez kelebek korkusunu hatırlamasının, daha sonra primal sahneye (V. saat) belli belirsiz bir gönderme olduğunu anlamak oldukça kolaydı artık. Gruşa sahnesiyle kastrasyon tehdidinin ilişkisinin ispatı ise, hastanın kendi başına yorumlayabildiği anlamlı bir rüyaydı. Hasta şöyle demişti: Rüyamda *bir adamın bir 'Espe'nin kanadını kopardığını gördüm.* "Espe mi, ne demek o?" diye sorduğumda, "Şu bedeninde sarı çizgiler olan böcek; Gruşa'ya, sarı çizgili armuda bir gönderme olmalı bu" demişti. Ben de, "*Wespe*[5] demek istediniz herhalde" diye düzelmek zorunda kalmıştım. Hasta "*Wespe* mi adı? Ben Espe sanıyordum" dedi (Bir çok insan gibi yabancı dilde yapılabilen yanlışlarla semptom eylemini örtmeye çalıştı). "Ama *Espe*, bu, benim: S. P.[6]" demişti. Tabii bu *Espe* yaralı bir *Wespe*'ydi. Rüya, Gruşa'dan kastrasyon tehdidi için intikam aldığını açıkça gösteriyordu.

Hastanın 2,5 yaşındayken Gruşa'yla yaşadığı sahne, primal sahnenin tarafımızca bilinen ilk göstergesi. Burada çocuk babanın bir kopyası ve eril olma yolundaki ilk eğilimlerini ortaya koyuyor. Çocuk burada baştan çıkarmayla edilgenliğe itiliyor. Ancak bu edilgenliğin ilk başladığı yer anne babayı cinsel ilişki sırasında izlediği an.

5 Wespe = arı (Çev. n.).

6 Hastanın adının ilk harfleri (Çev. n.).

Tedavi öyküsünden bir şeyi daha burada vurgulamam gerekiyor: Gruşa sahnesinin, yani hastanın benim tahmin ve müdahalelerim olmaksızın hatırladığı ilk sahnenin kavranması, anlaşılmasıyla bende tedavinin bittiği intibaı oluşmuştu. Bu andan itibaren artık direnç söz konusu değildi, yapılacak iş, malzeme toplamak ve bunları birleştirmekten ibaretti. Psikanalitik terapiden kazanılmış izlenimler üzerine inşa edilmiş olan travma teorisi burada birden tekrar önem kazandı. Eleştirel bir merakla hastaya hikâyesinin –sağduyuya daha uygun– başka bir versiyonunu kabul ettirmeye yönelik bir baskı uygulamayı denedim. Gruşa sahnesinin gerçekliğinden emin olduğumuzu, ama bu sahnenin aslında tek başına hiçbir anlamı olmadığını, sahnenin –kız kardeşi aşağılama eğiliminden bakıcı kıza uzanan– nesne seçimiyle ilgili olaylara bir gerileme sayesinde güçlendiğini söyledim. Cinsel birleşme sahnesinin daha sonraki yıllara ait bir fantezi olduğunu ve bu olayın tarihsel özünün masum bir lavman uygulaması olabileceğini ifade ettim. Belki burada kimi okur tam da böyle düşünerek vakanın kavranmasına doğru bir adım attığımı düşünecektir. Oysa hastam bu yaklaşımı kendisine aktardığımda bana anlamayan bakışlarla ve biraz da küçümseyerek baktı ve bir daha bu konuya hiç tepki vermedi. Bu tür ussallaştırmalara benim karşı olma gerekçelerimi daha önce izah etmiştim [V. Bölüm].

[7]Ancak Gruşa sahnesi sadece hastanın hayatı için belirleyici olan nesne seçimi koşullarını içermekle ve böylece bizi, kadınları aşağılama eğiliminin önemini abartma yanılgısına

7 [Köşeli parantez Freud'a aittir. *Bkz.* s. 129'daki dipnotun sonu.]

düşmekten korumakla kalmıyor. Beni, primal sahnenin rüyadan kısa bir süre önce hayvanlarda yapılan bir gözlemle açıklanmasının kesinlikle mümkün olan tek çözüm olduğunu [s. 79 ve devamı] düşüncesini reddetmekte haklı çıkarıyor. Gruşa sahnesini hasta benim hiçbir duhulüm olmadan hatırladı. Bu sahneyle alakalı sarı çizgili kelebek korkusu, sahnenin anlamlı bir içeriğe sahip olduğunu ve içeriğe sonradan hak ettiği anlamı yüklemenin mümkün olduğunu kanıtlamış oldu. Hastanın hatırlamadığı bu anlam ve önemi, daha sonra aklına gelenlerle ve yaptığı çıkarsamalarla tamamlamak kesinlikle mümkündü.

Daha sonra kelebek korkusunun kurt korkusuna çok benzediği ortaya çıktı. Her iki durumda da bu korku, kastrasyon korkusuydu. Her iki durumda da başlangıçta kastrasyon tehdidini ilk dile getiren kişiyle alakalıydı, sonra ise, doğal, evrimsel (filogenetik) modele uygun olarak bağlandığı ikinci kişiye aktarılmıştı. Gruşa sahnesi çocuk 2,5 yaşındayken gerçekleşmişti, ama sarı kelebekten korkması kesinlikle anksiyete düşünden sonraydı. Buradan hastanın kastrasyon olasılığı anksiyetesini, daha sonra Gruşa sahnesinden yararlanarak geliştirmiş olduğu kolayca anlaşılıyordu. Ancak bu sahnenin kendisinde asla itici ya da gerçekdışı bir şey yoktu, var olan daha çok insanın kuşku duymayacağı sıradan ayrıntılardı. Hiçbir şey çocuğun fantezisi olduğuna dair bir ipucu vermiyordu; zaten de bu, imkânsız görünüyor.

Burada, dizlerinin üzerine çökmüş yeri silen kızı gördüğünde çocuğun çişini yapmasının bir cinsel uyarım olup olmadığı sorusu çıkıyor ortaya. Böyleyse şayet, bu uyarım eski bir izlenimin etkisiyle gelişmiş olabilir. Bu izlenimin pri-

mal sahne olmasıyla, 2,5 yaşında hayvanlarda gözlemlenen bir sahne olma olasılığı eşittir. Ya da acaba bu sahne tamamen anlamsız, çocuğun çişini yapması gibi tamamen tesadüfi bir şey olabilir mi? Bu sahneye daha sonra anılarda, benzer sahneler anlamlı olarak görülmeye başlandıktan sonra cinsellik unsuru katılmış olabilir mi acaba?

Burada herhangi bir karar vermeye cesaret edemiyorum. Ama bu durumu, bu tür sorular sormamıza izin veren psikanalizin hesabına artı olarak yazmak durumundayım. Öte yandan, –başka vakalarda bir fantezi olması mümkün de olsa– primal sahnenin gerçek olduğunu kabul edersek, Gruşa sahnesinin, primal sahnenin analizdeki ve hastanın hayatındaki rolünü zorlamadan ve bütünüyle açıklayabildiğini reddetmek mümkün değil. Bu sahnenin iddia ettiği şey aslında imkânsız bir şey değil ve sahneyi gerçek olarak kabul etmemiz, rüyadaki çoban köpeklerinde somutlaşan hayvan gözlemlerinin yarattığı uyarımla da tamamen uyumlu.

Şimdi doyurucu olmayan bu sonucu burada bırakarak, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde [23. Ders] değindiğim bir sorunun açıklamasına geçiyorum. Gerçekten ben de primal sahnenin hastanın bir fantezisi mi, yoksa yaşanmış bir gerçeklik mi olduğunu bilmek istiyorum. Ama diğer benzer vakaları hesaba katarak, aslında bunu bilmenin çok da belirleyici olmadığını burada söylemem gerekiyor.

Anne ve babayı cinsel ilişki sırasında izlemek, çocuklukta baştan çıkartılmalar ve kastrasyon tehdidi hiç kuşkusuz kalıtımla kazandığımız foligenetik (evrimsel) birer mirastır; ama özyaşamsal deneyimlerimizle kazandığımız şeyler olmaları da mümkündür. Hastamda, kız kardeşi tarafından

baştan çıkarılması tartışmasız yaşanmış bir olaydı. Anne ve babanın cinsel birleşmesini izlemiş olması neden gerçek olmasın?

Nevrozun tarihinde, çocukların yaşanmış olayların yetersiz kaldığı durumlarda foligenetik mirasa yöneldiğini görüyoruz. Yani bu mirasla bireysel gerçekliğin eksiklerini gideriyor, soyumuzun deneyimlerini kendi deneyimlerimizin yerine koyuyoruz. Foligenetik miras konusunda Jung'la *(Bilinçaltı Süreçlerin Psikanalizi*– 1917/ Daha sonra yayınlandığı için *Psikanalize Giriş Dersleri*'ne etkisi olamamıştır) tamamen hemfikirim. Ancak yine de, çözümleme için henüz birey oluşun (ontogeni) sundukları tükenmeden filogeniye başvurmayı yöntemsel açıdan doğru bulmuyorum. Çocukluğun tarih öncesini ısrarla reddederken, soyumuzun tarih öncesini memnuniyetle kabul etmemizi anlayamıyorum. Filogenetik motiflerin ve ürünlerin bir açıklamaya gereksinimleri olduğunu ve bunun bizzat çocukluk dönemine ait bir dizi olay vasıtasıyla gerçekleştiğini göz ardı etmem mümkün değil. Ve nihayet, belli koşullarda tarih öncesinde ortaya çıkan ve miras yoluyla aktarılan bir şeyin, tek tek insanlarda organik olarak yeniden ortaya çıkması beni hiç şaşırtmaz.

Primal sahne ve baştan çıkarma olayının (1,5 yaşla 3 yaş 3 ay arasındaki dönem) arasına, tıpkı Gruşa'nın annenin yerini tutması gibi babanın yerini tutan dilsiz sucuyu [s. 114] eklemek gerekiyor. Bu noktada hem annenin, hem babanın hizmetkârlar tarafından temsil edilmesinden yola çıkarak, bir aşağılama eğiliminden söz etmek haksızlık olur. Çocuk burada zaten kendisi için fazlaca anlam taşımayan sosyal farklıkları dikkate almayarak, anne ve babası gibi kendisine sevgi

veren daha alt sınıftan insanları aynı yerde konumlandırıyor. Yine bu eğilimin anne ve babanın yerine hayvanların konması açısından da kayda değer bir anlamı yok, çünkü çocuklar hayvanların küçük görülmesinin hiç mi hiç farkında değildir. Bu tür aşağılamalar hiç dikkate alınmadan amcalar ve teyzeler anne ve babanın yerini alabilir ki bu bizim hastamız için sıkça söz konusu olmuştur.

Aynı döneme ait muğlak bir bilgi de, çocuğun tatlı yiyecekler dışında hiçbir şey yemek istemediği ve bedensel gelişimi açısından endişe duyulduğu bir dönem olması. O dönemde çocuğa kendisi gibi yemek yemeyip, genç yaşta zayıflıktan ölen bir amcadan söz edilmişti. Yine henüz üç aylıkken çok hastalandığını (zatürree olabilir mi?), öyle ki, kefeninin bile hazırlandığını biliyordu. Sonunda korkması sağlanan çocuk tekrar yemeye başlamıştı. Hatta çocukluğunun daha sonraki yıllarında kendini ölümden korumak için yemek yeme görevini iyicene abarttı. Çocuğu korumak için içinde uyandırılan ölüm korkusu, annesi dizanteri olmasından korktuğu dönemde yeniden canlandı [s. 100]; aynı korku daha sonra bir saplantılı nevroz krizine de neden olacaktı [s. 90]. Bu korkunun kökenine ve anlamına ilerde değineceğiz [s. 136].

Yeme bozukluğunun hastanın ilk nevrotik rahatsızlığı olduğunu düşünüyorum. Böylece yeme bozukluğu, kurt korkusu ve saplantılı dindarlık bir arada, ergenlik döneminden sonra nevrotik krizlere yatkınlık yaratan bir çocukluk hastalığını oluşturmuşlar. Şimdi buna karşı, çok az çocuğun geçici iştahsızlık ya da hayvan korkusu gibi rahatsızlıklardan

azade olduğu söylenecektir. Bu görüşü memnuniyetle kabul ediyorum. Yetişkinlerdeki her nevrozun, her zaman farkına varılacak kadar yoğun olmayabilen çocukluk nevrozları üzerinde yükseldiğini iddia etmeye hazırım. Bu karşıt görüş, çocukluk nevrozlarının, nevroz olarak adlandırdığımız –ve hastanın ileriki yıllarda yaşadıklarıyla gerekçelendirmeye çalıştığımız– hastalıkların anlaşılmasındaki teorik önemini sadece artıracaktır. Hastamızda yeme bozukluğu, hayvan korkusu ya da saplantılı dindarlık olmasaydı, hayat hikâyesi öbür çocuklarınkinden çok da farklı olmayacaktı ve biz de yanlış yollara sapmamızı önleyen malzemeden mahrum olacaktık.

Hastanın rahatsızlığını dile getirdiği şikâyetlerini anlamazsak, analiz yetersiz kalacaktır. Hasta "dünyanın bir perdeyle örtülü olduğu" şikâyetinde bulunuyordu [s. 98]. Psikanaliz eğitimimiz, bu sözlerin anlamsız ve rasgele seçilmiş oldukları beklentisini reddetmemizi gerektiriyor. Hasta, perdenin –tuhaf bir şekilde– sadece bir lavman sonucu dışkı makatından çıkarken yırtıldığını söylüyordu.

Bu olayı takiben hasta kendini iyi hissetmiş ve dünyayı tekrar net ve açık görmeye başlamıştı. "Perdenin" yorumlanması da tıpkı kelebek korkusunu yorumlamak kadar zordu. Hasta perdeyle de çok uzun süre ilgilenmedi ve perde bir süre sonra yerini bir kasvet (*tenèbres*) duygusuna ve elle tutulamayan başka şeylere bıraktı. Ancak terapinin sonuna yaklaşırken, bir döl kesesi[8] içinde dünyaya geldiğinin söylendiği-

8 Döl kesesi kelimesi için Almancada kullanılan *"Glückshaube"* sözcüğünün birebir kelime anlamı "şans şapkası". (Çev. n.)

ni anımsadı. Bu yüzden kendini her zaman başına felaketler gelmeyecek şanslı bir çocuk olarak görmüştü. Bu konudaki iyimserliği bedenine büyük zararlar veren frengi hastalığına yakalandığında son buldu. Narsisizminin yaralandığı bu hastalık onu büyük bir çöküntüye uğrattı. Burada daha önce de söz konusu olan bir mekanizmanın devreye girdiğini söyleyebiliriz. Kastrasyon olasılığı olduğunu öğrendiğinde kurt fobisi de su yüzüne çıkmış, frengiyi kastrasyon olarak algılamıştı.

Demek ki döl kesesi onu dünyadan ayıran bir perdeydi. Aslında hastanın şikâyet ettiği şey, arzu ettiği bir şeyin gerçekleşmesiydi, yani tekrar ana rahmine geri dönmüş, dünyadan kaçmıştı ve bunun tercümesi de şuydu: Hayatta o kadar mutsuzum ki, tekrar ana rahmine dönmek zorundayım.

Peki ama bu –bir kez gerçek olan– sembolik perdenin lavman sonrası dışkılama sırasında yırtılması ve hastalığının ancak bu koşulla geçmesi ne anlama geliyor? İçinde bulunduğumuz bağlam bu soruya şu yanıtı vermemizi sağlıyor: Döl kesesi yırtıldığında, çocuk dünyayı görüyor ve yeniden dünyaya geliyor. Dışkılama çocuk anlamına geliyor ve dışkılama sırasında ikinci kez, bu sefer daha şanslı bir hayata doğuyor. Yani, Jung'un bir süre önce değindiği ve nevrotiklerin arzu dünyasında son derece belirleyici bir rol biçtiği yeniden doğma fantezisi.

Bu yaklaşımın eksikleri olmasa, her şey çok güzel olurdu. Belli ayrıntılar ve hastanın kendine özgü hayat hikâyesiyle gerekli bağlantıların önemi, yorumlamaya devam etmemizi gerektiriyor. Yeniden doğuşun ön koşulu bir erkeğin ona

lavman uygulaması (ilerde bu erkeğin yerini zorunlu olarak kendisi alacak). Bu, sadece ve sadece kendini annesiyle özdeşleştirdiği anlamına geliyor. Baba erkek rolünü üstleniyor, lavman uygulaması çiftleşme eyleminin tekrarı oluyor ve bunun meyvesi olarak "kaka çocuk" –hastanın kendisi– yeniden doğuyor. Yeniden doğma fantezisi erkek tarafından doyuma ulaştırılma koşuluyla sıkı sıkıya ilişkili.

Bu şu anlama geliyor: Hasta ancak dişinin yerine geçip, annenin yerini tutabilirse ve böylece baba tarafından doyuma ulaştırılıp ona bir çocuk doğurursa hastalığından kurtulacaktır. Yani yeniden doğma fantezisi burada sadece deformasyona uğramış, sansürlenmiş bir eşcinsellik fantezisi.

Duruma yakından bakacak olursak, hastanın iyileşme koşullarıyla aslında sadece primal sahneyi tekrarladığını görürüz: Bu sahnede çocuk annenin yerine geçmek istiyordu; "kaka çocuğu" –çok önce tahmin ettiğimiz gibi– bu sahnede kendi üretmişti. Hasta bir tutsak gibi hâlâ, cinsel yaşamı için büyük anlam taşıyan ve rüya gördüğü geceye geri dönerek hastalanmasına neden olan bu sahnede takılmıştı. Perdenin yırtılması, gözlerini açmasıyla, pencerenin açılmasıyla aynı anlama geliyordu ve primal sahne burada iyileşme için gerekli koşullara göre uyarlanmıştı.

Hastanın şikâyetini ve şikâyet etmediği tek istisnai durumu bir arada ele alırsak durumun anlamı bütünüyle net bir şekilde ortaya çıkar. Hasta ana rahmine geri dönmek istiyor, ama bunu yeniden doğmak için değil, cinsel birleşme sırasında babayla karşılaşmak, onun tarafından doyuma ulaştırılmak ve ona bir çocuk doğurmak için istiyor.

Başlangıçta inandığı gibi, baba tarafından doğrulmuş olmak, onun tarafından cinsel doyuma ulaştırılmak, ona bir çocuk armağan etmek ve bunları erilliğinden fedakârlık ederek yapmak. Anal erotizmle ifade edecek olursak: bu arzularla baba saplantısı tamamlanmış ve eşcinsellik en ileri ve en samimi ifadesini bulmuş oluyor.[9]

Bence bu örnek ana rahmi ve yeniden doğma fantezilerinin anlam ve kökenine ışık tutuyor. Ana rahmi fantezisi bizim örneğimizde de olduğu gibi çoğu kez babaya bağlılıktan kaynaklanır. Çocuk burada annenin karnında yer alarak, babanın nezdinde annenin yerine geçmek ister. Yeniden doğma fantezisi ise büyük bir olasılıkla anneyle ensest ilişki için yumuşatılmış, yani üstü örtülü şekilde ifade edilmiştir ve –Silberer'in kavramıyla ifade edecek olursak– ensest ilişkinin anagojik (yüksek) bir kısaltmasıdır.[10]

İnsanoğlu annesinin üreme organlarının içindeki haline dönmek ister, bu arada erkek kendini penisiyle özdeşleştirir ve onun kendini temsil etmesine izin verir. Sonra, söz konusu kişinin dişil ya da eril tutumuna bağlı olarak anne veya babayla cinsel ilişki arzusunu dile getiren iki karşı fantezi ortaya çıkar. Hastamızın şikâyeti ve tedavi koşulunda her iki fantezinin, yani her iki yönde ensest ilişkinin bir arada bulunma olasılığını da göz ardı etmemek gerekir.[11]

9 Burada perdenin erkekle cinsel ilişki sırasında yırtılan kızlık zarını temsil ediyor olması hastanın iyileşme koşullarıyla tam olarak örtüşmüyor ve bakireliği önemsemeyen hastanın hayatıyla da bir bağlantısı yok.

10 [*Krş.* Silberer, 1914, II. bölüm, 5. kısım. Freud 1919'da *Rüya Yorumları*'na (1900 a- VII-A bölümü, Eğitim Baskısı, 2. cilt, s. 501 ve devamı) eklediği bu kavramı bir dipnotla açıklıyor ve tartışıyor.]

11 ["Tam" Ödipus Kompleksi tartışması için *bkz. Ego ve İd*, 3. bölüm (1923 b).]

Analizin sonuçlarını karşıt görüşlerin ışığında son kez yeniden yorumlamayı denemek istiyorum: Hasta dünyadan kaçma şikâyetini dile getirirken tipik bir ana rahmine dönme fantezisi kuruyor ve tedavisinin ancak tipik bir yeniden doğuşla mümkün olacağını düşünüyordu. Kendi ağır'ıklı eğilimlerine uygun olarak yeniden doğuş, anal semptomlarda ifade buluyordu. Anal yeniden doğuş fantezisini örnek alarak çocuksu bir sahne hazırlanmıştı ve bu sahne arkaik-sembolik ifade araçlarıyla hastanın arzularını tekrarlıyordu. Ve sonra hastanın semptomları aynı primal sahneden kaynaklanmışçasına birbirine ekleniyordu. Bu uzun eskiye yolculuğa çıkmak zorunda kalmasının nedeni, ya hayatta çözmekle uğraşmak istemediği bir sorumlulukla karşılaşmış olmasıydı ya da değersiz özellikleri olduğundan şüphelenmekte çok haklıydı ve bu tür oyunlarla kendini ihmal edilmekten koruyacağını düşünüyordu.

Mutsuz hastamızın şayet dört yaşındayken büyükbabasının anlattığı terzi ve kurt masalının uyarımıyla gördüğü ve nevrozu başlatan bir rüya olmasaydı ve bu rüyanın yorumu primal bir sahneyi zorunlu kılmasaydı, her şey çok güzel ve sorunsuz olurdu. Bu küçük, ama değişmez gerçekler, maalesef Jung'un ve Adler'in rahatlamamızı sağlayacak teorilerini çürütüyor. Duruma bakılacak olursa, bence, primal sahnenin yeniden doğuş arzusunun bir yansıması olmasından ziyade, tersi, yani yeniden doğuş arzusunun, primal sahnenin bir türevi olması daha doğru. Belki de hastanın henüz dört yaşında olduğu ve o yaşta bir yeniden doğuş arzusu hissetmek için çok küçük olduğu da kabul edilebilir. Ancak bu son ar-

gümanı maalesef geri almak zorundayım; benim kendi gözlemlerim çocukları hafife aldığımızı ve onların neler yapabileceklerini bilmediğimizi kanıtlıyor.[12]

12 Bu sorunun psikanalizin en tatsız sorusu olduğunu itiraf ediyorum. Analizin ortaya koyduğu, unutulan çocukluk anılarının (inanılmaz küçük yaştaki anıların!) daha ziyade ileriki yaşlarda yaratılan fantezilere dayandığı ve çocukluk dönemine ait bir izlenimin etkilerini bulduğumuzu düşündüğümüz anda, yapısal bir olgu ya da filogenetik bir eğilimin söz konusu olma olasılığıyla eleştirel bir şekilde hesaplaşmak için Adler'in ve Jung'un söylediklerine ihtiyacım yoktu. Aksine, şimdiye kadar başka hiçbir kuşku beni böylesine ele geçirmedi ve emin olmadığım başka hiçbir konu beni yayın yapmaktan alıkoyamadı. Hem fantezilerin semptomların oluşumundaki rolünü, hem sonraki dönemlere ait duygulanımların çocukluğa geri giderek "geriye dönük fantezilere" dönüşmesini, hem de bunların daha sonra "cinselleştirilmesini" ilk kavrayan benim ve hiçbir muhalifim şimdiye kadar bunlara işaret etmemiştir. (*Krş. Rüya Yorumları* 1. Baskı, s. 49 ve *'Bir Saplantı Nevrozu Üzerine Notlar'*[(1909 d); Eğitim Baskısı, 7. cilt, s. 72-4, 2. dipnot]. Var olan kendi görüşüm yerine daha zor ve daha az inanılır olan bir görüşün peşinden gitmemin nedeni ise, şimdi burada anlatılan, karar vermesi için okurun önüne koyduğum vaka ve diğer çocukluk dönemi nevroz vakalarının argümanlarının beni buna zorlamasıdır. [Bu çalışmanın bütün Almanca baskılarında yer alan, *Rüya Yorumları*'nın 49. sayfasına yapılan göndermе muhtemelen bir hata. Freud, II. bölümün sonunda, VI- A bölümündeki bir paragrafı kastetmiş olmalı (*Rüya Yorumları*, ilk baskı, s. 198). Freud burada da bu dipnotta kullandığı "geriye dönük fanteziler" kavramını kullanmıştır; *Eğitim Baskısı*, 2. cilt, s. 290 ve devamı.]

IX
ÖZET ve SORUNLAR

Bu analiz raporunun okurları, hastamın hastalığının oluşumu ve gelişimi üzerine net bir fikir edinebildi mi, bilmiyorum. Korkarım bu geçekleşmedi. Gerçi bugüne kadar bir şeyi gerektiğince ifade etme ustalığına sahip olduğumu savunmadım hiç, ama şimdi bunu yumuşatacak bir şeyler söylemek istiyorum. Ruhsal hayatın daha önce hiç ele alınmamış ilk yıllarını böylesine derinlemesine ele almak benim için bir görevdi. Bir şeyden kaçmaktansa, onu kötü de olsa çözmek yeğdir ve üstelik kaçmak, kaçan kişi açısından tehlike de arz eder. Bu durumda komplekslerinin insanı durdurmadığını cesurca göstermek daha iyi olacaktır.

Vakanın kendisi aslında bu iş için çok da uygun değildi. Çocukluk dönemi hakkındaki bilgilerin miktarı, çocuğu ancak yetişkinken söylediği şeylerden yola çıkarak inceleme imkânı, analizin parça parça olmasına ve buna bağlı olarak eksik parçaların kalmasına mal oldu. Hastanın kişisel özellikleri ve bize yabancı milli özellikleri empati kurmamızı zorlaştırdı. Hastanın cana yakınlığı ve samimiyeti, keskin zekâsı, asil ve zarif düşünce tarzıyla, gemlenmemiş içgüdüleri arasındaki oransızlık, uzun bir ön çalışma ve eğitim çalışması gerektirdi ve tüm bunlar da bütünsel bir bakışı zorlaştırıyordu. Ancak vakanın tasvir edilmesini zorlaştıran özel karakterinde hasta-

nın hiçbir suçu yoktu. Neyse ki yetişkin psikolojisinde ruhsal süreçleri bilinç ve bilinçdışı olarak ayırmayı ve her ikisini de net bir şekilde betimlemeyi başarmış bulunuyoruz. Çocuklarda ise bu ayrım insanı neredeyse yarı yolda bırakıyor. Bu nedenle çocuklarda bilinçdışı ve bilinç gibi adlandırmaları çoğu kez çekinerek, mahcubiyet içinde yaparız. Çocuk, kendine hükmeden ve daha sonra gösterdikleri gelişme itibariyle bilincine eşdeğer olan süreçlerin bilincinde değildi yine de.

Bunun sebebini ise bilemiyoruz: Bilinç çocukta henüz bütün özellikleriyle oluşmuş değil, henüz oluşma safhasında ve henüz sözcüklere tam dökülemiyor. Düzenli olarak yaptığımız bir hata da, bilinçte bir algı olarak ortaya çıkma olgusunu, –aslında konvansiyonel olarak adlandırmamız lazım gelen, ama yine de bilinç (b.l. sistemi) dediğimiz– varsayımsal bir psikolojik sisteme ait olmakla karıştırmak. Bu ikisini karıştırmak yetişkinlerin psikolojisi tasvir edilirken zararsızdır, ama çocuklar söz konusu olduğunda kafa karıştırabilir. "Bilinç öncesi" kavramını devreye sokmak da burada pek fayda etmez, çünkü çocuğun bilinç öncesi yetişkininkiyle örtüşmek zorunda da değildir. Bu durumda burada bu müphem noktayı sadece teşhis etmiş olmakla yetiniyoruz.

Kuşkusuz bu vaka psikolojinin elde ettiği bütün sonuçları ve sorunlarını tartışmaya açmak için bir fırsat olabilir. Ancak bu sonu gelmez ve gereksiz bir çalışma olacaktır. İnsan tek bir vakayla her şeyi öğrenemeyeceğini, bütün tercihlerini yapamayacağını kabul etmeli. Bu yüzden tek bir vakayı en iyi ortaya koyduğu şey için kullanmak lazım. Psikanalizde açıklama denemeleri zaten son derece sınırlıdır. Önemli olan en göze batan semptomları, oluşumlarını ortaya koyarak gerekçelendirmektir. Bu arada ulaşacağımız psikolojik mekanizmaları ve içgüdüsel süreçleri gerekçelendirmek değil, sa-

dece betimlemek yeterlidir. Semptomlarla ilgili tespitlerden yeni genellemeler çıkarsayabilmek için sayısız uygun ve derinlemesine incelenmiş vaka gerekir. Böyle vakalara ulaşmak kolay değildir, her biri yıllarca sürecek bir uğraş gerektirir. Demek ki bu konuda kaydedilecek ilerleme çok yavaş seyreder. Tabii belli sayıda insanda sadece yüzeyi biraz "kazımak" ve eksik olanı tahminlerle tamamlamak ve bu tahminleri kimi felsefi akımların himayesi altına sokmakla yetinmeye heves edebilir insan. Pratik gereksinimler de bu yaklaşımı olumlayacak şekilde kanıt gösterilebilir, ama bilimin gereksinimleri böyle bir destekle karşılanamaz.

Burada hastamın cinsel gelişimini bütün parçaları biraya getirerek anlatmayı deneyeceğim. İşe ilk hastalık göstergeleriyle başlıyorum. Hasta hakkında ilk öğrendiğimiz şey, yeme bozukluğu [s. 126]. Temkinle de olsa, yeme bozukluğunu diğer yaşadıklarının yanı sıra, cinsellikle ilgili süreçlerin bir sonucu olarak ele almak istiyorum.

İlk görünür cinsel olgu olarak, cinsel uyarılmanın yeme içgüdüsüyle ilk kez ilişkilendiği sahnenin hükmettiği, kanibalist ya da oral dönem dediğimiz alanı kabul etmek zorunda kaldım. Bu döneme ait hastanın direkt olarak anlattıklarına ulaşmayı beklememekle beraber, baş gösteren rahatsızlığın ilk göstergelerini umabiliriz. Burada yeme içgüdüsündeki bozulma (başka bir durumda farklı nedenleri de olabilir tabii bunun), organizmanın cinsel uyarımlarla baş edemediğine dikkatimizi çekiyor. Bu dönemdeki cinsel hedef ancak kanibalizm, yani hayvan gibi yemek olabilir. Bizim hastamızda bu hedef, daha üstte bir basamaktan gerilemeyle, kurt tarafından yenme korkusunda su yüzüne çıkıyor. Bu korkuyu babayla cinsel ilişkiye girmek olarak tercüme etmek zorunda kalmıştık. Çok daha ileriki yıllarda, kızlarda ergenlik döne-

minde ve ergenlik sonrası cinselliği reddetmenin anoreksi olarak ortaya çıktığı bir nevroz türü olduğunu biliyoruz. Bu nevrozu cinsel yaşamın bu evresiyle ilişkilendirmemizde bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Oral evrenin cinsel hedefi, daha sonra "aşkımdan seni yiyebilirim" gibi nöbetlerde ya da çocuklara şefkat gösterirken çocuk gibi davranmamızda tekrar ortaya çıkar. Başka bir yerde babanın hastamızı "şaka yollu azarlamış", çocukla kurtçuluk, köpekçilik oynamış ve çocuğu "ham diye yiyeceğini" söylemiş olabileceğini dile getirmiştim [s. 45]. Hasta aktarım sırasındaki tavrıyla bu olasılığı tasdik etmişti. Terapinin zorlukları karşısında aktarıma sığındığında, beni –aslında sevgi gösterisi olan– "yemekle" ya da başka kötü şeyler yapmakla tehdit ediyordu.

Oral evrenin kimi özellikleri konuşma dilimize girmiştir: örn. "iştah açıcı" bir cinsel nesneden söz ederiz ya da sevdiğimize "tatlı" deriz. Küçük hastamızın da sürekli tatlı şeyler yemek istediğini anımsıyoruz. Tatlı şeyler, şekerler rüyada her zaman kucaklaşma, sarılma ve cinsel doyumu temsil eder.

Bu evrede (tabii ki bir rahatsızlık söz konusuysa şayet) ölüm korkusu olarak ortaya çıkan ve çocuğun uygun gördüğü her şeyle ilişkilenebilen bir anksiyeteden de söz etmek gerekiyor. Bizim hastamızda ölüm korkusu, iştahsızlıktan kurtulması, hatta iştahsızlığının aşırı bir şekilde telafisi için kullanılmıştı.

İştahsızlığının olası kökenlerine ise, yemek yeme zorluğunun –çok sık dile getirilen tezimiz bağlamında– çocuğun 1,5 yaşında izlediği ve daha sonra çok etkilendiği cinsel birleşme sahnesinden sonraki bir döneme ait olduğunu hatırlayarak ulaşabiliriz. Belki böylece iştahsızlığının cinsel olgunlaşma sürecini hızlandırdığını ve böylece üzerinde göze çarpmayan, ama dolaysız etkileri olduğunu kabul edebiliriz.

Bu dönemdeki (kurt anksiyetesi, yeme bozukluğu gibi) belirtileri, cinselliği ve cinselliğin prejenital evresini hiç hesaba katmadan açıklamanın da mümkün olduğunu elbette biliyorum. Nevroz belirtilerini ve bu belirtilerin ilişkisini göz ardı etmek isteyenler, böyle bir açıklamayı tercih edeceklerdir. Benim onları engellemem mümkün değil. Ancak bu dolambaçlı yollara sapmadan cinsel yaşamın ilk yıllarına ait akla yatkın bir şeyler bulup ortaya çıkarmak da mümkün değil.

Çocuğun 2,5 yaşında geçen Gruşa sahnesi, bize, biraz erken olmasının dışında, babayla özdeşleşim ya da erilliği temsil eden idrar erotizmi gibi doğal kabul etmemiz gereken bir cinsel gelişmeyi gösteriyor. Ve bu sahne tamamen primal sahnenin etkisi altında bulunuyor. Şimdiye kadar babayla özdeşleşmeyi narsistik bir özdeşleşme olarak kabul etmiştik. Primal sahnenin içeriğini göz önünde bulundurduğumuzda, bu özdeşleşimin jenital evreye denk geldiğini reddetmemiz mümkün değil. Burada eril cinsel organ rolünü oynamaya başlamış bulunuyor ve kız kardeş tarafından baştan çıkarılmış olmanın etkisi altında rolünü sürdürmeye devam ediyor.

Ama öte yandan insan, baştan çıkarmanın, sadece gelişmeyi teşvik etmekle kalmayıp, bir taraftan da ciddi anlamda engellediği ve saptırdığı izlenimine de kapılıyor. Baştan çıkarmanın pasif bir cinsel hedefi var ve bu da aslında eril cinsel organın eylemleriyle bağdaşan bir şey değil. Ürkekçe ilerleyen cinsellik, Nanja'nın (hasta 3,4 yaşında[1]) kastrasyon tehdidiyle parçalanıyor ve kendinden önceki –çocuklarla küçük belirtilerle normal bir şekilde seyreden– sadist-anal rejime geriliyor.

Sadist-anal rejimi rahatça oral rejimin bir devamı olarak görebiliriz. Sadist anal dönemin belirleyici unsuru olan nes-

1 [1924'ten önceki baskılarda "3 yaş ve 9 aylık" olarak geçer.]

neye yönelik yoğun kas kullanımı, yemek yemeye yönelik bir hazırlık olarak yerini alınıyor. Yemek yemek daha sonra cinsel hedef özelliğini kaybediyor.

Hazırlık dediğimiz eylemin kendisi ise, otonom bir hedef haline geliyor. Bu aşamada bir önceki aşamayla karşılaştırıldığında en önemli yenilik, içine alan pasif organın artık ağız ve çevresinden anal bölgeye geçmesidir. Burada biyolojik paralelliklerin ya da insandaki prejenital rejimlerin, bazı hayvan türlerinde sürekli görülen kimi oluşumların kalıntısı şeklinde yer alıyor olması akla çok yatkın. Bu aşama için bileşenlerinin bir araya gelerek araştırma içgüdüsünü oluşturması da karakteristik bir özellik.

Hastamızda anal erotizm kendini çok da dolaysız ortaya koymaz. Dışkı burada, sadizmin etkisiyle, sevecen anlamını saldırgan bir anlama bırakır. Sadizmin mazoşizme evrilmesinde, cinsel dünyanın dışındaki gelişme süreçlerine işaret eden bir suçluluk duygusu da devrededir.

Ayartılma cinsel nesnenin pasifliğini muhafaza ederek etkisini devam ettiriyor ve hastanın sadizmini kendi zıddına, yani mazoşizme dönüştürüyor. Bu pasif tutumu sadece baştan çıkarmayla açıklamak ne derece doğrudur, bilemiyorum, çünkü 1,5 yaşındaki çocuğun cinsel birleşmeyi izlemesi de ağırlıklı olarak pasif bir tutumdu. Cinsel uyarılma dışkılama sırasında ortaya çıkmıştı ve ama burada kısmi bir aktif tutumun altını da çizmek lazım. Yani çocuğun cinsel ihtiraslarını belirleyen ve fantezilerde ortaya çıkan mazoşizminin yanı sıra, küçük hayvanlara karşı tutumunda kendini gösteren bir sadizm de varlığını sürdürmeye devam ediyor. Çocuğun cinsel araştırmaları baştan çıkarılmayla başlıyor ve belli başlı iki sorunu ele alıyor: Çocuklar nasıl oluyor ve insan jenital organlarını kaybedebilir mi? Bu araştırmalar daha sonra iç-

güdüsel uyarımlarla kaynaşıyor ve çocuğun sadistik eğilimlerinin, küçük çocukların temsilcisi olarak küçük hayvanlara yönelmesine neden oluyor.

Şimdi açıklamalarımız çocuğun 4 yaşında gördüğü rüyanın, 1,5 yaşındayken izlediği cinsel birleşmeyi tekrar etken hale getirdiği noktaya varmış bulunuyor. Bu noktada olanları ne bütünüyle kavramamız, ne de yeterli şekilde betimlememiz mümkün değil. Burada bastırmaya benzetebileceğimiz bir süreçte yeni olan reddediliyor ve bunun yerini de bir fobi alıyor.

Demek ki sadist-anal rejim şimdi devreye giren hayvan korkusu evresinde de devam ediyor; tek fark artık bu rejime korku belirtilerinin de eklenmiş olması. Çocuk hem sadist, hem mazoşist davranışlarına devam ediyor, ancak bu ikilinin bir kısmına korkuyla tepki veriyor; muhtemelen sadizmin kendi zıddına dönüşmesi ise, ilerlemeye devam ediyor.

Anksiyete rüyasını analiz ettiğimizde, baskılamanın hastanın kastrasyonun varlığını algılamasıyla bağlantılı olduğunu görürüz. Daha titizlikli bir inceleme ise şunu ortaya koyar: Baskılanan şey, kastrasyonun algılanmasının etkisi altında oluşmuş, jenital anlamda bir eşcinsellik. Ama eşcinsellik daha sonra bilinçaltının derinliklerinde, kilitli bir katman olarak kalıyor. Baskılamanın motoru, eşcinsel cinsel objenin pasifliğiyle uzun süredir çatışma halinde olan jenital-eril narsisizmmiş gibi görünüyor. Yani bastırma hastanın erilliğinin bir sonucu.

Bu noktada insan psikanalitik teoride biraz değişiklik yapmak gibi bir hevese kapılabilir. Bastırma ve nevrozunun oluşum nedenlerinin eril ve dişil eğilimlerin arasındaki çatışma, yani biseksüellik olduğu sanki yüzde yüz doğruymuş gibi gelebilir insana. Ancak bu yaklaşımın eksik tarafları var. Çatışan iki cinsel eğiliminden biri benliğe uygun, diğeri ise hastanın narsistik ilgilerini incitiyor ve bu yüzden bastırma-

ya maruz kalıyor. Başka durumlarda erillik ve dişilik arasında bir çatışma söz konusu değil; sadece cinsel eğilim mevcut, bu eğilim kabul edilmek istiyor, ama benlik belli güçleri reddediyor ve böylece kendi de reddediliyor. Esasen cinselliğin içindeki çatışmalardan ziyade cinsellik ve ahlâki benlik arasında bir çatışma daha sık rastlanan bir durumdur. Bu türden ahlâki bir çatışma bizim vakamızda söz konusu değil. Yani burada biseksüelliğin bastırmanın motifi olarak görülmesi son derece kısıtlı bir yaklaşım olacaktır. Oysa benlik ve cinsel eğilimler (libido) arasındaki çatışmayı vurgulamak bütün olguları içine alan bir yaklaşımdır.

Adler'in [1910] "eril protestosu"na yapılacak itiraz, bastırmanın kesinlikle her zaman erillikten yana olmaması, dişiliği de etkilemesidir. Birçok büyük vaka türünde benliğin bastırmasına razı olmak zorunda olan erilliktir.

Bizim vakamızda bastırma sürecine hakkını verecek olursak şayet, eril narsisizmin bastırmanın tek motifi olduğunu kabul etmememiz gerekiyor. Rüyada ortaya çıkan eşcinsellik öylesine yoğun ki, küçücük bir çocuğun benliği bununla hesaplaşmada yenik düşüyor ve bastırma süreciyle savuşturuyor. Bu savuşturma sırasında yardımına koşan, eşcinselliğin karşısında yer alan jenitallerin narsistik erilliği. Burada yanlış anlamamalara yol açmamak için, bütün narsistik uyarımların benliğin içinden etkili olduklarını, benliğin içinde kalmaya devam ettiklerini, bastırmaların libidinöz nesne adaylarına yöneldiklerini dile getirmekte fayda var.[2]

Şimdi tam olarak açıklayamadığımız bastırma sürecini bir kenara bırakıp, hastanın rüyadan uyandığı andaki duruma

2 [Adler'in bastırma teorisi Freud tarafından Dayak Atma Fantezileri (1919 e) başlıklı çalışmasının son bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır; *bkz.* Eğitim Bakısı, 7. cilt, s. 51 ve devamı.]

bakalım. Şayet rüya süresinde eşcinselliği (dişilliği) yenen gerçekten erillik olgusuyduysa, şimdi eril karakterde aktif bir cinsel eğilimin hüküm sürüyor olması gerekirdi. Oysa böyle bir durum yok kesinlikle, cinsel rejimin ana hatları değişmiş değil, sadistik-anal evre hükmeden evre olarak devam ediyor. Eril cinselliğin zaferi sadece, hüküm süren (mazoşist, ama dişil olmayan) rejimin pasif cinsel hedeflerine anksiyete ile yanıt verilmesi. Burada zafer kazanan eril bir cinsel uyarım yok, var olan sadece pasif bir cinsel uyarım ve bu uyarıma karşı bir direniş.

Okuyucum için aktif/eril ve pasif/ dişil gibi alışılmadık ve ama kesin, net ve zorunlu bir ayrımı anlamanın ne kadar zor olduğunu tahmin edebiliyorum. Bu yüzden tekrarlardan kaçınmayacağım. Rüya sonrası durumu şu şekilde açıklamak mümkün: Cinsel eğilimler bölünmüş durumda, bilinçaltında jenital rejime ulaşılmış ve çok yoğun bir eşcinsellik oluşmuş, bunun üzerinde (yani sanal bilinçte) eski sadistik ve ağırlıklı mazoşistik cinsel eğilim varlığını sürdürüyor, benlik, cinsellik karşısındaki tutumunu tamamen değiştirmiş, cinselliği reddediyor, hüküm süren –tıpkı daha derindeki eşcinsel hedeflere fobi geliştirerek tepki verdiği gibi– mazoşist hedefleri de anksiyeteyle reddediyor.

Yani rüyanın sonucu, eril bir eğilimin zaferi değil, dişil ve pasif bir eğilime tepki. Bu tepkiye eril bir karakter yakıştırmak çok zoraki olur. Benliğin hiçbir cinsel eğilimi yoktur, onun tek isteği kendini ve narsisizmini muhafaza etmektir.

Şimdi fobiyi mercek altına alalım. Fobi jenital rejim sırasında oluşuyor ve bize bir anksiyete histerisinin oldukça basit mekanizmasını gösteriyor. Benlik anksiyete geliştirerek kendini çok güçlü bir tehlike olarak gördüğü eşcinsel doyumdan koruyor. Ancak bastırma süreci gözle görülür bir iz bırakıyor.

Korkulan cinsel hedefin yöneldiği nesne, bilinç karşısında bir başka şey tarafından temsil edilmek zorunda. *Baba*dan korkusu değil, *kurt* korkusu bilince çıkıyor. Üstelik durum tek bir içeriği olan bir fobi oluşturulmakla da kalmıyor. Kurdun yerini bir süre sonra bir aslan alıyor [s. 53]. Kurt ve aslan fobisi, küçük hayvanlar, yani küçük çocuklar karşısındaki sadist duygulanımlarıyla rekabet ediyor. Özellikle ilginç bir gelişme ise, kelebek fobisi. Kelebek fobisi kurt fobisinin rüyada oluşturduğu mekanizmanın tekrarı gibi. Burada tesadüfi bir duygulanımla eski bir olay, Gruşa sahnesi aktifleşiyor. Bu sahne gerçekleştiği anda hiçbir etkisi söz konusu değilken, sahnedeki kastrasyon tehdidi daha sonra etkisini gösteriyor.[3]

Bu fobilerin oluşmasına neden olan anksiyetenin kastrasyon anksiyetesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu cümle, anksiyetenin eşcinsel libidonun bastırılmasıyla ortaya çıktığı görü-

3 Gruşa sahnesi, oluşturulmasında ya da canlandırılmasında doktorun herhangi bir katkısının olmadığı, hastanın kendiliğinden hatırladığı bir olaydı. Analizin çalışma biçimine kıymet verildiği takdirde, hikâyenin eksiğini tamamlama biçimimizi mükemmel olarak adlandırmak gerekir. Bu fobinin rasyonel açıklaması şu olabilir: Korkmaya eğilimli bir çocuğun çizgili bir kelebek karşısında anksiyete krizine tutulmasında olağandışı bir şey yoktur. Burada anksiyeteye kalıtımsal bir eğilim söz konusu olabilir. (*krş.* Stanley Hall, "A Synthetic Genetic Study of Fear", 1914). Böylece bu durum, gerçek nedenleri bilinmeden, çocuklukta yaşanan bir olayla anksiyeteyi ilişkilendirmeye çalışılarak, tesadüfi isim benzerliği ve hastanın, fantezisinde hâlâ hatırladığı bakıcı kızla bir macera yaratmak üzere geri gelen anıları kullandığı şeklinde yorumlanacaktır. Ama yer silmek, kova, süpürge gibi aslına bakılacak olursa önemsiz görünen şeyler ileriki yaşamında sürekli ve zorlayarak hastanın nesne seçimini belirleme gücünü elinde tuttuğuna göre, kelebek fobisi bizim için olağanüstü bir önem kazanır. Bu varsayım da en az benimki kadar tuhaftır ve bu tür sahnelerin rasyonel yorumunun sağlayacağı kazanç da elimizden kaçar. Gruşa sahnesi de bu yüzden çok değerlidir, çünkü bu sahneden yola çıkarak daha çok belirsizlik içeren primal sahneye bir zemin hazırlayabiliriz.

şüyle çelişmez. Her iki görüş de aslında aynı şeyi anlatmaktadır: Benliğin eşcinsel arzu duygulanımlarını libidodan mahrum etmesi, libidonun boşlukta salınan bir anksiyeteye dönüşmesi ve sonra fobilere tutunması.[4] İlk görüşte ikinciden farklı olarak sadece benliği harekete geçiren motif de belirtiliyor.

Konuya daha yakından baktığımızda görürüz ki, hastamızın (yeme bozukluğunu saymazsak) ilk rahatsızlığı, fobiyi hariç tuttuğumuzda sona ermez, aksine, anksiyete semptomlarının yanı sıra konversiyon belirtileri de içeren gerçek bir histeri olarak anlaşılması gerekir. Eşcinsel duygulanımların bir kısmı bu duygulanımın söz konusu olduğu uzuv tarafından tutuluyor. Bağırsaklar ise o andan itibaren ileriki dönemlerde de histeriye yakalanmış gibi çalışıyor. Bilinçaltındaki bastırılmış eşcinsellik bağırsağa geri çekilmiş. Histerinin tam da bu kısmı bize daha sonraki hastalığının çözülmesinde çok önemli bir katkı sağladı.

Şimdi artık saplantı nevrozunun daha da karmaşık koşullarını ele almak cesaretini göstermemiz gerekiyor. Durumu tekrar gözümüzde canlandıralım: Hüküm süren mazoşist ve bastırılmış bir eşcinsel eğilim ve bunu histeriyle reddeden bir benlik. Bu durumu saplantı nevrozuna dönüştüren süreçler neler olabilir?

Bu dönüşüm kendiliğinden ya da içsel bir gelişim sonucu değil, dışarıdan, yabancı bir etkiyle gerçekleşiyor. Dönüşümün görünürdeki sonucu, ön planda olan babasıyla ilişkisidir. Önceleri kurt fobisinde ifade bulan bu ilişki, daha sonra saplantılı dindarlığa dönüşüyor. Hastadaki bu sürecin, *To-*

4 Freud bastırma ve anksiyete ilişkisi hakkında değişen düşüncelerine daha sonra *Ket Vurma, Semptom ve Anksiyete*'nin (1926 d) bilhassa IV. ve X-A (b) bölümlerinde değinmiştir.

tem ve Tabu'da totem hayvanı ve Tanrı düşüncesi ilişkisiyle ilgili savımın koşulsuz bir kanıtı olduğuna değinmeden edemeyeceğim.[5] Burada Tanrı düşüncesinin totemden türemediğini, her ikisinin de aynı kökten ve ama birbirinden bağımsız olarak ortaya çıktığını ve sonra babanın yerine geçtiklerini söylüyordum. Totem babanın yerine ilk geçen şeydi, Tanrı daha sonra yerine geçmişti, yani baba yeniden insan görüntüsü kazanmıştı. Aynı durumu hastamızda da görüyoruz. Kurt fobisi sırasında totemin babanın yerine geçtiği evreyi yaşayan hastada, daha sonra bu evre sona eriyor ve baba ve çocuk arasındaki yeni ilişkiler sayesinde dindarlığın fobinin yerine geçtiği yeni bir evre başlıyor.

Bu değişimin nedeni, annesi vasıtasıyla dinle, kutsal hikâyeyle tanışması. Bu tanışmanın sonucu, verilen din eğitiminin arzuladığı şekilde oluyor: Sadistik-mazoşistik cinsel rejim yavaş yavaş sonlanıyor, kurt fobisi hızla kayboluyor, cinselliği anksiyeteyle reddetmenin yerini, baskının daha üst bir biçimi alıyor. Dindarlık çocuğun hayatına hükmeden bir motif halini alıyor. Ama bütün bunların üstesinden gelmek çatışmasız olmuyor. Bu çatışmanın göstergesi, günahkâr düşünceler, sonucu ise, dinsel seremonilerin saplantılı bir şekilde abartılması.

Patolojik olguları hariç tutacak olursak, dinin her bireyin din eğitiminde sağladığını aslında bu vakada da sağladığını görürüz. Din bu vakada cinsel eğilimleri yücelterek ve onlara sağlam bir temel sağlayarak gem vuruyor, hastanın ailevi ilişkilerinin önemini azaltıyor ve böylece, büyük bir insan cemaatine dahil olmasını sağlayarak izolasyon tehlikesinin önüne geçiyor. Vahşi ve ürkek çocuk böylece sosyalleşiyor, medeni, terbiyeli, uysal bir insan oluyor.

5 *Totem ve Tabu* [(1912-1913), IV. makale (6), Eğitim Baskısı, 9. cilt, s. 43].

Dinin çocukta yarattığı etkinin ana motoru, İsa figürüyle –aynı günde doğmuş olmalarının da pekiştirdiği– özdeşleşmeydi. Burada bastırmanın nedeni olan babasına duyduğu aşırı sevgi nihayet ideal bir yüceltmede ifadesini buluyordu. Babasını İsa, yani Tanrı olarak tutkuyla sevmesi mümkündü artık. Oysa bu sevgi "insan babasında" boşuna bir boşalma olanağı aramıştı ve bu sevgiyi göstermenin yollarını dinde bulmuştu: Üstelik bu yollarda bireyin cinsel ilişki koşullarının neden olduğu suçluluk duygusu da yoktu. Bilinçdışı eşcinsellik olarak kendini gösteren en derinlerdeki cinsel eğilimi bu şekilde kurutmak mümkün olursa, daha yüzeyde bulunan mazoşist eğilim, fazla feragate gerek kalmadan, Tanrı'nın buyruğu ve onun şerefi için kendine kötü davranılmasına ve kurban edilmeye izin veren İsa'nın azap dolu hikâyesinde benzersiz bir yüceltme bulacaktı. Din böylece, kafası karışık küçük çocuğun bedensel doyum, yüceltme, reddetme karışımından, inananlarına sunduğu ruhsal süreçlere geçmesini ve sosyal ilişkiler kurmasını sağlayarak görevini yapmış oluyordu.[6]

Çocuğun başlangıçta dine direnmesinin üç hareket noktası vardı. Birincisi çocuğun, daha önce de birçok örnekte gördüğümüz gibi, yeni olan her şeyi reddeden mizacıydı. Libidonun her pozisyonunu, bu pozisyondan vazgeçtiği takdirde onu kaybedeceği korkusuyla ve olası yeni pozisyona duyduğu kuşku ve şüpheyle ısrarla savunuyordu. Bu, *Cinsel Teori Üzerine Üç Deneme*'de [1905 *d*] sözünü ettiğim önemli ve temel bir psikolojik özellik olan *saplanma* yeteneğiydi.[7] Jung bu olguya psikolojik "tembellik" adını vermiş ve nevrotiklerdeki bütün eksiklikleri bununla açıklamaya çalışmıştır. Ben

6 [Dinin birey için önemine *Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927 c) adlı eserde ayrıntılı olarak değinilmiştir.]

7 [Bu kitabın sonundaki üç paragraf.]

Jung'un aksine bu olgunun çok daha yaygın olduğunu, nevrotik olmayanların hayatında da önemli bir rol oynadığını düşünüyorum. Libidinöz ve diğer enerjilerin hareketliliği ya da ataleti, normal insanlarda görülebilen, her nevrotikte olması şart olmayan bir özelliktir, diğer niteliklerle ilişkilendirilmiştir ve bölünemeyen asal sayılara benzerler. Tek bildiğimiz, psikolojik olguların hareketlilik özelliğinin yaş ilerledikçe dikkat çekici ölçüde azalmasıdır ve bu da bize, psikolojik tedavinin sınırlarını belirleyen etkenlerden birini gösterir. Ancak bu esnekliğe bilinen yaş sınırlarının ötesinde de sahip olan insanda olduğu gibi, onu çok erken yaşta kaybedenler de vardır. Nevrotikler söz konusu olduğunda ise, aynı koşullarda normal insanlarda rahatlıkla sağlanan bir değişiminin onlarda mümkün olmadığını üzülerek görürüz. O halde psikolojik süreçlerde de, miktarına göre, olmuş bir şeyin geri dönüşüne direnç gösteren *entropi* kavramından yararlanmamız gerekiyor.[8]

Çocuğun dine saldırdığı ikinci bir nokta ise, din öğretisinin temelinde Tanrı-Baba'yla açık bir ilişki olmaması ve oluşumundaki bu ikircikli yaklaşımın öğretiye bütünüyle nüfuz etmiş olmasıydı.

Çocuk bu ikircikliliği, kendindeki yoğun ikirciklilik sayesinde hissediyor ve beş yaşında bir çocuktan beklenmeyecek kadar keskin bir eleştiriye tabi tutuyordu. Ama en önemlisi üçüncü bir noktaydı. Dine karşı yürüttüğü savaşın patolojik sonuçlarının bu noktadan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Hastanın, din tarafından yüceltilmesini beklediği kendini erilliğe zorlayan eğilim artık özgür değildi. Kısmen bastırmayla

8 [Entropi, ikinci termodinamik yasası uyarınca, bir cisimdeki belirli fiziksel değişikliklerin geriye dönüşünün imkânsız olması olasılığının ölçüsüdür. Entropinin hedeflediği son nokta, ısı ölümüdür.]

tecrit edilmiş, böylece yüceltmeden mahrum kalmış ve ilk cinsel hedefine bağlanmıştı. Bu bağlanma sayesinde bastırılan kısım yüceltme bölümüne giden yolu açmaya çalışıyor ya da yüceltmeyi kendisine çekmeye çalışıyordu. İsa üzerine henüz ilk düşünceleri, bu yüce oğlun bilinçaltında var olan babasına yönelik cinsel bağlantının işlevini görüp göremeyeceği sorusuydu. Bu çabaları reddetmesinin, Tanrı'ya yönelen fiziksel aşkın Tanrı'yı aşağılayarak başa çıktığı, güya günahkâr, saplantılı düşüncelerden başka bir sonucu olmamıştı. Bütün bu uzlaşma çabalarına karşı ortaya çıkan güçlü direniş sonucu bütün davranışlarını abartmaya zorunlu hissetti kendini. Bu davranışlarda, dindarlık ve saf Tanrı sevgisi, önünde mevcut olan modelin yolunu seçmişti. Sonunda din kazanmıştı, ama dinin içgüdüsel temeli, yüceltilen malzemenin sorumluluğundan çok daha güçlü çıkmıştı. Hayat ona babanın yerini alan ve dine karşı olan yeni bir şey sunmuş, çocuk da bunun üzerine dinden vazgeçmiş ve onun yerine başka bir şey koymuştu. Kadınların (annesi ve bakıcı kız) etkisiyle oluşan dindarlık ilginç karmaşalara neden olurken, erkeklerin etkisinin bir nevi kurtuluş anlamına geldiğini de unutmayalım. Saplantı nevrozunun sadistik-anal rejim üzerinde yükselişi, başka bir yerde *"saplantı nevrozu tanzimi"* (1913 *i*) olarak dile getirdiğim şeyi bütünüyle destekliyor. Ancak daha önce güçlü bir histerinin varlığı vakamızı bu bağlamda daha da anlaşılmaz kılıyor. Hastamızın cinsel gelişimini daha sonraki gelişmelerine kısaca göz atarak bitirmek istiyorum. Ergenlik yıllarında çocukta normal diyebileceğimiz, ağırlıklı olarak cinsel, cinsel hedefi jenital rejim olan eril eğilimler ortaya çıktı.

Bu dönemde olanlar sonraki hastalığın baş gösterdiği döneme kadar geçen zamanı kapsıyordu. Gruşa sahnesiyle devam eden eril eğilim, bu sahnenin baskıcı, ataklar halinde ge-

len ve giden, tutkulu karakterini devralmıştı ve çocukluk nevrozunun kalıntılarının neden olduğu ket vurmalarla mücadele etmek zorundaydı. Şiddetle kadına yönelişiyle tam bir erillik elde etmişti. Bu cinsel nesneye sık sıkıya sarılmıştı, ama sahip olduğu bu şey onu mutlu etmiyordu, çünkü erkeğe –bütün geçmiş evrelerin güçlerini içinde taşıyan güçlü, ama bu kez tamamen bilinçdışı– bir eğilim duyuyordu. Bu eğilim onu kadınlardan uzaklaştırıyor ve zaman zaman kadına bağımlılığını abartmaya zorluyordu. Terapi sırasında kadınlara dayanamadığından şikâyet ediyordu. Bizim bütün çabamız ise, bilinçaltında erkeklerle olan ilişkisini su yüzünü çıkarmaktı. Formel bir şekilde özetleyecek olursak, çocukluğu aktiflik ve pasiflik arasındaki gidip gelmelerle, ergenliği, erillik için savaşmakla ve hastalandıktan sonraki dönem, eril eğilimlerin nesnesi için mücadeleyle geçmişti. Hastalığı ve saikleri, "başarısızlığın" özel durumları olarak niteleyebileceğim "nevrotik hastalık türleri" listesinde yer alacak türden değildi[9] ve bu listede bir eksiğe işaret ediyordu. Hasta cinsel organlarıyla ilgili bir hastalığa yakalanıp kastrasyon korkusu canlandıktan, bunu takiben narsisizmi parçalandıktan ve kaderin kendine özel bir şans tanıdığı umudunu yitirdikten sonra çöktü. Aşırı güçlü narsisizmi, ket vurulmuş bir cinselliğin diğer bütün göstergeleriyle, –yani bütün çabasına rağmen heteroseksüel seçimlerinde çok az fiziksel çaba göstermesiyle, narsisizmiyle her şeyden çok alakalı olan eşcinselliğinin bilinçaltı bir güç olarak büyük bir dirençle varlığını sürdürüyor olmasıyla– uyum içindeydi. Kuşkusuz psikanalitik tedavinin bu tür rahatsızlıklarda hızlı bir değişimi ya da normalleşmeyi sağlaması mümkün değil. Tedavinin yapabileceği tek şey, engelleri bertaraf etmek

9 "Nevrotik Hastalık Türleri Üzerine" (1912 c) s. 228

ve böylece hayatın içinden etkenlerin ve gelişmelerin olumlu bir yöne doğru gitmesini sağlayacak yolu açmaktır.

Hastanın psikanaliz tedavisiyle açığa çıkan, ancak açıklamaya devam edilmediği için direkt olarak etkilenmeyen psikolojik özelliklerini şöyle özetleyebilirim: Daha önce sözü edilen inatçılığı, yoğun bir şekilde gelişmiş ikircikliliği ve üçüncü olarak, arkaik bir yapılanma olarak adlandırabileceğimiz, farklı, çelişkili ve işlev gören libidinöz rolleri bir arada bulundurma yeteneği.

Hastalığın iyileşmesini ya da herhangi bir şekilde ilerleme kaydedilmesini uzun süre engelleyecek şekilde bu roller arasında sürekli gidip gelmesi, –benim burada sadece kısaca değinebildiğim– ilerdeki hastalıklarına da damgasını vuracaktı. Kuşkusuz bu durum bilinçaltına ait bir özellikti ve hastanın bilincine vardığı kimi süreçlerde varlığını sürdürüyordu. Ama bu süreçler duygusal uyarımlarla sınırlıydı, mantık gerektiren alanlarda çelişkilerin ve uyuşmazlıkların kokusunu almakta çok becerikliydi. Böylece hastanın ruhsal dünyası hakkında bir fikir ediniyorduk. Bu dünya, bütün gelişim basamaklarının son ürünle yan yana bulunduğu, en eski Tanrıları ve Tanrı kavrayışlarını en yenilerinin takip ettiği, normalde bir derinliği olan oluşumların iki boyutlu bir yüzeye yayıldığı için anlamakta zorluk çektiğimiz eski Mısır dinleri gibiydi.

Bu hastalık vakasıyla ilgili söylemek istediklerimi bitirmiş bulunmaktayım. Sadece vakanın ortaya attığı sayısız sorundan ikisi özel bir vurguyu hak ediyor. Birincisi, tıpkı felsefi kategoriler gibi yaşamla ilgili izlenimleri sınıflandıran, filogenetik olarak içimizde taşıdığımız şemalar. Bu şemaların insanoğlunun uygarlık tarihinin tortuları olduğunu düşünüyorum. Çocuğun anne babasıyla ilişkisini anlatan Ödipus kompleksi, bu tortulardan biridir ve türünün en bilinen ör-

neğidir. Yaşananlar bu kalıtımsal şemaya uymadıklarında, –nasıl çalıştığını ayrıntılarında takip etmenin çok faydalı olacağı– fantezimizde yeniden biçimlenirler. Özellikle de bu tür vakalar şemamn her şeyden bağımsız nasıl varlığını sürdürdüğünü anlamak için uygundur. Sık sık şemanın kişisel yaşantıyı yendiğine şahit oluruz. Bizim vakamızda da, ters Ödipus kompleksine rağmen baba, hadım eden kişi olarak çocuk cinselliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Benzer bir etkiyi bakıcının annenin yerini alması ya da onunla bir olması yaratmıştır. Yaşadıklarımızın şemayla çelişmesi, çocukluk çatışmalarına bol malzeme sağlıyor gibi görünüyor.

İkinci sorun birinciden çok farklı bir yerde değil, ama birinciyle kıyaslanmayacak kadar önemli. Dört yaşında bir çocuğun primal sahneyi hatırladığındaki tutumunu göz önüne aldığımızda[10] ya da 1,5 yaşında bir çocuğun bu sahneyi yaşadığında gösterdiği basit tepkileri düşündüğümüzde, ne olduğunun anlaşılması zor bir bilginin, kavramayı kolaylaştıran ön hazırlık gibi bir şeylerin çocukta devrede olduğu düşüncesini kabul etmemek oldukça güçtür.[11] Bu bilginin ne olabileceği benim hayal sınırlarımı aşıyor. Elimizin altında olan tek şey, şu hayvanlardaki çoğunluğu *içgüdüsel* bilgiyle kurulan isabetli benzeşim.

Eğer insanlar da böyle içgüdülere sahipse, bu içgüdülerin, cinsel hayatla kısıtlı olmasa da, özellikle cinsel hayatı da

10 Bu tutumun 20 yıl sonra dile getirildiğini göz ardı edebilirim, çünkü bu sahneden çıkardığımız bütün sonuçlar, semptom, saplantı vb. biçimlerde çocukluk döneminde, yani analizden çok uzun bir zaman önce dile getirilmiştir. Bunların primal sahne mi, yoksa primal fantezi mi olarak kabul edileceği hiç önemli değildir.

11 Rüya ve nevroz çocukluk dönemine ait olmasaydı, bu tür düşünsemelerin gereksiz olacağını burada yeniden vurgulamam gerekiyor.

etkiliyor olması bizi şaşırtmayacaktır. Bu içgüdüsellik bilinçaltının çekirdeğidir ve daha sonra kazanılacak insan aklıyla tahtından inecek, üstü örtülecek ve ama çok sık, belki de her insanda daha yüksek katmanlardaki ruhsal süreçleri aşağıya, kendi olduğu yere çekecek olan ilkel bir zihinsel faaliyettir. Bastırma bu içgüdüsel katmana geri dönüş olabilir. İnsanoğlu da böylece nevroza yatkınlığıyla bu yeni ediniminin hesabını öder. İlk çocukluk travmalarının anlamı, bilinçaltına, kendini daha sonraki gelişmeler sırasında yok olma tehlikesinden koruyacak bir malzeme sunmaları olabilir.

Farklı kamplarda, kalıtım ve filogenetik edinimlerin ruhsal hayattaki yerini vurgulayan benzer düşünceler olduğunu biliyorum. Demek istediğim, bu edinimlere psikanalize itibarı verilirken fazlaca kıymet biçildiği. Bu edinimlere ancak, psikanaliz önce bireysel edinimler katmanına sızıp, oradan hiyerarşik sıralamaya uyarak kalıtım katmanının izini sürdükten sonra girilebilir.[12]

12 (1923'te eklenmiştir): Bu vakada sözü geçen olayları burada tekrar kronolojik olarak sıralıyorum:

Doğum: Noel günü.

1,5 yaş: Sıtma; anne babanın cinsel birleşme sırasında ya da daha sonra cinsel birleşme fantezine aktarılan cinsel birleşme sırasında izlenmesi.

2,5 yaşına basmadan kısa bir süre önce: Gruşa sahnesi.

2,5 yaş: Anne, baba ve kız kardeşinin seyahate çıkmalarıyla ilgili örtülü hatıra. Hasta bu sahnede Nanja'sıyla yalnız kalır ve böylece Gruşa'yı ve kız kardeşini reddeder.

3 yaş 3 aylıktan önce: Annenin doktora yakınması.

3 yaş 3 aylık: Kız kardeş tarafından baştan çıkarılmanın başlangıcı; bunu takiben Nanja'nın kastrasyon tehdidi.

3,5 yaş: İngiliz dadı, karakter değişiminin başlaması.

4 yaş: Kurt rüyası, fobinin oluşması.

4,5 yaş: İncil hikâyesinin etkisi, saplantı semptomunun ortaya çıkması.

5 yaşına basmadan kısa bir süre önce: Parmağını kaybetme halüsinasyonu.

5 yaş: Birinci çiftlikten ayrılış.

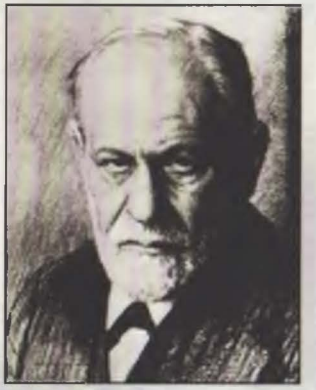
6 yaşından sonra: Hasta babayı ziyaret (Soluk verme saplantısı).
8 yaş ve 10 yaş: Saplantı nevrozunun son atakları.
[17: Bel soğukluğunun neden olduğu çöküntü.]

[23: Tedavinin başlaması]
[Aşağıdaki olayların tarihi tam olarak saptanamamıştır:
Primal sahne (1,5) ve baştan çıkarma (3 yaş 3 ay) arasında: İştahsızlık.
Aynı dönemde: Dilsiz su taşıyıcısı.
4 yaşından önce: Muhtemelen çiftleşen köpeklerin izlenmesi.
4. doğum gününden sonra: Kelebek (kırlangıç kuyruk) korkusu.

Anlattıklarımdan hastanın bir Rus olduğunu anlamak kolay olmuştur. [Birinci] Dünya Savaşı aniden patlak vermeden birkaç hafta önce artık iyileştiğini düşünerek tedavisini bitirdiğim hastamı, değişen koşullar neticesinde Almanya ve müttefikleri Güney Rusya'ya girdiklerinde tekrar gördüm. Hastam Viyana'ya geldi ve tedavinin bitimini takiben doktorunun etkisinden kurtulma çabasına girdiğini anlattı. Birkaç aylık bir tedaviyle aktarmanın henüz atlatılamamış bir bölümünü hallettik. Savaşta memleketini, servetini ve aile ilişkilerini kaybeden hasta o günden sonra kendini iyi hissetmeye başladı ve kusursuz davrandı. Belki de yaşadığı acı olaylar suçluluk duygusunu yatıştırmış ve iyi halinin pekişmesine katkıda bulunmuştu.

[Hastanın tedavi sonraki hayatını birkaç notla tamamlamak ilginç olabilir. İlk tedavisi 1920 yılının Şubat ayından 1914 yılının Temmuz ayına kadar sürmüştü. Hasta 1919 yılının ilkbaharında Viyana'ya geldi ve Kasım 1919 - Şubat 1920 tarihleri arasında yeniden tedavi gördü. Freud 'Sonu Olan ve Sonsuz Analiz'e [(1937 c) *Eğitim Baskısı*, ek cilt, s. 359 ve dipnot 1] sonradan eklediği notlarda hastasının ikinci tedaviden sonra Viyana'da kaldığını ve zaman zaman kesintiye uğramakla beraber sağlığının genelde memnun edici olduğunu belirtir. Bu dönemde Freud'un tavsiyesi üzerine yine Freud'un bir öğrencisi olan Dr. Ruth Mack Brunswick tarafından tedavi edildi. Ekim 1926 - Şubat 1927 arsandaki tedaviyi Dr. Brunswick ayrıntılı olarak kaleme aldı (Brunswick, 1928). Brunswick'in raporu 1948'de yeniden R. Fliess'in yayınladığı *Psycho-Analytic Reader*'de yayınlandı. Burada Brunswick'in 1945 Eylül'ünde eklediği bir dipnotta hastanın hayatının 1940 yılına kadar olan bölümünün kısa bir özeti vardı. Hastanın İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı büyük maddi sorunlar ve kendisinin bunlara tepkisi üzerine bir yazıyı 1952 yılında Muriel Gadrine yayınladı. Vakanın bütününü ele alan bir yazı ise, Ernest Jones'in kaleme aldığı Freud biyografisinin ikinci cildinde (1962, II. cilt, s. 325-331) yer aldı. 1971 yılında ise Muriel Gardiner'in 'Kurt Adam' vakası ve bu vaka üzerine yazdığı kitap New York'ta, Almanca baskısı ise bir yıl sonra yayımlandı.]

"Burada anlatacağım çocukluk nevrozu, hastalığın üzerinden 15 sene geçtikten sonra ele alınmaktadır. Bunun avantajları olduğu gibi, dezavantajları da var. Nevrotik çocuk üzerinde yapılacak bir analizin daha güvenilir olduğunu düşünürüz ama bu içerik olarak pek de zengin olmaz, çocuğa gerektiğinden fazla sözcük ve düşünceyle yardımcı olmak zorunda kalırız ve buna rağmen bilincin en derin katmanlarına inmek mümkün olmayabilir. Oysa tinsel olgunluğa erişmiş bir yetişkin, çocukken geçirdiği bir hastalığı kendi anıları ışığında analiz ederken, bu tür kısıtlamalar söz konusu değildir ama burada da geçmiş olayları geriye dönük olarak sonradan hatırlamanın çarpıtmalara ve eklemelere, yeniden yazmalara neden olacağı açıktır. Belki de ilk durumda daha ikna edici sonuçlara ulaşırken, ikincisinde analizimiz daha öğretici olacaktır."

Kurt Adam vaka öyküsü, hiç kuşkusuz Freud'un ele aldığı en önemli ve en ayrıntılı vaka öykülerinden birisidir. Genç ve zengin bir Rus olan hasta, 18 yaşından itibaren duyduğu rahatsızlıklar nedeniyle Freud'a gelir. 1910-1914 yılları arasında süren tedavinin ardından Freud vakayı kaleme alır ancak bir süre yayımlamaz. Daha önce ele aldığı Küçük Hans'ın at fobisiyle, genç adamın kurt fobisi Freud için karşılaştırılabilir niteliktedir.

Vaka öyküsünün Freud için asıl önemi ise, çocuk cinselliğinin varlığına yönelik duyulan kuşkuları bertaraf etmesi, böylece kuşku sahipleri Adler ve Jung'u eleştirmek için Freud'a sağlam kanıtlar sunmuş olmasıdır.

internet satış
www.saykitap.com
10 TL
ISBN 978-605-02-0047-8
9 786050 200478
SAY YAYINLARI

PSİKOLOJİ DİZİSİ